

T.C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI MALİYE TEŞKİLATINDA MÎRÎ KÂTİBİ MAHKEMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Deniz VATANSEVER

Danışman:
Prof. Dr. Feridun M. EMECEN

İSTANBUL

2022

T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**OSMANLI MALİYE TEŞKİLATINDA MÎRÎ KÂTİBİ
MAHKEMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Deniz VATANSEVER

Danışman:
Prof. Dr. Feridun M. EMECEN

İSTANBUL
2022

TEZ ONAY SAYFASI
T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı'nda 010319YL02 numaralı Deniz VATANSEVER'in hazırladığı “*Osmanlı Maliye Teşkilatında Mîrî Kâtibi Mahkemesi*” konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 21/04/ 2022 Perşembe günü 14:00 – 16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Feridun M. EMECEN
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Kenan YILDIZ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yılmaz AKBULUT
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Deniz VATANSEVER

21.04.2022

ÖZ

OSMANLI MALİYE TEŞKİLATINDA MÎRÎ KÂTİBİ MAHKEMESİ

Bu tezde Osmanlı Devleti'nin iktisadi yenileşme döneminde yaşanan değişmelere bağlı olarak ortaya çıkan mîrî kitâbeti ve mahkemesi incelenmiştir. İlk kez detaylı bir araştırmaya konu olan bu kurum ele alınırken mahkemeye havale edilen konuları yansıtan dava kayıtlarından yararlanılarak örneklem oluşturma yoluna gidilmiş, borç ve denetim meseleleri çerçevesinde bu kayıtlar incelenmiştir. Teşkilat yapılanması açısından Rumeli kazaskerine bağlı olarak görev yapan mîrî kâtibi, görevlendirilmesi durumunda mali işlemleri hukukî açıdan inceler, devleti ilgilendiren mali problemlerde uygun kararın alınmasına çalışırdı. Mîrî kâtibi mahkemesine havale edilen konuların ekseriyetle devletin borç tahsildarı durumunda olan başbâki kulu işlemleriyle alakalı olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim mahkeme mekânı olarak kullanılan yer istinalar dışarıda tutulursa başbâki kulunun Topkapı Sarayı'nda yer alan odasıdır. Mîrî kâtibi mahkemesine yansıyan meseleler genellikle muhallefât, iltizâm, mâlikane sistemi gibi dönemin iktisadi öğeleriyle ilişkilidir. Mîrî kâtibi mahkemesi aynı zamanda şikâyet hakkının kullanımıyla yakından alakalıdır. İddia sahibi eğer devlet değil ise kişiler arzuhal yoluyla mali işlemlere dair taleplerini, şikâyetlerini ifade ederler, gerekli görüldüğü takdirde konu başbâki kulu ve mîrî kâtibine havale edilirdi. Bu şekilde toplumun her kademesinden kişiler, hukukî olarak devletten veya özel şahıslardan taleplerini dile getirebilirlerdi. Bahsedilen usulle bir mali denetim ögesi olan başbâki kulunun hukukî üst denetimi sağlanabilmisti.

Anahtar Kelimeler: Mîrî kâtibi, başbâki kulu, merkez maliyesi, mahkeme, borç, şikâyet hakkı

ABSTRACT

MÎRÎ KÂTİBİ COURT IN THE OTTOMAN FINANCIAL ORGANIZATION

This thesis examines the mîrî kâtibi institution and his court which emerged due to the changes undergone during the economic transformation period of the Ottoman Empire. This institution, which is the subject of a detailed investigation for the first time, was analyzed by using case records reflecting the issues referred to the court. These records were examined within the framework of debt and audit issues. In terms of the organizational structure, mîrî kâtibi, who worked under the Rumelia kazasker, would scrutinize the financial operations legally if he was appointed and attempt to rule the appropriate verdict on the financial problems concerning the state. It is observed that the issues relevant to the court of the mîrî kâtibi are mostly related to the operations of the başbâki kulu which is a state's debt collector. If the exceptions are omitted, the location used as a court place is the başbâki kulu's office. The matters that were addressed in the court of mîrî kâtibi are usually related to the economic elements of the period such as confiscations, tax farming, and other financial matters. This court is also closely concerned with the petition right. If the claimant was not the state, the individuals could express their demands and complaints regarding financial transactions and these legal allegations were endorsed to the başbâki kulu and mîrî kâtibi on the condition that it was truly necessary. In this way, people from all levels of society could legally verbalize their demands from the state or individuals. In the mentioned manner, the legal oversight of the başbâki kulu was provided.

Keywords: Mîrî kâtibi (state clerk), başbâki kulu (head servant of unpaid debts), central finance, court, debt, petition right

ÖNSÖZ

Osmanlı merkez teşkilatı içerisinde yer alan iç denetim yapısı ile merkez-taşra ilişkilerinde tezahür eden denetim unsurları lisans döneminde dikkatimi celp etmeye başlayan başlıca konu olmuştur. Prof. Dr. Feridun M. Emecen'in aynı yıllarda karşılaşmış olduğum başbâki kulluğu ile ilgili yazıları o vakte kadar aşına olmadığım Osmanlı sistemindeki mali denetim unsuru olan bu kurumu tanımamı sağlamış ve zihnimde mevcut denetim kavramını somutlaştırmama yardımcı olmuştur. Bununla birlikte şimdiye kadar müstakil bir çalışmaya konu olmayan mîrî kâtibi mahkemesi konusu da karşıma çıkıvermişti. Mali denetim fonksiyonuna sahip olan başbâki kulluğu bir üst hukukî denetime tabiydi. Mîrî kâtibi mahkemesi, başbâki kulluğu ile ekseriyetle kesiştiğinden Osmanlı iktisat sistemindeki kurumsal değişimin farklı bir vechesini de göstermekteydi. Mali denetim, merkeze ait borçların toplanması fikri başbâki kulluğunu doğurmuş, bu makamın faaliyetlerini denetlemek içinse ayrı bir hukukî yapıya ihtiyaç duyulmuştu. Mîrî kâtibi de XVIII. yüzyılda bu ihtiyaca binaen ortaya çıkmış, zaman içerisinde tekâmül etmişti. Bu yüksek lisans çalışması bahsedilen kurumsal değişim sürecine ve denetim mekânizması kavramına müellifin duyduğu yoğun merakın meyvesi durumundadır.

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde ilk olarak meşakkatli bir süreç olan kaynakların derlenmesi ve mîrî kâtibi mahkemesine ait dava örneklerinin bulunduğu Osmanlı Arşivi'nde yer alan Başbâki Kulu Tasnifi'nin incelenerek ilgili evrakın tespit edilmesi aşaması gerçekleştirildi. Akabinde ulaşılan belgelerin içeriği analiz edildi. Konulara göre tasnif edildiğinde içeriğin muhalefât temelli veraset meseleleri, iltizâm, mâlikâne sistemleri, bir başlık altında toplayamadığımız müteferrik meseleleri içeren üç noktada toplandığı görüldü. Bu tasniften elde edilen bilgiler, konuyla ilgili farklı tasnif ve kaynaklardan elde edilen bilgilerle işlenerek kurumun gelişim aşamaları, değişim ve gelişimi yakalanmaya çalışıldı.

Bu çalışmanın esas amacı timar sisteminin ağırlıkta olduğu Osmanlı ekonomisinden iltizâm ve mâlikâne usulünün ağırlık kazandığı iktisadi yapıya geçişte yaşanan gelişmeleri başbâki kulu ile irtibatlandırarak, mîrî kâtibini ortaya çıkaran süreçleri dikkate alarak borçlanma ekseninde tezahür eden mâli denetim konusunu mîrî

kâtibi mahkemesi özelinde işleyebilmektir. Nitekim XVI. yüzyılda etkisi ağırlaşan iktisadi problemler nakit ihtiyacını arttırmış, nakit ihtiyacı karşısında da mukataa arazilerinin işleyiş durumunda değişikliğe gidilerek bir tür gelir kaynağı kiralama akti olan iltizâm ve mâlikâne usulüyle mîrî ile özel şahıslar arasında borç ilişkileri kurularak, müsâdere yoluyla nakit ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır. Bu durum neticesinde de borçların tahsili, mali denetim düşüncesi önem kazanmıştır. Devlet hazinesinin alacaklarının tahsili için başbâki kulluğu oluşturulmuştur. Bununla birlikte süreç içerisinde başbâki kulu işlemlerinde problemler yaşandığı için mali denetim işlemlerini denetleyen şer'i sistem ile bağlantılı olacak şekilde bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. Mîrî kâtibi mahkemesinin ele alınması, XVIII. yüzyıl içinde devletin yaşadığı borç konulu denetim problemlerine farklı bir bakış açısı sunabilecek önemde görünmektedir. Bu minvalde bir incelemenin diğer bir faydası da Osmanlı merkez mali teşkilatında yaşanan kurumsal değişimlerin şimdiye kadar üzerine fazla eğilinmeyen bir yönü olan başbâki kulluğu ve mîrî kâtibinin tarihsel serüvenini verebilmesi olmuştur.

Çalışmanın tali bir amacı ise iktisat temelli bir hukuk kurumu olan ve iki alanın kesiştiği noktada yer alan mîrî kâtibi mahkemesinin adalet anlayışı içerisindeki yerini incelemektir. Mîrî kâtibi ve mahkemesinin mevcut olduğu dönemde devlet ile özel şahıslar arasında borç ilişkisi kuruluyor, müsâdere yoluyla el konulan mallar devlet ile şahıslar arasında bir borç ilişkisi yaratıyordu. Bu durumda kişiler şikâyet ve talep haklarını kullanabiliyor, arzuhal sunabiliyor ve mîrîden haklarını hukukî olarak sorgulayabiliyordu. Çalışma ile devletin borç konulu problemlere yönelik bu adalet anlayışının mümkün mertebe ortaya konulması hususunda çaba gösterilmiştir.

Çalışmanın ortaya çıkması şüphesiz başta danışmanım Prof. Dr. Feridun M. Emecen'in katkılarıyla olmuştur. İlmi muhataralara düşmemem için pek çok konuda kılavuzluk etmiştir. Metni gerek yapı gerekse içerik olarak dikkatli bir şekilde defaatle gözden geçiren, gerekli düzenlemeler ve düzeltmeleri yapmam konusunda dikkatimi çeken, süreç boyunca desteğini esirgemeyen hocama minnettarım. Osmanlı iktisat tarihi ile ilgili problem yaşadığım durumlarda açıklayıcı açıklamalarda bulunan Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu ve Prof. Dr. Ali Yayıcıoğlu'na da teşekkürlerimi arz etmem gerekir. Doç. Dr. Özlem Çaykent, Doç. Dr. Kenan Yıldız ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yılmaz Akbulut faydalı değerlendirmelerde bulunarak gözümünden kaçan noktalara işaret ettiler. Kendilerine müteşekkirim. Tez yazım sürecinde sağladıkları kolaylıklar hasebiyle

mensubu bulunduğum Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'ne medyun-ı şükran olduğumu ifade etmeliyim. Keza kıymetli çalışma arkadaşım Hasan Saybir'e tez üzerine gerçekleştirdiğimiz müsmir mübahaseler, tez yazım sürecini hızlandırmama yarayan ve nispeten tarizkarane hatırlatmaları sebebiyle teşekkür borçluyum. Şükran duyulan bu kıymetli yardımlara rağmen çalışma herhangi bir eksikliği ihtiva ediyorsa sorumlusu müellifidir, zira beşeriyet bittabi maluldür. Meşakkatli bir süreç olan tez yazım dönemlerinde huzurlu bir ortam sağlayarak bu yolda müellife katkıda bulunan ailemi de anmam gerekir. Son olarak İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'ne ve Türk Tarih Kurumu'na yüksek lisans dönemimde sağladıkları burslar için teşekkür etmem gerekir. İfade edilen burs destekleri bu tezi mümkün kılmıştır.

Ankara 2022

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
BEYAN	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR	xi
TABLolar.....	xii
ŞEKİLLER	xiii

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİSEL GELİRİN EL DEĞİŞTİRMESİ: TİMAR SİSTEMİ

KARŞISINDA İLTİZAMIN GENİŞLEMESİ VE ETKİLERİ	7
1.1. Osmanlı Devleti'nde Timar Sistemi	7
1.2. İktisâdî Yapıyı Değiştiren Sebepler	13
1.3. Dönüşen İktisâdî Yapı: Merkezî Hazineye Nakdî Gelir Kaynağı Oluşturma Çabaları	16
1.4. Bireysel Kredi İlişkileri ve Borca Bağlı Değerli Meta Sirkülasyonu.....	22
1.5. Adalet Dairesi Nazariyesinin Hukukî Mekânizmalarla İlişkisi	24
1.6. Yeni İktisâdî Dönemin İki Müessesesevi Sonucu: Başbâki Kulluğu ve Mîrî Kâtibi	26

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ İKTİSÂDÎ DÖNEMİN İKİ MÜESSESESİ: BAŞBÂKİ KULLUĞU VE MÎRÎ KİTÂBETİ

2.1. Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterdâr ve Yardımcıları	28
2.2. Bir Osmanlı Klasik Dönem Mali Denetim Müessesesi Olarak Başbâki Kulluğu	30
2.3. Mâli Meselelerin Hukukî Denetçisi: Mîrî Kâtibi	39
2.3.1. Mîrî Kâtibinin Kurumsal Özellikleri	39
2.3.2. Mîrî Kâtibinin Dahil Olduğu Mahkeme Süreci.....	42
2.3.3. Mîrî Kâtibi Mahkemesinin Bürokratik Özellikleri.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÎRÎ KÂTİBİ MAHKEMESİNE YANSIYAN MESELELER

3.1. Mîrî Kâtibi Mahkemesine Yansıyan Muhallefât Konulu Meseleler	56
3.2. Mîrî Kâtibi Mahkemesine Yansıyan İltizâm ve Mâlikâne Konulu Meseleler	61
3.3. Mîrî Kâtibi Mahkemesine Yansıyan Mütferrik Meseleler	70

SONUÇ	80
-------------	----

KAYNAKLAR.....	83
----------------	----

EKLER.....	89
ÖZGEÇMİŞ.....	164

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
H.	Hicrî
M.	Miladî
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
çev.	Çeviren
bkz.	Bakınız
s.	Sayfa
nr.	Numara
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.t	Adı geçen tez
hkm.	Hüküm
<i>DİA</i>	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
<i>İA</i>	İslam Ansiklopedisi
c.	Cilt

TABLÖLAR

Tablo 1: Mîrî Kâtibi Mahkemesinde Vekâleten Bulunanlar

Tablo 2: Mîrî Kâtibleri Listesi

ŞEKİLLER

Grafik 1: Mîrî Kâtibi Mahkemesine Yansıyan Davaların Dağılımı

GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisindeki hukukî meseleler ele alınırken üç eksene odaklanılmaktadır. Bunlardan ilki hukukî öğelerin oluşumunda başat bir yere sahip olan dönemin sosyo-politik ve kurumsal şartları; ikincisi toplumda yer alan adalet unsurunun ele alınışı, bu kavram çerçevesinde oluşan zihniyettir. Bir diğer eksen olarak bu ilk ikisine bağlı şekillenen hukukî kurallar ve ilgili kuralların pratikteki uygulanma şekli belirlemektedir.¹ İncelememize konu olan mîrî kâtibi ve aynı görevlinin adıyla anılan mahkemenin bahsedilen mantıktan ari olduğunu iddia etmek mümkün değildir.

Mîrî kâtibi hususunu daha mücessem hâle getirebilmek için tanım sunmak uygun olacaktır. Mehmet Zeki Pakalın “Maliye ile halk arasında çıkan ihtilâfları halle memur olan mahkemenin hâkimine verilen addı.” şeklinde mîrî kâtibini tanımlamakta ve devamında başbâki kulunun ilgili mahkemede davacı sıfatıyla bulunduğunu belirtmektedir.² İsmail Hakkı Uzunçarşılı mîrî kâtibini tavsif ederken “Rumeli kazaskerinin defterdâr kapısında mîrî kâtibi memuru olup, bu, defterdârın maiyyeti olan başbâki kulu ile istinaf ve temyize tâbi olmayan malî dâvaları hal ve fasl ederlerdi” cümlelerini kullanmaktadır.³ Başbâki kulluğu konusunda öncü nitelikli müstakil bir çalışması bulunan Feridun M. Emecen de Rumeli kazaskerine bağlı olan mîrî kâtibinin başbâki kulunun dairesinde istinaf ve temyize bağlı olmayan mali davalara baktığını ifade eder.⁴ Belirtilen tanımlar dikkate alındığında Rumeli kazaskerine bağlı olan mîrî kâtibinin genellikle başbâki kulunun dairesinde mali davalara bakma konusunda izinli olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda mîrî kâtibinin baktığı davaların içeriği hasebiyle başbâki kulu ile beraber görevlendirildiği anlaşılır ki bu durum havale pusulalarında yer alan “izzetli başbâkî kulu ağa mîrî kâtibi efendi huzûrunda şer’le rü’yet ve i’lâm etdirdesiz” minvalindeki ibarelerle de onaylanabilir.⁵

¹ Niyazi Öktem ve Ahmet Ulvi Türkbağ, *Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet*, İstanbul: Der Yayınları, 2014, s. 57-58.

² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, c. II, s.544.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s.158.

⁴ Feridun M. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s.224.

⁵ Emsaline çokça rastlanabilir bu ifadenin bir örneği için: Devlet İşleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet (C), ML. (Maliye), nr. 494/20076 (15 Muharrem 1217/ 18 Mayıs 1802).

Mîrî kâtibi ile belgelerde çokça bir arada gördüğümüz başbâki kulu Rumeli defterdârının önemli yardımcılarında biri olup devletin mali denetim aygıtı konumundadır. İktisadi denetimin hukuka uygun olarak yürütülmesi prensibi hukukî bir iç denge mekânizması kurulmasını gerekli kılmıştır. İlgili mekânizma ise bir bürokratik organ olan mîrî kâtibidir.

Başbâki kulu ve mîrî kâtibi Osmanlı ekonomisinin değişen şartlarının ortaya çıkardığı iki görevlidir. Osmanlı Devleti iktisadi yapısında XV. ve XVI. yüzyıllarda timar sistemi mühim bir yer tutardı. Zamanla savaş teknolojisindeki değişiklikler merkezî orduda daha büyük sayıda ve ücretli asker bulundurmaya gerekli kılmaya başladı. Timar sistemi ise merkeze bağlı olarak yaratılacak bu asker varlığını oluşturmada uygun değildi.⁶ XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu gibi koşullar altında parasal ekonomi anlayışı önem kazanmış, iltizâm sistemi giderek yayılışını arttırmıştı. Timar sistemi dahilindeki arazilerin de has topraklara katılarak mukataa şeklinde iltizama sokulması ve has, zeamet, timar sahiplerinin dirliklerini kendileri işlemeyerek iltizâma vermesi de ifade edilen durumu beslemişti.⁷ Parasal ekonomi anlayışıyla 1695 yılında mâlikâne sistemi doğacak, 1775 yılında esham sistemi uygulanmaya başlanacaktır.⁸ Müsâdere uygulamalarının da özellikle XVIII. yüzyılda nakdî kaynak yaratımı maksadıyla arttığı görülür.⁹ Bir sonraki bölümde detaylıca değinilecek olan bu çerçeve bize değişen iktisadi yapının borç anlayışıyla yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir. Kamuyla daha çok karşı karşıya gelmeye başlayan merkezî hazine bu düzende alacaklı veya borçlu konumuna düşebilmekte, mali denetime duyulan ihtiyaç daha da artmaktadır. Başbâki kulu XVI. yüzyılın ikinci yarısında bahsedilen ihtiyaca binaen doğacak, daha önceki vakitlerde tali olarak baki çavuşlarına verilen mali denetim görevleri XVII. yüzyılda teşkilatlanmasını tekâmül ettirecek baki kulluğuna verilecektir.¹⁰ Mali denetimin hukukî açıdan problemsiz işleyebilmesi için ise mîrî kâtibi mekânizması oluşturulacaktı.

⁶ Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, s. 92-95.

⁷ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken, 2014, S.98.

⁸ Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, İstanbul: Kitabevi, 2018, s.29; Genç, *Devlet ve Ekonomi*, s.83-92.

⁹ Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1986, s.110.

¹⁰ Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s.220-221.

Çalışmamızda ele alınacak olan birincil mevzu, değişen iktisadi koşullardan neşet eden başbâki kulluğunun işleyişi ve mîrî kâtibinin baş bâki kulluğunu nasıl denetlediği, mahkemeye yansıyan hususların ve çözümlerin neler olduğudur. İkinci olarak ise devlet ile kamunun mali meselelerde alacaklı veya verecekli olarak karşı karşıya geldiği durumlarda ilgili mahkeme özelinde taleplere karşı nasıl davranıldığı incelenecektir.

Osmanlı tarihi özelinde maliye ve hukuk ilişkisini doğrudan veya dolaylı olarak ele alan eserler mebzul miktarda olmamakla birlikte mevcuttur. Bu konuda akla gelen ilk isimlerden olan Ronald C. Jennings “Loans and Credit in Early 17th Century Ottoman Judicial Records the Sharia Court of Anatolian Kayseri” adlı makalesinde şeriyye sicillerine yansıyan vakalar üzerinden Kayseri’de ciddi bir kredi ağı olduğuna değinip ulaştığı sonucu benzer Anadolu şehirleriyle karşılaştırma çabasında bulunur.¹¹ Metin Coşgel, Boğaç Ergene de Kastamonu bölgesine ait mahkeme kayıtlarından yola çıkarak yaşanan hukukî problemlerde kullanılan stratejileri ve sosyal yapıdaki ilişkileri çözümlemeye çalışmıştır.¹² Linda T. Darling ise 1560-1660 arasında yaşanan mali değişim ve bunun adalet anlayışı ile ilişkisini incelemektedir. Daha çok merkezî yapının vergi politikaları, vergi teşkilatı açısından konuya yaklaşan Darling, çalışmasının başlığını buna uygun olarak koymuştur.¹³ Esas olarak da mali ahkâm defterlerinden yararlandığı görülmektedir. Mali ahkâm defterleri vasıtasıyla dolaylı olarak Erol Özvar da mâlikâne sistemini ele aldığı çalışmasında mâlikâne usulünde yaşanan problemlere yer vermektedir.¹⁴ Nadir Özbek’in XIX. yüzyıl Osmanlı vergi, siyaset, adalet ilişkisini konu edindiği incelemesini yine bu bağlamda zikretmek gerekir.¹⁵ Örnek olarak gösterdiğimiz bu çalışmalar bize sosyal sistemin iki önemli kurumu olan iktisat ve hukuk yapılarının ilişkisine dair çalışmalar yapıldığına işaret ederler. Fakat değişim

¹¹ Ronald C. Jennings, “Loans and Credit in Early 17th Century Ottoman Judicial Records The Sharia Court of Anatolian Kayseri”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 16/2-3 (1973):168-216.

¹² Metin Coşgel ve Boğaç Ergene, *The Economics of Ottoman Justice Settlement and Trial in the Sharia Courts*, Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

¹³ Linda T. Darling, *Gelir Artışı ve Kanuna Uygunluk Osmanlı İmparatorluğunda Vergi Toplanması ve Maliye Yönetimi 1560-1660*, çev. Adnan Tonguç, İstanbul: Alfa, 2019.

¹⁴ Özvar, *Malikâne Uygulaması*, s. 79-83.

¹⁵ Nadir Özbek, *İmparatorluğun Bedeli Osmanlı’da Vergi, Siyaset ve Toplumsal Adalet (1839-1908)*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2015.

döneminin hukukî bir ögesi olan mîrî kâtibine yönelik olarak müstakil bir çalışmanın yapılmamış olduğu görünür.

Mîrî kâtibine dair bilgiler genellikle tanımsal olarak verilmekte ve başbâki kulluğu ile ilişkisine değinilerek sunulmaktadır.¹⁶ Tanımlamalar yoluyla mîrî kâtibine yönelik muhtasar bilgiler verilirken Feridun M. Emecen, başbâki kulluğu müessesesine dair kaleme aldığı makalesinde hem mîrî kâtibinin bulunduğu davalardan örnekler vermiş hem de ilgili evrakın incelenmesinin önemine değinmiştir.¹⁷ Ertan Ünlü, XVIII. yüzyılda sarraf katli meselesini ele alırken mîrî kâtibi mahkemesindeki yargılamalarla karşılaşmış, mahkemenin hangi tür davalarla ilişkili olduğu ve mahiyeti noktasında da oluşan sorulara cevaplar bulmaya çalışmıştır.¹⁸ Bunların dışında konunun ele alındığı müstakil ve detaylı bir çalışmanın bulunmadığı görülmektedir.

Böylesine bir konuya dair ilk başta gelen kaynaklar şüphesiz arşiv belgeleridir. Bunlar içinde özel bir tasnif dahilinde müteferrik evrak başta gelmektedir. İşaret edilen evrak, başbâki kulluğu adı altında tasnif edilmiş olup mîrî kâtibinin görevlendirildiği davaları izleyebilmemize imkân sağlayan esas hareket noktası konumundadır. Bâb-ı Defteri adlı ana tasnifin alt biriminde yer alan, dosya usulüyle oluşturulan başbâki kulluğu evrakı, dört kısımdan müteşekkildir. 1657-1792 (H.1068-1207) tarihleri arasında gerçekleşen başbâki kulunu ilgilendiren muamelata dair evrakı kapsayan mahkeme kayıtlarında hukukî açıdan meseleyi inceleyen görevli olarak karşımıza mîrî kâtibi çıkmaktadır.¹⁹ Bu tasnifteki kayıtların XVIII. yüzyılda yoğunlaştığı görülür.

Mîrî kâtibi mahkemesine dair başbâki kulluğu tasnifinde yer alan belgelerde genellikle arzuhal, arzuhale binaen yapılan havale kayıtları, meseleye dair alakalı kalemlerden çıkarılan kayıtlar, varılan kararı yansıtan mahkeme ilâmı aynı sayfada yer almakta, aynı sayfanın arka yüzünde ise genel muamelenin özetlendiği telhis veya

¹⁶ Görevliye dair verdiğimiz tanımlar konuyla alakalı ilk atıfları oluşturmaktadır: Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri*, s. 544; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s.158. Konuya tanımsal atıflar yapan diğer isimler için bkz.: Mehmet İpşirli, “Osmanlı Devleti’nde Kazaskerlik [XVII. Yüzyıla Kadar]”, *Belleten* 61/232 (1997): 697.

¹⁷ Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s. 224.

¹⁸ Ertan Ünlü, “18. Yüzyılda Sarraf Katli: “Devlet Malına Halel”in Mi, Hizipleşmenin Mi Kurbanları?”, *Osmanlı Araştırmaları* 52/52 (2018):104-105.

¹⁹ İlgili tasnif Bâb-ı Defteri Başbakıkulu Kalemi Belgeleri olup D. BŞB. şeklinde kodlanmaktadır. Başbaki kulu ile alakalı bir diğer tasnif de başbakıkulu kalemine ait olduğu düşünülerek oluşturulan Başbakıkulu Kalemi Defterleri (D. BŞB. d.) tasnifidir. Bu konuda Feridun M. Emecen, “Başbakıkulu Defterlerine Dair”, *Osmanlı Türk Diplomatîği Semineri (30-31 Mayıs 1994)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1995, s.165-182.

merkezî hazineden yapılacak ödemenin hesaplamasına dair kayıtlar bulunmaktadır. Bir diğer ifadeyle mahkemeye gelen vakanın ilk işleminden son işlemine kadar seyrini tek belge üzerinden takip edebilmek mümkündür. Bununla beraber tasnifte yer alan evrak bir defter şeklinde düzenlenmediğinden ve daha önceki musannifler tarafından başbâki kuluyla alakalı görülerek bir araya getirilen evrak niteliğinde olduğundan kronolojik anlamda kopukluklar mevcuttur.

Mahkemede alınan kararı gösterir ilâm mîrî kâtibinin kendisi tarafından çıkartılmamaktadır. Mîrî kâtibi Rumeli kazaskerine bağlı görev yapan, bir tür sabit mahkeme mekânı olmayan hâkimdir. İcazetli olarak problemin yaşandığı daireye gitmektedir. Bazı belgelerde işaret edilen ve *cerîde* olarak anılan defterine verdiği hükümleri kaydetmekte, kararı ilgili makama bildirmektedir. *Cerîde* ismindeki defterlerin örneği şu ana kadar araştırmalarımıza rağmen bulunamamış olsa da başbâki kulluğu tasnifindeki evraka yansıyan ilâmların mehazı olan Rumeli Sadareti Mahkemesi sicilleri ve yine Rumeli kazaskerine bağlı askerî kassam dairesine ait defterlerde de mîrî kâtibi kararları tespit edilebilmektedir.²⁰ Fakat iki defter serisinin de bir bütün olarak incelenmemiş ve dijitalize edilmemiş oluşu, bize çalışmalar arttıkça konumuzla alakalı yeni bilgilerin ortaya çıkacağını düşündürmektedir.

Mîrî kâtibi aynı zamanda taşradan gelen ve sorumluluk alanına giren davalarla da ilgilendiğinden çeşitli şer'iyye sicillerinde zikredilmektedir.²¹ Bu kaynaklar ışığında mahkemeye gelen davalar günümüze ulaşabilmektedir. İfade edilen husus itibarıyla araştırmamızda başbâki kulluğu tasnifi esas alınıp ulaşılabilen Rumeli Sadareti Mahkemesi kayıtları incelenmiş, taşra meselelerinden merkeze yansıyan vakalar da dikkate alınmıştır.

Tez çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde mali denetim fikrinin kuvvetlenişi ve başbâki kulluğunun ortaya çıkışını sağlayan sürecin anlaşılabilmesi için klasik dönem timar sisteminin kuvvetli olduğu yapıdan iltizâm sisteminin yaygınlaştığı ve ileriki safhada mâlikâneye dönüşü, esham sisteminin

²⁰ 114 numaralı İstanbul Kısmet-i Askeriyye Mahkemesi defterinde mîrî kâtibi adına sıkça rastlanılmaktadır. Elif Kırgöz, “İstanbul Kısmet-i Askeriyye Mahkemesi 114 Numaralı Şer‘iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

²¹ Misalen Sadık Emre Karakuş, “270 Nolu Edirne Şer‘iyye Sicili (H.1216-1217/M.1801-1803)”, (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011); Güllizar İnan, “R-13 Numaralı Rusçuk Şer‘iyye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1231-1232/M.1815-1817)”, (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019) bu meyanda anılabilir.

uygulanmaya başlanıp müsâderenin arttığı iktisadi değişim sürecine sebepleriyle beraber temas edilmiştir. Ardından adalet dairesinin iktisâdi yapıyla ilişkisi de ele alınmıştır. Bölüm bitirilirken muhtasar şekilde değişim sürecinin başbâki kulu ve mîrî kâtibiyle ilişkisine yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise ilk bölümün sonunda kısaca değinilen mali denetim ve mali denetimin hukukî kontrolünü sağlayan başbâki kulluğu ve mîrî kâtibiyle alakalı ulaşılabildiği kadarıyla ayrıntılı tespitler sunulmaya çalışılmıştır. İki görevlinin ortaya çıkış süreci, fonksiyonları, sonlanışı üzerinde durulmuştur. Konuyu somutlaştırabilmek amacıyla örneklere de yer verilmiştir. İlk olarak başbâki kulluğunun ikinci olaraksa mîrî kâtibinin ele alındığı bölümde ilgili mahkemenin çalışma şekli, davacının arzuhal sunuşundan hükmün verilmesine kadarki aşamaları detaylıca incelenmiştir.

Son bölümde ise mahkemeye yansıyan davalar konularına göre tasnif edilmiştir. Bu şekilde oluşturulan bir tasnifle hem mahkemeye yansıyan meseleler temalara göre işlenmiş hem de mali denetimde yaşanan hak problemleri karışık olmayan bir şekilde ele alınabilmiştir. Müsâdere işlemlerine dair borç eksenli davaların incelendiği kategori haliyle, mahkemenin doğası gereği ekseriyeti oluşturmuştur, onu iltizâm ve mâlikâne kategorisi takip etmiştir. Müfreden veya az sayıda karşımıza çıkan isbât-ı vücûd gibi meselelerse ayrı bir kategori altında birlikte işlenmiştir.

Çalışmanın ekler kısmında incelenen dokümanlardan seçilen örnek davalara yer verilmiş, mahkeme süreci örnek belgeler üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır. Böylece bu tez ile mali tarih çalışmaları içinde pek farkına varılmayan bir konu en azından ana çerçeve içinde ortaya çıkarılmış olacaktır. Teorik düzeyde böylesine mali ve hukukî ihtiyaçlardan doğan bu tür uygulamaların erken modern devlet kavramı içinde ifade ettiği mananın farkına varmak, genel Osmanlı mali sisteminin anlamlandırılmasında şüphesiz ilginç bir yapı taşı oluşturacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİSEL GELİRİN EL DEĞİŞTİRMESİ: TİMAR SİSTEMİ KARŞISINDA İLTİZAMIN GENİŞLEMESİ VE ETKİLERİ

1.1. Osmanlı Devleti’nde Timar Sistemi

Osmanlı Devleti’nde esas olarak XVII. yüzyıl krizine kadar kamu harcamalarında kullanılan mali giderlerin üç kaynağı vardı. Bunlar merkezî hazine, timar gelirleri ve vakıf gelirlerinden müteşekkil durumdaydı. Bahsedilen sistem kendi dahilinde üç farklı yapıyı içerirdi.²² Hazîne-i Âmire²³ olarak anılan merkez hazinesinin belli başlı gelirleri arasında cizye gelirleri, padişah ve vezirlerin hassaları ile Haremeyn evkafı gelirleri, müsâdere veya bilâ-vâris vefatlar sebebiyle beytûlmâle kalan meblağlar, sâlyâneli eyaletlerden gelen irsâliyeler bulunurdu.²⁴ Vakıfların ise nisbeten özerkliğe sahip olduğu, devletle ilişkilerinin selâtin ve vüzera vakıfları yoluyla olduğu, tahrir ve denetime tabi bulundukları görülür.²⁵ Sayı itibariyle azımsanamayacak miktarda olan şahıs vakıflarının merkezî hazineyle gelir-gider bakımından bağının olmadığı da müşahade edilmektedir. Çalışmamızın ilk bölümüne esas olacak yapı XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra devletin içinde bulunduğu şartlar itibariyle değişme emareleri göstermeye başlayan ve XVII. yüzyılda senkronik olarak aynı dönemde bir arada bulunduğu iltizâm sisteminin gerisinde kalacak olan timar sistemi ve bu değişimden kaynaklanan süreç olacaktır.

Taşranın kendi iktisadi kaynaklarını yarattığı ve bu kaynakların taşrada kullanıldığı ekonominin merkez için önemli olduğu klasik dönem Osmanlı iktisadında temel birim olarak timar sisteminin önemi aşîkardır. Ulaşım ve haberleşme imkânlarının kısıtlı oluşu, merkezî hazinenin uzak taşradaki vergiler üzerinde doğrudan denetimi

²² E. Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, İstanbul: Kitabevi, 2018, s. 6.

²³ Merkezî hazine olarak ifade ettiğimiz hazine taşra hazinesi, hizâne-i âmire gibi sıfatlarla anılan dış hazinedir. Mevcut bir diğer hazine ise iç hazine veya enderûn hazinesi olarak anılan iç hazinedir. İç hazine daha çok saray harcamaları için mevcut olup zaman zaman taşra hazinesine borç veren bir ihtiyat mekânizması konumundaydı. Bahsedilen hazineler konusunda Cengiz Orhonlu, “Hazine”, *DİA*, XVII, 130-133.

²⁴ Mehmet Öz, *Osmanlı Tarihi Üzerine II İnsan Toplum Ekonomi*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2020, s.72.

²⁵ Özvar, *Malikâne Uygulaması*, gös. yer.

aksatabildiği için timar sistemi kendi bölgesindeki vergi varlığını mahallinde kullanacak bir yapı halinde, pratik anlamda öne çıkmıştır. Nitekim timar sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nda asker ve memurların bir bölümüne hizmetlerinin karşılığı olarak ve geçimlerini sağlayabilmeleri için kendi adlarına belirli bölgelerin gelirlerinin tahsil edilmesi yetkisinin tanındığı bir yapılanmayı öngörmektedir.²⁶ Merkezle doğrudan irtibatlı olan nakdî ekonomi ise bu bağlamda çok fazla gelişmiş değildir. Bu ikinci durum daha çok iltizâm sistemiyle kendini gösterir. Zamanla mukataa denilen gelir üniteleri, iltizâmın yaygınlaştırılmasıyla timar sistemi aleyhine giderek genişleyecektir.

Osmanlı topraklarında gerek timar sisteminin ağırlıklı olduğu dönemlerde, gerekse doğrudan merkezî hazineye intikal eden gelirlerin tahsiline dayalı iltizâmın yaygın olduğu devirlerde toprak, “arz-ı memleket” türündedir. Mîrî olarak da adlandırılan bu tür topraklarda reaya intifâ; timar tevcih edilmiş olan görevli, mültezim ise mülkiyete değil tahsilat hakkına sahiptir. Rakabe ise devlete aittir.²⁷ Bundan dolayı timar, iltizâm, mâlikâne gibi sistemler aslen devlet topraklarının işletme ve vergi tahsili haklarının elde edilmesine dayanmaktadır.

Sasani, Bizans, İslam devletleri, Türk devletlerinde taşrada aynî ekonomi gelişmişti. Ürün bölgede idareciler tarafından nakde çevriliyor, tahsil ve tasarruf ediliyordu. Her siyasi teşekkülün uygulamalar sırasında kendilerine özgü usuller kattığı bu yapıda, merkezî hazine uzun ve meşakkatli işlemleri gerektiren tarıma dayalı vergiyi, nakde çevirip kullanma zahmetinden kurtuluyordu. Aynı zamanda merkezin dışında, taşrada asker temini, daha doğrusu ordu oluşturma işi muayyen bir sisteme alınmış oluyordu.²⁸ Osmanlı öncesi Anadolu'da da rakabesi devlete, intifâ hakkı reayaya, vergi tahsili ise taşradaki görevlilere ait olan iktisadî sistem Selçuklular ve beylikler tarafından tatbik edilmişti.²⁹

H. 835 (M. 1431-1432) tarihine ait Arvanid Sancağı tahrir defteri Osmanlı timar sisteminin kuruluş yıllarından itibaren geniş biçimde uygulandığını göstermektedir. Keza defter içinde yer alan atıflar Çelebi Mehmed döneminde de aynı bölgede tahrir yapıldığına işaret etmektedir. İncalcık, bu tahririn tarihini 1415'ten sonra olarak tahmin

²⁶ Ömer Lütfi Barkan, “Timar”, *İA*, XII/I, 286.

²⁷ Halil İncalcık, “İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi”, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* 1 (1959): 39.

²⁸ Halil İncalcık, “Timar”, *DİA*, XLI, 168-169.

²⁹ Öz, *Osmanlı Tarihi Üzerine*, s. 156-170.

etmektedir.³⁰ 933-934 (M. 1527-1528) yıllarına ait arazi tahrirlerine göre oluşturulan mali bütçede toplamı 537.929. 006 akçe olan vergi gelirlerinin %37'sinin, salyaneli bir eyalet olan Mısır gelirlerinin hesaba katılmadığı takdirde ise %49,8'inin timara ait olduğu görülür. Toplamda 37.521 adet timar görülmektedir. Keza Rumeli Eyaleti'ne ait vergi gelirlerinin %46'sı, Anadolu Eyaleti'ne ait vergi gelirlerinin ise %56'sı timarlara aittir.³¹ Bahsedilen oranlar vergi gelir yekûnunda timarların payının büyük yer tuttuğunu ortaya koyar.

Askerî ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla uygulanan timar yapılanmasında sipahi ve reaya vergisel ilişkilerde birbiriyle merbut kılınmış, iki kilit öge niteliğindedir. Taşrada para kullanımına dair mekânizmalar reaya arasında yaygın biçimde mevcut olmadığından aynî olarak tarım ürünleri timar sahibi tarafından toplanır ve nakde çevrilirdi.³²

Timar sisteminde esas itibariyle üç tip dirlik mevcuttu: Has, zeamet ve timar. Timar olarak ifade edilen dirlik tipi, sistemin gelir büyüklüğü açısından alt noktasında bulunan lakin yapıya adını veren kategoridir. Haslar geliri 100.000 akçenin üzerinde olan dirlikler olup havass-ı hümayûn ve havass-ı vüzerâ ve ümerâ olarak adlandırılmaktaydı. Havass-ı hümayûn padişaha aitliği vurgularken havass-ı vüzerâ ve ümerâ ise beylerbeyi, sancakbeyi gibi görevlilerin tasarrufundaydı. Zeamet adı verilen gelir itibariyle ikinci seviyede olan dirlikler ise 20.000-100.000 akçe gelire sahipti. Sisteme adını veren dirlik türü ise timar olup 20.000 akçeye kadar olan gelire sahipti.³³

Sahib-i arz olarak da adlandırılan timarlı sipahiler sefer zamanı gelirine nisbetle *cebe* adı verilen bir zırh, 3000 akçeyi geçen gelir içinse *bürüme* adı verilen bir tür zırh-cekke kuşanır, *cebelü* adı verilen tam donanımlı bir asker besler, ilk *cebelüden* sonra ise her beş bin akçede bir *cebelü* ile mükellef olurdu. Bunlar para ile tutulan kişiler olabileceği gibi esirlerden de oluşabilirdi.³⁴ Timar sistemiyle bahsedilen tertibat üzere

³⁰ Halil İnalçık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987, s. xiv-xv.

³¹ Ömer Lütfi Barkan, "H. 933-934 (M.1527-1528) Malî Yılına Ait Bir Bütçe Örneği", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (1953): 277.

³² Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, s.110-111.

³³ Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler*, IX, 902.

³⁴ Emine Erdoğan Özünlü, *Ayntâb Sipahileri Bir Osmanlı Sancağında Timarlı Sipahi Olmak (1530-1647)*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011, s. 60; Feridun Emecen, "Cebelü", *DİA*, VII, 188-189.

oluşturulan ordu mühim bir yekûn tutardı. Misalen 933-934 (M.1527-1528) yılında 9563'ü hisar eri olan 37.521 kişi bulunmaktaydı.³⁵ Bir diğer ifadeyle timar sistemi yoluyla merkezî hazineden nakdî ödeme yapılmadan seferler için mühim sayıda asker elde ediliyordu.

Timarlı sipahi kendisine vergi geliri tahsis edilen bölgede mülkiyete sahip değildi. Hizmetlerini sürdürdükçe tahsis edilen geliri toplama hakkına sahipti. Timar geliri bir tür düzenli gelir niteliğindeydi.³⁶ Timar ünitesinde hayatını idame ettiren reaya da toprağın mülkiyetine sahip değildi. Dolayısıyla askeri sınıfından bulunan sipahi de reaya sınıfından bulunan çiftçi köylü de intifâ hakkını kullandığı toprak üzerinde miras hakkı elde edemez, mülkiyete dair satış işlemi gerçekleştiremezdi.³⁷ Fakat timarlı sipahi aynı zamanda taşrada idarî bir denetim aracıydı. Sipahi, çift-hane sistemi yapısını korumaya, üretimin bozulmaması, tarlaların bağ bahçe hâline gelmemesi, nüfuzlu yerel güçlerin ortaya çıkışını engellemek için denetimci görevini gerçekleştirmekle sorumluydu.³⁸

Timar sisteminin bir diğer önemli ögesi ise toprak üzerinde intifâ hakkını kullanıp üretim gerçekleştiren, ürün ve çift sürülen alan üzerinden vergi vermekle mükellef reaya idi. Topraklar timar ünitesinde bağ ve bahçeler dışarıda tutularak işlenmek üzere çiftlikler olarak bölünürdü. Bir çiftlik asıl manası itibariyle bir çift öküzün işleyebileceği zirai alandı. Çiftliğin kullanım hakkı bir çiftçi reaya aileye münhasır olurdu. Çift hususunda reayanın işleyeceği toprağın verimliliği dikkate anılıp alâ (60-80 dönüm), evsat (80-100 dönüm) ve ednâ (100-150 dönüm) olarak üç kısma ayrılmıştı. Toprak eğer üç yıl boş bırakılırsa çift-bozan vergisi alınırdı.³⁹ Eğer reayanın sahip olduğu toprak miktarı daha küçükse sipahiye yarım çift anlamına gelen nîm çift vergisi, çok küçük miktarda toprağa sahipse ve evliyse bennâk vergisi, gayrimüslim çiftçilerse ispençe öderdi.⁴⁰ Bunlar reayanın nakdî olarak ödediği vergilerdi. Şer'î

³⁵ H. İncalcık, *Timar*, s. 169.

³⁶ Acun, "Timar Sistemi", s. 903.

³⁷ Özünlü, *Ayntâb Sipahileri*, s. 64-65.

³⁸ H. İncalcık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-V*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2021, s.186, 192.

³⁹ Osman Gümüştü ve Emine Erdoğan Özünlü, "Osmanlı Devleti'nin Resm-i Çift Uygulamalarını Yeniden Düşünmek", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 31/1 (2016): 181-182.

⁴⁰ Feridun M. Emecen, "Çift Resmi", *DİA*, VIII, 309-310. Reayanın sipahiye ödediği diğer vergiler için bakınız: Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s.308-310.

vergiler de mevcuttu. Aynî olarak tahsil edilen öşür bölgesel farklılıklar dikkate alınarak 1/10 ve 5/10 arasında değişir oranda, sancak kanunnamelerine uygun şekilde alınırdı. Öşür ve haraç gibi vergiler timar sisteminin merkezde olduğu dönemde sipahi tarafından toplanırken timar toprakları statü değiştirip iltizâma verilince mültezimler tarafından toplanır olmuştur. Haraç ise gayrimüslim reayadan aynî olarak alınan bir vergiydi.⁴¹

Tahrir yöntemi timar sisteminin anahtar parçalarından biri idi. Eyaletlerdeki nüfus ve vergi bilgileri tahrir adı verilen sayımlar ile elde edilmekteydi. Elde edilen bilgiler vasıtasıyla maaş karşılığı timar tahsisleri yapılabiliyordu. XV. yüzyılın başlarında yapılmaya başlanan tahrirler XVII. yüzyılın başına kadar aralıklarla sürdürülmüştü. Merkezden bir emin ve kâtip gelir kaynaklarını tespit amacıyla yapılacak tahrir işlemi için görevlendirilirdi. Güvenlik amacıyla silahlı koruyucular da beraber görevlendirilebilirdi. Bir önceki tahrir defterini beraberinde bulunduran görevliler merkezden başlayarak idari üniteleri dolaşırlar, vergi mükelleflerini kayda geçirirlerdi. Vergi miktar ve oranları da kaydedilirdi. Oluşturulan defter merkeze gönderilir, sultan onaylardı. Bu onaylanan defter mufassal adıyla anılırdı. Defterin bir kopyası çıkartılır, mufassal defter eyalete geri gönderilirdi. İkinci aşamada ise icmal defteri düzenlenip gelir tahsisi işlemleri yapılırdı.⁴² Dolayısıyla timar sistemi için gerekli olan vergi dokümanı niteliğinde mufassal ve icmal adlı iki defter elde edilirdi.

XVI. yüzyıl ortalarında yoğun bir şekilde bulunan timar sistemi XVI. yüzyıl sonlarından itibaren güç kaybetmeye başlamıştır. Ateşli silahlar karşısında faal olamayan timarlı sipahiler yerine merkez ordusuna bağlı yeniçeriler, saruca ve sekbanlar önem kazanmıştır. Eyaletlerde de yeniçerilerin sayısı artmıştır.⁴³ Ayn Ali Efendi gibi XVII. yüzyıl Osmanlı müellifleri timar sisteminin bozulduğuna işaret edip problemlerin eski usullerle çözülmesi gerektiğini belirtse de aslında giderek zorlaşan şartlar timar sisteminin yerine iltizâmın artmasına kesin olarak sebep olacaktır.⁴⁴

⁴¹ Kütükoğlu, *Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapı*, s.302-303; Nicoara Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Timar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Teori Yayınları, 1985, s.25-27,61-62.

⁴² Acun, "Timar Sistemi", s.902.

⁴³ Özünlü, *Ayntâb Sipahileri*, s.78.

⁴⁴ Örneğin Ayn Ali Efendi timar yoklamalarının itinasız yapıldığını lakin bu işlemin mutena bir şekilde yapılması gerektiğine değinmektedir. Zira seferde on timara bir adam gelmezken hasılat zamanı bir timarda on adam hak iddia etmektedir, der. Ayn Ali Efendi, *Kavânî-i Âl-i Osmân der-Hülâsa-yı Mezâmîn-i Defter-i Dîvân*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Nadir Eserler, A003455, s.76.

Bununla birlikte ekonomik kriz baş göstermiş durumdaydı. Tımarlı sipahi için uzun süre alacak ve uzak mesafede yapılacak savaşlar masrafı iradından fazla bir sürecin başlangıcı oluyor ve hak etmeyenler tımar sahibi olduğundan memnuniyetsizlik baş gösteriyordu. Sefere katılmayan tımarlı sipahiler firari sayılmış, tımarları elinden alınmıştır.⁴⁵ İşlevselliğini giderek yitiren tımar sistemi senkronize şekilde mevcut olan iltizâma yönelişin gerisinde kalmıştır. Lakin XVII. yüzyıldan itibaren gerileyen tımar sistemi az miktarda 1847 yılında lağvedilene kadar mevcut olmuştur.⁴⁶

Kısaca hazineye yönelik munzam gelire dönüşüm süreçlerini daha iyi vaz edebilmek amacıyla bu bahiste tımar sisteminin temel bir ana ünite olarak Osmanlı mali ve askeri taşkilatı içindeki yerini belirtmeye çalıştık. Sistemin çıkmaza doğru sürüklenmesinin getirdiği yeni değişim, konumuz itibariyle mali denetimin güçlendirilme çabalarıyla da bağlantılıdır. Merkezî hazinenin önem kazanması, taşra gelirleri üzerindeki denetim mekânizmalarının hukukî prosedür de ihmal edilmeyerek yeni bir bürokrasiyle vaz'ını elzem kılacaktır. Mahalli anlamda yükselmeye başlayan merkezin denetiminden kopuk bazı uygulamalar, tımar sahibi ve onun toplayacağı gelirleri işletmeye alanlar gibi erken devirlerden itibaren başlayan ve giderek yaygınlaşan bir tatbikatı beraberinde getirmiştir. Bu şahışlar arası mali ilişkilerde devletin rolü hemen hemen sıfırlanmış görünür. Bunun farkına varan merkezî bürokrasi tımar sisteminin giderek tıkanması karşısında gelirlerin muntazaman hazineye akmasını sağlayacak yeni tedbirleri almaya bir ölçüde mecbur kalacak ve yeni bir mali bürokrasinin kuruluşuna da zemin hazırlayacaktır. Merkezî hazine bahsedilen şartlar neticesinde nakite ihtiyaç duyduğundan özelleşme eğilimi gösteren iltizâm uygulamasını kendi kontrolü altına alacak ve ayrıca müsâdere uygulamalarını da devreye sokarak gelir yaratmaya, harcamalara finansman sağlamaya çalışacaktır. Toprak mülkiyetinin devlete ait olma durumu değiştirilmeden topraklar üzerindeki sistem artık değişmeye başlamıştır. Bu durumda bu süreci doğrudan sebeplere ve yeni yeni mali yapıya bakmak yerinde olacaktır. Bahsedilen sürece götüren sebepler ve yeni iktisadi yapının ele alınması zaruridir.

⁴⁵ Acun, "Tımar Sistemi", s. 906-907.

⁴⁶ znl, *Ayntâb Sipahileri*, s. 80.

1.2. İktisâdî Yapıyı Değiştiren Sebepler

Osmanlı para tarihiyle ilgili yaptığı dönemlendirmesinde Şevket Pamuk 1585-1690 yıllarının özelliklerini mali, iktisadi ve siyasal sorunlardan kaynaklanan parasal problemler, uluslararası maden akışlarından kaynaklanan mevcut parasal problemlerin kuvvetlenişi, Osmanlı topraklarında yabancı sikke ve değeri düşürülmüş paraların egemen oluşu şeklinde sıralar.⁴⁷

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa ve Ön Asya sahasının mali krizle karşılaştığı bir dönemdir. Özellikle gıda fiyatlarının arttığı, mamul madde fiyatlarının da aynı seviyede olmamakla birlikte yükseldiği bir dönem başlamış farzedilir. *Devrimci fiyat krizinin* temel saiki olarak Coğrafi Keşifler akabinde özellikle Amerika'dan gelen büyük miktarlarda değerli madenler düşünülmüş, bu tasavvur paranın miktar teorisi adı verilen klasik para teorisini doğurmuştur.⁴⁸ İlk dönemlerde paranın miktar teorisi XVI. yüzyıl krizini açıklamada kullanılırken sonraları bahsedilen teorinin sunduğu çerçevenin dışında farklı nedenler arama fikri kuvvetlenmiştir.⁴⁹

Osmanlı tarihi açısından yapılan incelemelerde de ilgili dönemde yaşanan parasal kriz ele alınırken önce Ömer Lütfi Barkan tarafından paranın miktar teorisi ağırlıklı bir çerçeve kullanılmış, daha yakın dönemde ise Şevket Pamuk tarafından devalüasyon (tağşiş) etkisi temelli bir bakış açısı getirilmiştir. İki görüşün ortak noktası ise göz ardı edilemeyecek bir parasal krizin olması ve enflasyon durumunun mevcudiyetidir. Barkan'ın vurguladığı ana sebep Avrupa yoluyla Osmanlı pazarına giren, Afrika ve Amerika menşeli kıymetli madenlerdir.⁵⁰ Altın ve gümüş akışı piyasada mevcut fiyatların sabit kalmasını engellemiştir ve başta buğday olmak üzere gıda maddeleri, deri, yün, ipek, balmumu, canlı hayvan ve hayvansal ürünler ve mamul maddelerin fiyatları artmıştır. Barkan, aynı zamanda sadece maden akışının durumu

⁴⁷ Pamuk, *Paranın Tarihi*, s. 21.

⁴⁸ Paranın miktar teorisi, piyasada mevcut para arzının fiyatlarla pozitif korelasyona sahip olduğu ve eşit miktarda artacağını belirtir. Nihal Gabaçlı, "Paranın Miktar Teorisi Üzerine Ekonometrik İnceleme: Türkiye Örneği", *İstatistik ve Uygulamalı Bilimler Dergisi* 1/1 (2020): 52; Fiyat Devrimi konusunun Osmanlı tarihi örneğindeki gelişimi ve tartışmaları için bkz. Şevket Pamuk, "The Price Revolution in the Ottoman Empire Reconsidered", *International Journal of Middle East Studies* 33/1 (2001): 69-89.

⁴⁹ Carlo Cipolla, "La Prétendue Révolution Des Prix: Réflexions Sur L'expérience Italienne", *Annales* 10/4 (1955): 513-516.

⁵⁰ Ömer Lütfi Barkan, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", *Bellekten* 34/136 (1970): 579.

açıklayamayacağını belirtmektedir. İkincil sebep olaraksa ülkelerin para ayarını bozması ifade edilmiştir.⁵¹ Parasal krizin boyutunu ölçmek amacıyla akçenin kıstas alındığı, resmî alım fiyatlarını içeren imaret ve saray mutfağı kayıtları temelli, dönemin beslenme rejimini yansıtan indeksler hazırlamıştır. Bu indekslere göre XVI. yüzyılın ilk yarısında 100 dirhem gümüşten 420 akçe kesilirken 1618 yılında ise 100 dirhem gümüşten 1000 akçe kesilmeye başlanmış, bir akçe içerisindeki gümüş miktarı 0.323 gram gümüş taşır olmuştur.⁵² Paradaki değerli maden oranının azaltılması nominal şekilde sabit olan maaşlara, ödemelere ait giderlerin karşılanması için para sayısının artırılması çabasına işaret etmektedir. Sabit gelirlilerin ekonomik açıdan güçlük çekeceği bu durum kısa süreli merkez maliyesini rahatlatmakta lakin uzun sürede reel piyasa koşullarında enflasyonu arttırmaktadır.

Şevket Pamuk ise Barkan'ın oluşturduğu indeksin eksikliklere sahip olduğuna değinip alternatif indeks oluşturma yolunu seçmiştir. İndeks farklı şekilde oluşturulmuş, enflasyon değerleri farklı bulunmuş olsa da yüksek bir fiyat artışı yaşandığı sonucu iki araştırmacıda da belirir. Fiyatlar XV. yüzyıl sonlarından XVII. yüzyıl sonlarına %500 artmıştır. Pamuk'a göre bu durumun yaşanmasında taşıma işlemleri ana sebeptir.⁵³ İthal değerli madenlerden dolayı yaşanan paranın değer kaybı ile gelirlerin sabit kalmasından kaynaklı çatışmadan daha çok mali kriz üzerinde askeri dönüşümden dolayı kapıkulu ordusuna bağlı asker sayısının ve bundan kaynaklı merkezî hazinenin en büyük gideri halinde olan askeri giderlerin artışı etkiliydi. Bu masrafın karşılanabilmesi için taşıma uygulanıyor, uygulanan bu devalüasyon işlemi enflasyonu daha da arttırıyordu.⁵⁴ Nakit paranın tedariki merkezî hazinenin altından kalkması gereken önemli bir mesuliyet haline gelmişti. Kapıkulu sistemi dışında oluşmaya başlayan sarıca ve sekban grupları da bir nevi paralı asker sınıfı olduklarından mali yükü arttırmaktaydı. Bununla birlikte taşrada mevcut dirlik sahipleri bölge vergileriyle geçinmeleri dolayısıyla reel fiyat artışı, paranın değerinin düşürülmesine rağmen vergilerin sabit kalması dolayısıyla iktisat noktasından gayrimemnun hale gelmişti.⁵⁵

⁵¹ Barkan, "Türkiye'de Fiyat Hareketleri", s.584-585.

⁵² Barkan, "Türkiye'de Fiyat Hareketleri", s.571-576.

⁵³ Pamuk, *Paranın Tarihi*, s.132-136.

⁵⁴ Pamuk, *Paranın Tarihi*, s.139-140.

⁵⁵ Halil İnalcık, "Military and Fiscal Transformation of The Ottoman Empire 1600-1700," *Archivum Ottomanicum* 6 (1980): 311-313.

Parasal krizin iktisadi ve askeri sebeplerinin dışında sosyal ve ticari sebepleri de vardı. Aynı dönemde nüfus artışı yaşanmış ama üretim problemleri doğmuştu. Gelişen kır-kent arası, bölgeler arası ticaret de para sirkülasyonunu hızlandırmış, paraya ihtiyacı arttırmıştı.⁵⁶ Celali İsyanları da kırsaldan vergi elde etmede problemler teşkil ediyordu. Anadolu’da yaşanan kargaşa ortamı düzenli bir şekilde vergi sayım ve toplanmasını engellemekteydi.⁵⁷

XVI. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı için doğuda ve batıda savaşların uzun sürmeye başladığı bir dönemdir. Yavuz Cezar, bu durum ile mali bunalım arasında bir korelasyon mevcut olduğunu ifade etmektedir. Cezar’a göre klasik sistemin üç mühim iktisadi ögesi vardır: merkezî hazine, timar sistemi ve padişahın özel hazinesi. Devlet yönetimi açısından ilk ikisi kamusal nitelik taşır. Timar sistemi klasik yapıda merkezî hazinenin üzerinden askeri maaş, harcama yükünün mühim bir kısmını almakta, vergiler toplanılan bölgede kullanıldığı için mali bürokrasinin işini kolaylaştırmaktadır. Çünkü klasik dönemde merkezî hazine her tür gelirle ilgili işlemlerin yürütüldüğü bir yapıda değildir. Toprak gelirleri açısından taşradaki havass-ı hümayun ile ilgilenmektedir. Bununla birlikte klasik dönemde dahi taşra hazinesinin ana masraf kalemini %70 oranıyla askeri harcamalar teşkil ederdi. Bu mekânizmanın devam edebilmesi için savaşların masraf değil, gelir kapısı olması, timar sistemi yoluyla merkezî hazineden karşılanacak nakdî savaş finansmanı gerekmemesi şartları elzemdi. Fakat ele aldığımız kriz neticesinde kırılma yaşanmış, sistem akamete uğramıştı. Savaşların uzun sürmesi, ateşli silahlara ihtiyacın artışı neticesinde timar sistemi önceki zamanlara ait yapısıyla fayda veremeyeceği için merkezî hazine iktisadi yapıda yeni tedbirlere gitme yolunu seçmişti.⁵⁸ Reayanın hoşnutsuzluğunu engellemek için mevcut vergileri yükseltmek ve yeni vergiler ihdas etmemek isteyen mali yönetim, iltizâmı, müsâdereyi arttırmış, XVII. asrın sonunda mâlikâne usulüne gitmiş, esham uygulamasını ihdas etmiştir. Bu uygulamalar neticesinde iktisadi kurumsal yapı farklı bir görünüm arz etmiştir.

⁵⁶ Cemal Kafadar, “Les Troubles Monétaires De La Fin Du XVIe Siècle Et La Prise De Conscience Ottomane Du Déclin”, *Annales* 46/2 (1991): 389.

⁵⁷ Pamuk, *Paranın Tarihi*, s.149; Celalî İsyanları ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celâlî İsyanları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.

⁵⁸ Cezar, *Bunalım ve Değişim Dönemi*, s.27-30.

1.3. Dönüşen İktisâdî Yapı: Merkezî Hazineye Nakdî Gelir Kaynağı Oluşturma Çabaları

Bahsedilen problemler neticesinde iktisadî anlamda yeni bir sürece girilmiştir. Giderlerin karşılanabilmesi amacıyla mevcut yapıya ait iktisadi unsurların karakteri değiştirilerek, nakit elde edilmesi hedeflenmiştir. Bu maksuda yönelik olarak da timar sisteminin aleyhine olarak iltizâm sistemi genişletilmiş, iltizâm XVII. yüzyılın sonunda mâlikâne usulüyle bir adım öteye taşınmış, XVIII. Yüzyılın sonunda esham uygulaması ihdas edilmişti.

İltizam birimi, konu ve coğrafi anlamda birbirine yakın bir veya birkaç vergi kaynağının birleşimine işaret eden, yıllık gelirine dair bir yekûnu temel alınarak kıymetlendirilen mukataalardı.⁵⁹ Mukataa olarak da ifade edilen gelir birimlerinin iltizâm usulüyle müteşebbisler tarafından bedeli karşılığında işletilmesi Osmanlı'nın beylik döneminden beri mevcuttu. Misalen Çelebi Mehmed tarafından Yeni Foça'da mevcut şap madeni 1415 yılında on yıllığına işletmeye verilmişti. Önceleri madencilik, çeltik bölgeleri ve mevkufat gelirlerinin tahsilinde uygulanan iltizâm II. Mehmed Dönemi'nde arazi gelirleri için uygulanmaya başlanmıştır. Bahsedilen yenilik, düzenli bir finansman kaynağı teşkil ettirilebilmesine yönelik atılmış bir adım durumundaydı.⁶⁰ Harcamalar karşısında zorlanan hazine nakit kaynağı yaratabilmek ve masrafları karşılayabilmek amacıyla iltizâmı tercih etmişti.

İltizam usulünde ilzam, müzayede ile yapılmaktaydı. İltizam en yüksek fiyat veren kişiye tahvil adı verilen üç yıllık süre ile tevdi edilirdi. İki üç tahvile sahip mültezimler şahsen veya ortak halinde bulunabilse de iltizâma konu olan mukataanın daha yüksek teklif veren bir müteşebbise verilmesi mümkündü. İltizamın devri durumunda devreden ve devralan müteşebbis kistelyevm usulüyle ödeme yapardı. Devreden için mevcut iltizâm bedeli tahvilin gün sayısına bölünüp çıkan sayı mültezimin tasarruf ettiği gün sayısı ile çarpılırdı. Çıkan sonuç önceki mültezimin borcu

⁵⁹ Genç, *Devlet ve Ekonomi*, s.97.

⁶⁰ Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul: Kitabevi, 2003, s.33-35.

kabul edilir; devralan mültezim için ise yeni iltizâm bedeli üzerinden tahvilin kalan günleri aynı şekilde kıstelyevm hesabıyla belirlenirdi.⁶¹

İltizam yalnızca toprak gelirleri için uygulanmamış, hizmet olarak ifade edilen cizye, nüzul ve sürsat bedelleri, öşür toplama gibi hizmetler; gümrük eminliği, başbaki kulluğu gibi görevler için de kullanılmıştır. XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren iltizâm kapsamının genişlediği müşahade edilmektedir. Sancak, eyalet ve taşra hazineleri iltizâm sözleşmelerinin konusu haline gelmiştir. Bu şekilde nakit ihtiyacı gideriliyor, taşradan merkeze gönderilecek vergi gelirleri hem taşıma açısından garantiye alınıyor hem de pek çok mültezimle gerçekleştirilebilecek tahsilat işlemi bir müteşebbisle sağlanıyordu.

Müteşebbis için mukataayı iltizâmla almak risk de içermektedir. İlgili harçlar ve vergileri vermekte, iltizâm bölgesinde bulunan görevlilere ödeme yapmaktaydı ve koşullar olumsuz gittiğinde kâr elde edemez, ödeme yapamazdı. Bunu önlemek amacıyla birden fazla mukataanın işletilmesi yoluna gidilebilirdi. Müteşebbis şahıs veya ortaklar birden fazla iltizâmı deruhde edinebilir, birinin zararını diğeriyle kapatma yolunu tercih edebilirdi.⁶² Mültezim kârını oluşturmak amacıyla reayaya yüklenebilirdi. Bu durumda reayanın merkeze şikâyetle bulunduğu veya toprağı terk ettiği görülmektedir.⁶³ Aynı zamanda savaşlarla kaybedilen topraklar iltizâm alanlarının azalmasına sebep olmakta, riski fazla olup talebi olmayan iltizâm alanları satılmamış (*nâ-furûht*) halde kalmaktaydı. Bu durumda devlet mukataayı kapatabilir, emanet adı verilen maaşlı bir emine işletebilirdi. Kimi zamansa *emânet ber-vech-i iltizâm* adı verilen karma bir uygulamaya gidilirdi. Bu sistemde emin ilgili görev için peşin bir ödeme yapar, karar ve zarar noktasında işletmenin gelirine sahip olurdu. Bu şekilde özel teşebbüs ve memuriyet birleştirilmiş duruma gelirdi.⁶⁴

İltizam sistemi, borç (*deyn*) kavramıyla yakından ilişkiliydi. Mukataayı iltizâm şeklinde uhdesine alan mültezim aynı zamanda müeccele ve iltizâm bedeli yoluyla devlete borçlanmış olmaktaydı. Dolayısıyla devlet-mültezim arasında borçlar hukukuna bağlı ilişkiler görülmektedir. Bu şekilde borçlanan mültezim, kefil göstermeli ve bedel-i

⁶¹ Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985, s.123.

⁶² Kütükoğlu, *Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapı*, s.299.

⁶³ Tabakoğlu, *Gerileme Dönemi*, s.124.

⁶⁴ Tabakoğlu, *Gerileme Dönemi*, s.128.

kefâle adı verilen kefalet ücretini yatırmalıydı.⁶⁵ Eğer şartlar olumsuz bir seyir izler, ödeme yapmak mümkün olmazsa kefiller sorumlu tutulurdu. Kefilin de ödemesi mümkün olmazsa müsâdere uygulanır veya hapis cezası verilebilirdi.⁶⁶ Peşin alınan muaccele bedelleri özellikle nakit, hızlı finansman kaynağı bulmada işlevseldi. XVII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren iltizâm muacceleleri devlet maliyesi için önem kazanmıştır.⁶⁷

Özellikle artan kapıkulu maaş ve askeri harcamaları finanse edebilmek amacıyla uygulanan timar topraklarının mukataaya dönüştürülüp bedeli mukabilinde iltizâma verilmesi ele aldığımız kriz döneminde sıkça uygulanır olmuştu. Yalnızca dirlik sistemi dahilinde yer alan timar toprakları değil ümera, vüzera hassları da mukataaya tahvil edilmekteydi.⁶⁸ Bununla birlikte bazı mukataalar, ulufe usulüyle maaş alan askerî, bürokrasi mensubu kişilere maaşlarını hazineye bırakmaları ve yıllık vergilerini ödemeleri şartıyla kayd-ı hayat şeklinde ilzam edilirdi. Bu şekilde hazine maaş yükünü azaltmış, mukataa işletilmiş olurdu.⁶⁹

24 Cemaziyelevvel 1106 (10 Ocak 1695) tarihinde; uygulamaya konulması belirtilen bir fermanla kayd-ı hayat şartını taşıyan mâlikâne usulüne geçilmiştir. Defterdâra ait ve şeyhülislam, sadreyn olarak ifade edilen Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, vezirlerin tasdikini taşıyan arzda mâlikâne usulüne geçişin sebepleri verilmiştir. İlgili arza göre iltizâm sistemi, mültezim ve mültezim tarafından tayin edilen görevliler tarafından reayanın zararına olmuştur. Özellikle Şam, Haleb, Diyarbekir, Mardin, Adana, Malatya, Ayntab, Tokat bölgelerinde reayanın iltizâm sistemindeki görevliler tarafından zor şartlar altına sokulduğuna işaret edilmiştir. Sistemdeki kısa süreli kiracılık durumu mîrî mukataayı kiralayan kişiyi kısa sürede kar etmeye yöneltmektedir. İltizam sistemiyle işlenen toprakta yer alan reaya, mültezimden ödemesi gereken vergi, maişeti ve üretimi için gerekli olan tohum gibi unsurları alamamakta, bu sebeple murabahacılardan borç istemekte, üretim miktarı kifaye etmediğinden dolayı da ödeme yapamamaktaydı. Buna binaen topraklar terk edilmekte, reaya dağılmakta ve zirai üretim üniteleri boş kalmaktaydı. Dolaylı yoldan da merkezi

⁶⁵ Çakır, *Mukataa Sistemi*, s.40.

⁶⁶ Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemi*, s.123.

⁶⁷ Özvar, *Malikâne Uygulaması*, s.20.

⁶⁸ Çakır, *Mukataa Sistemi*, s.43-44.

⁶⁹ Genç, *Devlet ve Ekonomi*, s.99.

hazinenin daimi gelirleri kaybolmaktaydı. Bu süreci engelleyebilmek için de mukataaların kalemiye adı verilen vergi ödenmek şartıyla hayat boyu kiraya verilmesi kararı önerilmiş, kabul edilmiştir. İfade edilen nosyona göre hayatı boyunca mukataayı uhdesine alan kişi bölgeyi imar etmeye, tarımı sağlamaya ve üretim gücü olan reayayı kaybetmemeye çalışacaktır. Mâlikâne sahibinin değişmesi yalnız feragate bağlanmıştır. Önceki sahibi feragat ettiğinde devralan kişinin de içeriğinde yer aldığı ve işlemi gösterir bir hüccet verilmekteydi.⁷⁰ Aksi halde mâlikâne sahibinin şartta belirtildiği üzere hayat durumunun ortadan kalkması, mahlul mâlikânenin hazineye geri dönmesi beklenirdi.⁷¹ Bu şekilde iltizâm sistemine ait kısa süreli kar odaklılığına yönelik sistemin zirai üretim biriminde yol açtığı tahribat önlenmeye çalışılmıştı. Lakin mâlikâne sistemi de risksiz bir girişim değildi. Hasılatın kötü geçtiği yıllarda mâlikânecinin ödeme yapması mümkün olmazsa borç ertelenebilirdi. Eğer borç durumu şartların devam etmesinden dolayı gerçekleştirilemez haldeyse devlet duruma rıza gösterir, mâlikâneci de kar edemediği toprağı hak ve tazminat iddia etmeden hazineye terk ederdi.⁷² Misalen 1713 yılında mâlikâne olarak kiralanan mukataaların geciken ödemelerinin yapılması için zimmetini ibra etmeyen mâlikâne sahiplerine on beş gün mühlet verilmişti. Aksi halde emlakları satışa konulacaktı. Sebep ise askeri masraflar ve kapıkulu mevacibleriydi. Aynı zamanda mukataaların yılda dört kez alınan taksitleri mevacibler için vaktinden önce talep edilir olmuştu.⁷³

Mâlikâne sisteminde de müzayede yoluyla kiralama yapılmaktaydı. Bir mukataanın mâlikâne olarak verilmesinde müzayedenin asgari miktarı birimin iki ve on yıl aralığında getirdiği kar meblağı olurdu. Müzayededede eğer asgari tutara ulaşılmazsa satış yapılmazdı. Kaideye istinai şekilde satış yapıldıysa da hüküm bozulurdu. Mâlikâne uygulaması deneme amaçlı olarak ilk zamanlarda hasılatı düşük köy ve mezraalarda tatbik edilmiş, talep arttıkça sistem genişletilmiştir.⁷⁴

Mâlikâne sistemi fiili uygulamada iltizâm sisteminin bahsedilen olumsuz taraflarını sonlandıramamıştır. Mâlikâne birimini kiralayan kişi genel olarak sonrasında

⁷⁰ BOA, *Kamil Kepeci (K.K.), Defterler (d)*, nr. 5040, s.1-2 (24 Cemaziyelevvel 1106/ 10 Ocak 1695). İlgili arzın transkribe edilmiş hali için: Genç, *Devlet ve Ekonomi*, s.138-140; Özvar, *Malikâne Uygulaması*, s.160-163.

⁷¹ Genç, *Devlet ve Ekonomi*, s.103-104.

⁷² Genç, *Devlet ve Ekonomi*, s.105.

⁷³ Çakır, *Mukataa Sistemi*, s.59.

⁷⁴ Özvar, *Mâlikâne Uygulaması*, s.149.

bölgeye gitmeyerek, daha küçük parçalar halinde iltizâmla kiralamıştır. İdealize edilmiş olan bölgesine yatırımda bulunan mâlikâneci tipi azınlıkta kalmıştır.⁷⁵ İltizamla mâlikâneyi işleten mültezimler ile mâlikâne sahipleri arasında problemler de olmaktadır. Yıllık taksit ve kalemiye ödemelerinin yapılâmmaması durumunda önce mâlikâne sahibine ulaşılmaya çalışılır, ulaşılmazsa mültezim bulunmaya çalışılır. Fakat mâlikâneciler mültezimlerden alacakları olduğunu iddia ederken mültezimlerle zararları olduğunu ifade etmekteydiler.⁷⁶ Dolayısıyla bu gibi durumlarda tahsilat mümkün olmuyordu. İltizama benzer sebeplerle reayanın himayesi de tam anlamıyla mümkün olmamıştır. Bununla birlikte mâlikâne sistemi Tanzimat Dönemi'ne kadar varlığını korumuştur.⁷⁷

1768-1774 yılları arasındaki savaşın etkisi ve Küçük Kaynarca ile ödenmek zorunda kalınan büyük miktardaki savaş tazminatının karşılanabilmesi amacıyla iç borçlanma nevinde yeni bir uygulamanın devreye sokulduğu görülür. Mukataa dairelerinde önceki sistemde yer alan mültezimlerin ve mukataaların zimmetleri çıkartılmıştı. Fakat bu kaynaklardan yeterli finansmanın sağlanamayacağı görülünce esham sistemi denenmeye başlandı.⁷⁸ Masraflarının karşılanabilmesine yönelik olarak mukataalarının faiz olarak adlandırılan gelir fazlaları esham adı verilen hisse senetlerine bölünmüş halde satıldı. Mâlikâne sisteminin finansman meselesinde beklenen sonuçları verememesi mukataaların ömür boyu kiralanmasının yerine devlet tarafından emanet usulüyle işletilip mukataa faizlerinin hisseler şeklinde satıldığı bu uygulamaya gidişte önemli bir saik olmuştur. Esham sistemi ilk olarak 1775 yılında deneme amaçlı İstanbul Tütün Gümrüğü Mukataası'nda uygulanmıştır. Lakin hazinenin problemlerini çözmesi beklenen bu usul de mali anlamda hazineyi rahatlatamamıştı. Muaccelle olarak alınan peşin miktar mukataanın yıllık kâr sehminin beş altı katı olur ve kayd-ı hayat şartı bulunurken eshamların el değiştirmesine kasr-ı yed ödemesiyle imkân tanındığı için mahlul olması gereken eshamlar hazineye dönmemekteydi. Bahsedilen durumun yanında belirlenen mukataaların gelirlerinin düşmesi durumunda merkezî hazine ödemelerde problem yaşamaya başlamıştı.⁷⁹

⁷⁵ Genç, *Devlet ve Ekonomi*, s.107; Özvar, *Malikâne Uygulaması*, s.151.

⁷⁶ Çakır, *Mukataa Sistemi*, s.59.

⁷⁷ Kütükoğlu, *Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapı*, s.301.

⁷⁸ Çakır, *Mukataa Sistemi*, s.61-62.

⁷⁹ Kütükoğlu, *Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapı*, s.315-316.

Esham sistemi elde edilen muacceleler açısından da mâlikâne sisteminin doksan yılda getirdiği nakti on yılda sağlamıştı. Lakin bahsedildiği üzere bir iç borçlanma olduğundan merkezi hazine ödemelerde sıkıntı yaşamaya başlamış, tedbirler alma yoluna gitmişti. Merkezi hazine için karı zararından daha düşük bir yapıya dönüşen esham sistemi 1860'lı yıllara kadar mevcut kalsa da uygulama başlangıcından sonlanışa kadar eshamların satışına dair tedbirler alınmıştı.⁸⁰

İç kaynaklardan gelir yaratabilme noktasında mîrî kâtibi mahkemesinde ağırlıklı olarak karşımıza çıkan müsâdere yöntemi de kullanılmıştır.⁸¹ Osmanlı sosyal tabakalaşmasında yer alan askerî kategorisinin servetleri müsâdere usulüyle cezalandırma ve akabinde gelen katl durumunda veya vefatlarında hazineye intikal ederdi.⁸² Sebepsiz zenginleşme de bir müsâdere sebebi olabilirdi. Hukukî olarak padişah ile devşirme kökenli askerî sınıfı mensupları arasında bir efendi köle ilişkisi olduğundan sahip varis sayılır, hazineye geçiş mümkün kılınırdı. Lakin bahsedilen hususun dışında kalan reaya müsâdereleri de bulunmaktadır. Müsâdere uygulamaları özellikle kriz dönemlerinde artmıştır. Örneğin II. Viyana Kuşatması yılları ve 1710-1718 Avusturya Savaşları müsâderelerin arttığı dönemlerdir.⁸³ Varis bırakmadan (bilâ-vâris) vefat edenlerin de muhallefât bedelleri bir müddet beklendikten sonra merkezî hazineye aktarılmaktaydı.

XVI. yüzyıl krizi sonrasında uygulanmaya başlanan iltizâm, mâlikâne, esham ve muhallefâtlar yoluyla elde edilen meblağlar sayesinde merkezî hazine parasallaşma sağlamaya çalışmış; hazine gelirlerini arttırmak, mali anlamda finans kaynağı oluşturmak istemiştir. Bu durum aynı zamanda bir tür devlet müteşebbis ilişkisi doğurmakta, iki taraf arasında borç ilişkisi kurmaktaydı. Bahsedilen çerçevede problemler yaşandığı zaman hukuk devreye girmektedir. Özellikle müsâdere uygulaması iki borç işlemini iç içe geçirmektedir. Kişiler arası kredi işlemlerinde alacaklı taraf, borçlu taraf vefat edip malı müsâdereye alındığı, hazineye intikal ettiğinde ilgili miktarı devletten talep etmekteydi.

⁸⁰ Genç, *Devlet ve Ekonomi*, s.187-193.

⁸¹ Cezar, *Bunalım ve Değişim Dönemi*, s.110.

⁸² Tabakoğlu, *Gerileme Dönemi*, s.295.

⁸³ Tabakoğlu, *Gerileme Dönemi*, s.296-297.

1.4. Bireysel Kredi İlişkileri ve Borca Bağlı Değerli Meta Sirkülasyonu

Osmanlı toplumunda gerek ticari girişim çerçevesinde gerekse ihtiyaçlar dahilinde kredi alma-verme işlemleri gerçekleştirilmekteydi. Her ne kadar riba yasaklanmış olsa ve faiz tasvip edilen bir uygulama durumunda olmasa da piyasa içerisindeki ilişkilerde kredi, borç kavramları daima mevcut olmuştur. Ortaçağ Akdeniz havzasında üzerine olumsuz bakış olan faiz hile-i şeriyeye usulleri vasıtasıyla aşılabilmekteydi. Muamele-i şeriyeye gibi Osmanlı toplumunda görülen yasallaştırıcı yollar aynı zamanda Abraham Udovitch tarafından bankasız bankerler olarak adlandırılan kreditörleri doğurmuştu. Mevduat bankacılığının bulunmadığı bu dönemde kredi işlemlerinde borç verici konumunda olan ve yalnızca sarrafların oluşturmadığı gruplar doğmuştu.⁸⁴

Kredi işlemlerine Osmanlı iktisadî yapısında genel olarak *karz* adı verilirken işlemin konusu olan kredi unsurunun aynî veya nakdî olmasına göre iki farklı ad aldığı görülür. Vadeli *karz* nakdî, selem ise aynîdir. İşlem türleri açısından da farklı adlandırmalar mevcuttur. *Karz*, eğer kâr amacı gütmüyorsa, sadece ana para ile ilişkiliyse *karz-ı hasen* usulüdür. Dolayısıyla kreditörlüğü meslek haline getirmiş olan murabahacı, sarraf ve muameleciler tarafından *karz-ı hasen* uygulanmamaktadır. Muamele-i şeriyeye işleminde ise kredi işleminde araya bir meta konularak satış işlemi gösterilmekte ve bu satışta kreditöre ödenecek miktara kâr eklenmektedir. Bir diğer kredi türü ise *bey'bi'l-vefâ* işlemidir. Bu işlemde kredi almak isteyen kişi kreditöre genellikle gayrimenkul cinsinden mülkiyetine sahip olduğu ürünü borcuna mahsuben devreder. Alınan meblağ ödendikten sonra devredilmiş olan mal geri alınır. Kreditör bu süre boyunca alınan mülki unsuru işletip fayda sağlayabilir. Benzer bir usul olan *bey'bi'l-istiğlâl* yönteminde kredi alan kişi kreditöre devrettiği mülkünde kiracı konumuna gelir, borç kapanana kadar belirlenen ücret ile mülkünü kullanır.⁸⁵ *Bey'bi'l-vefa* ve *bey'bi'l-istiğlal* usulleri mülkiyetin sahipliği konusunda problemlere yol açtığından daha az tercih edilen usuller olmuştur. Murabaha ise daha çok tüccar ile esnaf arasındaki vadeli satışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Murabaha usulünde mal alınır, kâr koyulup satılır ve kreditöre ödeme yapılırdı. Genellikle bir yıl olan vade eğer

⁸⁴ Pamuk, *Paranın Tarihi*, s.84-86.

⁸⁵ Süleyman Kaya, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), s.2-10.

ödenmezse diğer yıla devr-i şerî ile aktarılırdı. Devir yapılmazsa murabaha hakkı düşerdi. Devr-i şerî yapıldığında her yıl için ana para esas alınır, bir önceki yılın murabaha payı devretmezdi.⁸⁶

Ronald Jennings'in 1600-1625 yılları arasını kapsayan, ağırlıklı olarak Kayseri bölgesine ait şeriyye sicilleri üzerinde yaptığı, kredi ve borç ilişkilerine dair çalışmasına göre gerek kırsalda gerekse şehrsel alanda kredi uygulamaları yaygındır. Kredi üzerinde tekelleşme olmadığı ve kredi işlemini meslek haline getirmemiş kreditorlerin genellikle küçük miktarlı krediler sağladığı görülmüştür. Ancak birkaç sicilde aynı isimlerin geçtiği tespit edilmiştir.⁸⁷

Metin Coşgel ve Boğaç Ergene'nin ekonomi ile hukukî meselelerin ilişkisini ağırlıklı olarak geç XVII. yüzyıl ve erken XVIII. yüzyıl Kastamonu şeriyye sicilleri üzerinden incelediği çalışması da benzer durumlara işaret eder. Toplumun farklı tabakalarından kreditor durumunda kadın, erkekler, farklı dinlerden kişiler mevcuttur. Bu kişiler kredi alan kişilerle mali problemler sebebiyle şeri mahkemelerde defaatle karşı karşıya gelmiştir. Kadınlar genellikle, gayrimüslimler de ihtiyaç halinde mahkemede vekil kullanmıştır. Belge sunabilmek de mahkemede durumun sabitesi açısından yarar sağlamaktadır.⁸⁸

Bireysel kredi ile alacaklı verecekli konumunda olan bir kişi aynı zamanda devletle de alacak-verecek ilişkisi içerisinde olabilmekteydi. Bu durumda iki borç türevlenir ve eğer meblağ devlet tarafından tahsil edildiyse mağdur olduğunu düşünen kişi bir arzuhal ile yasal süreci başlatır, divan incelenmeye uygun bulursa konu mîrî kâtibi mahkemesine götürülebilirdi. Değerli metaların borç ilişkileri dahilinde sirküle olması hukukî süreçle konumuz dahilinde bu şekilde ilişkili hale gelirdi. Devletin mali yapısında nakit ihtiyacının karşılanabilmesi amacıyla uygulanan iltizâm, mâlikâne, esham, müsâdere uygulamaları müteşebbislere devletle ilişkili iktisat yolu açtığından bu tarz davalar yeni iktisadi sistemde artmıştı. Bir diğer ifadeyle iktisadi hayatında bir kişinin hem devlete hem şahıslara borçlu kalması dolaylı yoldan farklı bir şahıs ile devletin karşı karşıya gelmesine yol açmaktaydı. Misalen 5 Şevval 1173 (M. 21 Mayıs 1760) tarihinde kayda geçirilen, mîrî kâtibi mahkemesinde görülen bir davada Çukacı

⁸⁶ Kaya, *Osmanlı Toplumunda Kredi*, s. 14-17.

⁸⁷ R. Jennings, *Loans and Credit*, s.168-169.

⁸⁸ Coşgel ve Ergene, *The Economics of Ottoman Justice*, s.312-318.

esnafından Menahim, daha önceleri defterdâr olan Halimî Mustafa Paşa'nın kendisinden almış olduğu çuka sebebiyle 22 Rebiülevvel 1173 (14 Kasım 1759) tarihinde bin altı yüz altmış üç kuruş borcu olduğunu ve elinde temessük olduğunu belirten ve bir arzuhal sunmuştur. Halimî Mustafa Paşa'nın vefatı sonrasında borçlarından dolayı terekesi zabtedilmiştir. Dolayısıyla ortaya çıkabilecek bireysel borçları için ödeme sorumlusu devletin mali temsilcisi başdefterdâr haline gelmiştir. Mesele incelemeye uygun bulunarak divandan defterdâra sevk edilmiştir. Başdefterdâr da konuyu borçlar konusunda mahkeme vekili durumunda olan başbâki kulu ve davayı hukukî açıdan çözecek olan mîrî kâtibine havale etmiştir. Dava başbâki kulu odasında görülmüş, Menahim'e ödeme yapılması için engel olmadığı görülmüştür.⁸⁹

Örnekte izlendiği üzere önceki başdefterdâr hem devletle hem de kişisel hayatında borçlara sahiptir. Vefatı akabinde devlet borcuna mahsuben techiz ve tekfin düşüldükten sonra terekesine el koyup terekeyi merkezî hazineye aktarmıştır. Bu işlemle aynı zamanda defterdâr, Halimî Mustafa Paşa'nın ortaya çıkabilecek borçları için de sorumlu hale gelmiştir. Çukacı Menahim temessüğü ile ortaya çıkıp alacağı için arzuhal sunmuştur. Sirküle halde olan değer noktasında birey-devlet mahkemesi görülmüştür. Haklı görülen Menahim'e ödeme yapılması için engel bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Birey-devlet arasında mahkeme imkânı sağlayan mekânizma ise adalet dairesidir.

1.5. Adalet Dairesi Nazariyesinin Hukukî Mekânizmalarla İlişkisi

Adâlet dairesi veya *dâ'ire-i adliyye* olarak adlandırılan şema Osmanlı'nın miras edindiği, siyâset yapma pratiğini belirleyen prensipler manzumesiydi. Bu şema ile padişah, idareciler ve yönetilenler arasındaki ilişkiler belirlenip sorumluluk alanları tayin ediliyordu. Şema kendi içerisinde de ikincil bir dairesel denge ilkesi barındırıyordu.⁹⁰ Denge ne zaman ki bozulmaya başlar ögeler somutlaşır, şikâyet mekânizmasını devreye sokardı. Ele alacağımız konuda da hem şikâyet hem şikâyete bağlı adalet içerikli, hukukî talepler mekânizmasının zemini oluşturan ilkeleri görebilmek için adâlet dairesine değinmek gerekir.

⁸⁹ BOA, D. BŞB. 1/123 (5 Şaban 1173/ 23 Mart 1760).

⁹⁰ Feridun Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s. 287.

Ön Asya devlet idaresinde Erken Modern Çağ'da etkili olan ilkelerin çizdiği çerçeve yazılı olarak Aristoteles'e atfedilen *Sırru'l-Esrâr* adlı risalede karşımıza çıkmaktadır.⁹¹ Eser, pseudo-Aristotle bir eserdir. Bir diğer ifadeyle Aristoteles'e atfedilen fakat onun tarafından ortaya koyulmuş görüşleri yansıtmayan bir hâldedir.⁹² Fakat Abbâsî Dönemi'nde yazılı olarak ortaya çıkan bu ilkelerin Hint, Türk, İran ve Arap devletlerinde önceden de uygulanan bazı kaidelerin sistemli halde yansımaları olduğu görülür.⁹³ Adâlet dairesi olarak ifade edilen sistemin ilkeleri farklı devlet kavram ve yapılarını birbirine bağlar şekildedir.⁹⁴

Adâlet dairesi gereğince idaredeki her unsur birbiriyle bağlantılı kılınmıştır. Dünyadaki düzen için devlet olması gereken bir yapıdır. Devlet ise itaate ve meşruiyete bağlı yaşamaktadır. Meşruiyetin sağlanıp itaatin oluşması için kanun geçerli kılınmalıdır. Kanunu uygulayacak olan öge ise hükümdardır.⁹⁵ Ordu ise kanunun uygulanmasında yardımcıdır. Burada ordu ifadesiyle sadece ordu mensupları değil kamu idarecileri de kastedilmektedir. Çünkü valiler Asya devlet sisteminde genellikle askeri yapıdan gelir. Ordu üretim yapmaz ve gelire ihtiyaç duymaktadır. Gelir ise halktan sağlanmaktadır. Halk ise itaat etmeli, yönetimin meşruluğuna inanmalıdır. Bunu sağlayacak olansa adalettir. Dolayısıyla Adalet ortadan kalktığı zaman devlet yapısı anlamını yitirecektir. Adalet ise burada bir denge öngörür. Devletin ictimai yapıları arasında bozulma yaşanmamalıdır. Bu durumun sonucu olarak ise formülizasyonu yapılan çerçevenin aynı şekilde durması, sabiteye sahip olması daha uygun bulunmuştur. Bir diğer ifadeyle zamansal değişimlerle gelen toplumsal farklılaşmalar istenilen durumlardan değildir. Bu yüzden adalet dairesi bir daire şeklinde çizilir. Ögeler birbiriyle düz yapıda/yazıda hiyerarşi içerisine girmiş gibidir. Fakat dairesel semada her öge eşittir. Birindeki yapısal değişiklik diğerini de etkiler, inhiraf ettirir. Tersten bir okuma yaptığımızda dairenin ilkeleri bozulduğunda adalet uygulanmayacak,

⁹¹ Görüşlerin kökenine ve Orta Çağ sırasındaki yayılış, değişmesine dair bir değerlendirme için bakınız: Jennifer A. London, "The Circle of Justice", *History of Political Thought*, 32/3 (2011): 425-447.

⁹² Mahmoud Manzalaoui, "The Pseudo-Aristotelean 'Kitâb Sırr al-Asrâr'. Facts and Problems", *Orients* 23/24 (1974):147-257.

⁹³ Halil İnalcık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2016, s.11-24.

⁹⁴ Aristoteles (?), *Sırların Sırrı: Sırru'l Esrâr (Aristoteles'ten İskender'e Nasihatler)*, çev. İslam Kavas, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2018, s. 114.

⁹⁵ Sultana tazir adı verilen alan kanun koyulabilirlik alanı olarak bırakılmıştır ve genelde devlet idaresi ve ehl-i örfe dair cezaları kapsar. Bakınız: Mehmet Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayınları, 2015, s.202-203.

halk itaat etmeyecek, servet toplanamayacak, askeri gruplar kontrolden çıkıp sultanı kabul etmeyecek, kanun uygulanamayacak ve devlet yapısı sona erip düzen kalmayacaktır. Bu ise kaçınılması gerektir. Adalet dairesi tarihsel süreçte pek çok yapı ile somutlaşmıştır.⁹⁶ Bunların birkaçı dârü'l-adl, dîvân-ı mezâlim, dîvân-ı âlâ, tefîş-i memâlik ve konumuz olan mîrî kâtibi mahkemesi gibi reayanın şikâyetlerinin dinlenip değerlendirildiği müesseselerdir.

1.6. Yeni İktisâdî Dönemin İki Müessesesevi Sonucu: Başbâki Kulluğu ve Mîrî Kâtibi

Girilen yeni iktisadî dönemin anahtar kavramlarından olan ve giderek yaygınlaşan borç ilişkileri, temel adalet prensiplerinin şemsiyesi altında birtakım düzenlemeleri de beraberinde getirmişti. Bu düzenlemelerin müessesesevi sonuçlarından biriye devlete ait borçları tahsil eden, mîrî ödemeleri elde etmekle mükellef başbâki kulu diğeri ise bir tür kontrol mekânizması olan, başbâki kulunun mîrî mal ile alakalı işlemlerini denetlemeye yönelik davalarda görevlendirilen, bu tür davalarda hukukî sorumlu niteliğinde olan mîrî kâtibi idi.

Bu bölümde bahsetmiş olduğumuz iltizâm, mâlikâne, esham usulü devlete borçlanmayı da içeren sözleşmeleri haizdir. Müteşebbis müeccele adıyla alınan miktar ve kalemiye gibi vergileri devlete borçlanmış sayılırdı. Mezkûr yollar veya sosyal, bürokratik sebeplerle devlete borçlanma yaşayan kişi veya görevlinin borcunu eda etmemesi sonucunda başbâki kulu görevlendirilirdi. Başbâki kulunun başka bir sorumluluk alanı da müsâdere edilen, beytûlmale aktarılacak değerli metaların sayımı ve naklinde bulunmaktı.

Müsâdereler neticesinde hazineye alınan aynî ve nakdî değerler üzerinde kişiler hak talep edebilmekteydi. Müsâdere uygulanan şahsın sosyal, ticari ilişkileri ile edindiği borçlar defterdârlık tarafından ödenirdi. Zimmetin ibra edilmesi meselesinde muhallefât arasında bulunan şahsî borç evrakı, devlette kayıtlı evrak dikkate alınırdı. Fakat, muhallefâtına el koyulan kişinin alacaklısı konumunda olup ilgili kaydı içerir dokümanı elinde bulunduran kişiler de mevcut olurdu. Alacaklının durumu içerir bir arzuhal ile

⁹⁶ Halil İnalcık, “Adâletnâmeler”, *Belgeler* 2/3-4 (1965):50.

hukukî süreç başlatması ödemenin yapılabilmesi için gerekliydi. Arzuhal ile iddia edilen alacağın mahkemede sabit kılınması zaruri idi.

Mahkemede iktisadî bürokrasiyi temsilen defterdâr vekili konumunda başbâki kulu, müddei konumundaki şahıs veya temsilcisi, hukukî işlemi gerçekleştirmek üzere Rumeli kazaskerliği tarafından görevlendirilen mîrî kâtibi bulunurdu. Hukukî açıdan devlet ve şahıs müsavi görülür, tarafların haklılığına göre ödeme yapılır veya iddia reddedilirdi. Bu şekilde, oluşabilecek problemler önlenmeye çalışılırdı. Kısacası bir sonraki bölümde inceleyeceğimiz olan başbâki kulluğu ve mîrî kâtibi mahkemesi bireyler ile devletin iktisadi alanda daha çok iç içe geçmesinden mütevellit ortaya çıkan iki müessese halindeydi.

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ İKTİSÂDÎ DÖNEMİN İKİ MÜESSESESİ: BAŞBÂKİ KULLUĞU VE MÎRÎ KİTÂBETİ

2. 1. Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterdâr ve Yardımcıları

Devlet adı verilen büyük ölçekli siyasi yapının kendisini idari anlamda fonksiyonellik taşıyan bürokratik yapılarla somutlaştırması, sistem açısından vazgeçilmez bir önem taşır. Osmanlı devlet yapısında da bahsedilen zaruri halden neşet eden bir mali bürokrasi ve bu mali bürokrasinin kolları bulunmaktaydı. İlgili yapının başında, zamanla değişiklikler geçirmekle birlikte uzun bir süre varlığını koruyan defterdârlık makamı ve bu makamda bulunan defterdâr yer almaktaydı. Osmanlılar, mali teşkilat babında etkilendikleri İlhanlı devlet teşkilatındaki defterdâr-ı memâlik tabirini defterdâr şeklinde kısaltarak ve kendinden önceki siyasi yapılarda yer alan müstevfî kavramı mukabilinde kullanmışlardı.⁹⁷

Defterdârlık müessesesinin kuruluş tarihi meselesinde muhtelif tarihler öne sürülmektedir. Adurrahman Vefik, devletin idari anlamda dört esas görevlisinden biri olarak zikrettiği defterdârlığın kuruluşuna yönelik olarak kesin bir tarih vermemekte, Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'ye vasiyetinde yer alan beşinci maddeye atıf yapmaktadır. Bu maddede kamu hazinesini korumak ve devletin servetini arttırmak, uygun olmayan miktarda masraf yapılmaması belirtilmektedir. A. Vefik, ilgili meselenin Orhan Gazi zamanında defterdârların sorumluluk alanına verildiğini belirtir.⁹⁸ Mehmet Zeki Pakalın ise defterdârlık müessesesinin I. Murad'ın son yıllarında veya halefi I. Bayezid döneminde kurulmuş olduğunu kuvvetli bir ihtimal olarak belirtmektedir. Zira ona göre, I. Murad iktidarı yıllarında pençik sisteminin ihdasında öneri sahibi olan Kara Rüstem'in ifade edilen sistemden sorumlu tutulması ve

⁹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s.325.

⁹⁸ Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâ'id*i, Dersaâdet: Kader Matbaası, 1328, s.162.

I. Murad'ın beylerbeyi rütbesine getirdiği Timurtaş Paşa'nın mali anlamda bazı başarılı işlerde bulunmuş olması defterdârlığın yokluğuna delalet eder.⁹⁹

Uzunçarşılı ise XV. yüzyılın ilk yarısında defterdârlık müessesesinin mevcut olduğuna değinir. Çünkü II. Murad dönemine ait, Saruhan Sancağı'nda bazı yerlerin ulemadan Fazlullah'a verildiğini gösteren temliknâme şahitleri arasında defterdâr unvanıyla Murad b. Yahya Bey bulunmaktadır. Bir diğer örnek olarak da 847 Ramazan (Aralık-Ocak 1444) tarihli Bursa Hafsa Sultan Vakfiyesi'ndeki şahitler arasında bulunan Abdülcelil Bey b. el-Hâkim Mehmed Şirvaniyyüddefterî ibaresi sunulmaktadır.¹⁰⁰

Defterdârlığın ne zaman teşekkül ettiğine dair bu görüşler, ortaya çıkışını XIV. yüzyıla kadar indirir. Özellikle yeni bürokratik yapılanmaların merkezî sistem çerçevesinde daha bariz şekilde belirlediği dönemin Yıldırım Bayezid'in saltanatı zamanına denk düştüğü konusunda genel bir mutabakat söz konusudur. Müessese olarak da XV. yüzyıl ortalarında teşekkülü tam anlamıyla tamamlanmış olmalıdır.¹⁰¹ İdare edilen alanın genişlemesi ve mali bürokrasiye ait işlerin artması zaman içerisinde defterdâr sayısının değişmesini beraberinde getirmişti. II. Mehmed döneminde defterdârlık sayısı Rumeli ve Anadolu olarak ikiye çıkmıştı. Rumeli defterdârı bahsedilen durumda başdefterdâr olarak da anılırdı ve Anadolu defterdârından daha üst konumdaydı. XVI. yüzyılın başlarında Rumeli ve Anadolu yalılarıyla İstanbuldaki mukataa işlerine bakmak üzere bir şikk-ı sâni defterdârlığı ve I. Selim zamanında doğu seferleri sonucunda Arab ve Acem defterdârlığı; III. Mehmed zamanında Tuna yalılarındaki haslara bakmak üzere şikk-ı sâlis defterdârlığı oluşturulmuşsa da bu son iki müessese kısa süreli olmuştu. Başdefterdâr olan Rumeli defterdârı ise şikk-ı evvel defterdârı olarak anılmaktaydı. XVII. yüzyılda şikk ibaresi terkip oluşturulan sayı ile mertebe gösterir olmuştu. Rumeli defterdârı bahsedildiği üzere şikk-ı evvel olarak anılırken Anadolu defterdârı şikk-ı sâni olarak anılır olmuştu. Önceden mevcut şikk-ı sâni defterdârı da şikk-ı sâlis olarak anılır hale gelmişti. III. Selim zamanında İrâd-ı Cedîd Hazinesi kurulunca şikk-ı sâni defterdârı, İrâd-ı Cedîd nâzırı unvanını almıştı. 1795 yılında Zahir Hazinesi kurulunca şikk-ı sâlis defterdârı da zahîre nâzırı haline

⁹⁹ Mehmet Zeki Pakalın, "Teşkilât-ı Atıkada Defterdâr", *Türk Târîh Encümeni Mecmûası*, 16/93 (1926): 235-236.

¹⁰⁰ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.325-326.

¹⁰¹ Mübahat S. Kütükoğlu, "Defterdâr", *DİA*, IX, 95.

gelmişti. 1805 yılında yapılan son düzenlemeyle de oluşturulan Tersane Hazinesi'nin nazırına şıkk-ı sâlis denilmiş, zahire nazırları şıkk-ı râbi mertebesine getirilmişti.¹⁰² Merkezde bulunan defterdârlar dışında taşra yapılanmasında kenar defterdârlıkları olarak da anılan eyalet defterdârlıkları mevcuttu.¹⁰³ İlgili defterdârlar arasında konumuz olan başbâki kulluğu ve mîrî kâtibi mahkemesi ile alakalı olarak karşımıza şıkk-ı evvel defterdârı çıkmaktadır.

Defterdârlar kendilerini ilgilendiren meselelere dair şikâyetleri Bâb-ı Defterî olarak da ifade edilen Defterdâr Kapısı'nda yapılan divanda dinler, gerekli olursa tuğralı ahkâm verirlerdi.¹⁰⁴ Başbâki kulu da şıkk-ı evvel defterdârının mali vekili niteliğinde olup mîrî kâtibi mahkemesinde defterdârı temsilen bulunurdu. Bir ölçüde defterdârlığın bir hukuk bürosu mahiyeti taşımaktaydı.

Başdefterdârın işlerini sıhhatle yürütebilmesinin sağlanması için bazı yardımcı görevliler teşkil ettirilmişti. İlgili yardımcılar icraat ve tahsilat meseleleriyle iştigal ederlerdi. Bu görevliler veznedarbaşı, sergi nazırı, sergi halifesi, başbâki kulu ve cizye başbâki kulu idi. Veznedarbaşı, tahsilat ve ödeme meselelerinde görev sahibi idi. Maiyyetindeki dört veznedarla birlikte madeni paraları gözden geçirir, altın ve gümüşleri ölçerdi. Gerektiğinde bu maddeler eritilirdi. Sergi nazırı ve halifesi hazine işlemlerinin defterini tutardı. Konumuz itibarıyla ele alacağımız başbâki kulu ve cizye başbâki kulu ise hazineye borcu olanlardan tahsilatı gerçekleştirirdi.¹⁰⁵

2. 2. Bir Osmanlı Klasik Dönem Mali Denetim Müessesesi Olarak Başbâki Kulluğu

Mali denetim anlam itibarıyla mal veya parayla ilgili işlem ve faaliyetlerin alakalı düzenlemelere uygunluğunu, sunulan raporların gerçekle ilişkisini ve incelenen kurumun faaliyetlerinin düzenlemelere, prensip ve kaidelere uygun olup olmadığını bağımsız denetleyicilerce kontrol etme işidir. Tanım gereği muhasebe kavramı ve işlemleriyle yakından ilişkilidir.¹⁰⁶

İktisadi faaliyetlerin akamete uğramadan sıhhatli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi ihtiyacı bürokratik yapılanmaya sahip siyasi yapılarda her dönem

¹⁰² Kütükoğlu, *Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapı*, s.257-259.

¹⁰³ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.328.

¹⁰⁴ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.329.

¹⁰⁵ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.333-334.

¹⁰⁶ Okan Çağlar Taşdirek, "Osmanlı Maliyesinde Teftiş Sistemi (1879-1920)", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s.6-7.

mevcut olmuştur. Osmanlı devletinin iktisadi teşkilatlanmasında etkileri görülen İlhanlı Devleti'nde idari ve mali işleri denetleyen, başında müşrif-i memâlik adı verilen görevlinin bulunduğu “işrâf-ı memâlik” yapısı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin selefi durumunda bulunan Anadolu Selçuklu teşkilatlanmasında ise “dîvân-ı işrâf” bulunmaktaydı.¹⁰⁷ Osmanlı devlet yapısında doğrudan mali teftişle vazifeli görevli, başlangıç döneminde olmasa bile daha sonraları daire halinde teşekkül ettiği anlaşılan başbâki kuludur.

Başbâki kulluğunun isimlendirmesi noktasında iki farklı görüş bulunmaktadır. İlk iddiaya göre doğru adlandırma başbâki kulu değil, başbakı kuludur ve bakmak fiiliyle alakalı haldedir. A. Vefik, müessesenin adında bulunan kelimenin aslen Türkçe olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, bu kelime bakmak ve bakışdan bir işe hizmet etmek anlamlarına gelen bakı ile alakalıdır ve okunuş başbakı kulu şeklinde olmalıdır.¹⁰⁸ Lakin benzer bir adlandırma farklı bir müessese için uygulanmamıştır. “Bakı” kelimesini Osmanlı idari yapılanmasında mükerrer olarak görememekteyiz. Aynı zamanda müesseseyi ilgilendiren ve denetime tabi olan verileri içeren defterlere bakayâ defteri denilmesi, müessesenin baki kalan meblağı tahsil etmeyi vazife edinmiş olması başbâki kulu tabirini daha makul hale getirmektedir.¹⁰⁹ Misalen tarihsiz olup başbâki kulu defterleri arasında yer alan bir defterin başlığı “*zîmmet-i bekâyâ-yı Abdûlbaki Paşa*” şeklindedir.¹¹⁰ Bu açıdan isimlendirme hususunda Arapça kalan anlamına gelen bâki kelimesini içeren başbâki kulu ifadesini çalışmamızda kullanacağız.

Başbâki kulluğu tam anlamıyla XVII. yüzyılda şekillenmişti. Başbâki kulluğunun Osmanlı devlet yapısında ne zaman müstakil bir malî denetim müessesesi olarak ortaya çıktığı bilinmemektedir. A. Vefik, müessesenin zuhuru meselesinde I. Selim Dönemi'ne işaret etse de kanıtlanamamış durumdadır.¹¹¹

Kuruluş döneminden itibaren mâlî denetimle görevlendirilen memurlar bulunsa da söz konusu olan teftişler asli değil tali vazifeler olarak tevdi edilirdi. Mustafa Akdağ'ın klasik dönem için verdiği bilgilere göre birkaç kaza veya sancakta bulunan

¹⁰⁷ O. Çağlar Taşdirek, *Teftiş Sistemi*, s.7-9; Anadolu Selçuklu devlet yapısında yer alan dîvân-ı işrâf için bakınız: Erdoğan Merçil, *Selçuklular Zamanında Dîvân Teşkilâtı (Merkez ve Eyâlet Dîvânları)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015, s.154-157.

¹⁰⁸ Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâ'idî*, c.I, s.208.

¹⁰⁹ Feridun Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s. 219.

¹¹⁰ BOA, *Bâb-ı Defteri (D.)*, *Başbakıkulu Defterleri (BŞB.d.)*, 26419.

¹¹¹ A. Vefik, *Tekâlif Kavâ'idî*, c, I, s.208; Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s.219.

mukataalar bir nezaret sayılır ve başına bir nâzır tayin edilirdi. Bölgedeki tahsilat görevlileri olan amiller veya iş erleri yolsuzluk yaptıklarında soruşturma için kadıların birisi yanına birkaç çavuş ve muhtelif görevlilerden müteşekkil bir maiyyet verilerek müfettiş olarak görevlendirilirdi.¹¹² Başbâki kulluğunun müteşekkil bir daire haline gelmesinden önce defterdâra bağlı bir kâtibin soruşturmacı olarak merkezde görev yaptığı ve mübaşir tayin edilen çavuşlar vasıtasıyla tahsilat işlemlerin gerçekleştirildiği düşünülmektedir.¹¹³ Müessesenin temelini bu yapı teşkil etmiş olmalıdır. XVI. yüzyıla ait mühimme kayıtlarında taşraya bakayâ tahsil etmek vazifesiyle gönderilen çavuşlara rastlanılmaktadır. Misalen 15 Ramazan 973 (5 Nisan 1566) tarihli bir hüküm suretinde taşraya baki kalan harâc meblağını teslim alması için gönderilen Hüseyin Çavuş'tan bahsedilmektedir.¹¹⁴ Keza merkezden Adana kadısına hitaben yazılan 16 Ramazan 975 (15 Mart 1568) tarihli hükümde merkezden gönderilen Mahmud Çavuş'un Zülkadriye bölgesindeki zimmetini ibra etmeyen ve üzerinde bekaya olan eminler ve amillerden tahsil göreviyle gönderildiği bilgisi yer almaktadır.¹¹⁵ Trablusşam defterdârına yazılan ve 12 Zilkade 995 (14 Ekim 1587) tarihini taşıyan hükümde Cebele beyinin devlete yüz altın borçlandığı fakat kırkını ödemediği dile getirilmektedir. İlgili tahsilatın acele bir şekilde yapılabilmesi için Süleyman Çavuş gönderilmiştir.¹¹⁶ Misallerde görüldüğü üzere ihtiyaç halinde bakaya tahsili için gönderilen çavuşlar bulunmaktadır. Vazifeyi ikincil olarak deruhde edinen çavuşların yanında doğrudan baki çavuşu şeklinde belirtilen görevliler de müşahede olunmaktadır.¹¹⁷ Zaman içerisinde merkezdeki başbâki kulları dışında taşra başbâki kulları da ortaya çıkmıştır. Merkezden atanan bu görevlilerin defterdârlıkta bulunan başbâki kulu ile organik bağı olmamasına rağmen tahsilattan sorumlu olmaları ve aynı adla anılmaları bakımından dikkat çektiği ifade edilebilir. 1017 (1608-1609) yılında Haleb, Trablusşam, Bağdad, Şam, Kıbrıs, Diyarbekir, Bosna hazinelerine bağlı başbâki kullarının görev yaptığı görülmektedir.¹¹⁸ Örneğin 995 yılının Şevval ayına (Eylül-Ekim 1587) ait bir mühimme kaydında saray çavuşlarından Ahmed'in Haleb'e bâkikulu olarak gönderildiği bilgisi bulunmaktadır. Bu

¹¹² Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1979, c. II, s.341.

¹¹³ Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s.220.

¹¹⁴ BOA, *Bâb-ı Asâfî (A), Mühimme Defterleri (DVNSMHH. d)*, Mhm. 5, hkm. 1387 (15 Ramazan 973/ 5 Nisan 1566).

¹¹⁵ BOA, A., *DVNSMHH.d.*, mhm. 7, hkm.1071 (16 Ramazan 975/ 15 Mart 1568).

¹¹⁶ BOA, A., *DVNSMHH, d.*, mhm.62, hkm.237 (12 Zilkade 995/ 14 Ekim 1587).

¹¹⁷ Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s.220.

¹¹⁸ Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s.221-222.

görevlendirmenin ikincil bir vazife olmadığı, bununla birlikte belgede geçen meselenin tâli bir vazife olduğu Haleb'e giden bâkikulunun mîrî mal tahsilatı için değil hareme mücevher almakla görevlendirilmesinden anlaşılmaktadır. Asıl vazifesi bâki kulluğu olan görevliden bilgisi alanına giren başka bir meseleyi çözmesi talep edilmektedir.¹¹⁹

Merkezde bulunan başbâki kulunun resmî görevlerini yerine getirirken kullandığı iki esas mekân vardı. İlk mekân mîrî kâtabinin katılımıyla gerçekleştirilen mahkemenin yapıldığı, kaleme ait işlerin sürdürüldüğü Topkapı Sarayı'nda yer alan dairesiydi. Topkapı Sarayı'nda bulunan ofis için belgelerde “*sarây-ı hümayûnda başbâki kulu ağalara mahsûs oda*”, “*sarây-ı defterîde başbâki kulu ağalara mahsûs oda*” tabirleri kullanılmaktadır.¹²⁰ Câbî Tarihi'nde bu bilgi teyit edilebilmektedir. İngilizlerin Boğaz'ı geçişinden dolayı görevini iyi yapmadığı gerekçesiyle idam edilen Seyyid Feyzi Efendi'nin kesik başının Bâb-ı Hümayûn'da yer alan hazine karşısındaki başbâki kulu odası önüne konulduğu ifade edilmektedir.¹²¹ Kezâ 1211 (1796-1797) yılında Bâb-ı Defterî'de yapılan bir tadilat sebebiyle konak dahilinde yer alan ve tamir, tadilat gören odalar sayılmaktadır. Bu odalar arasında başbâki kulu odası da zikredilmektedir.¹²²

Başbâki kulluğu ile alakalı olarak karşılaşılan bir diğer mekân ise borçlu kalanların zimmet ibra edilene kadar, mali bir usulsüzlükle ilgisi veya bir usulsüzlüğe dair bilgisi olduğu düşünülenlerin tutulduğu mahbesin bulunduğu konağıydı. Misalen 1226 (1811-1812) yılında Ahyolu Muktaası'nın mültezimlerinden Yılıkzâde Süleyman Ağa'nın 1224 (1809-1810) yılı iltizâm bedeli sebebiyle üç ay kadar başbâki kulu mahbesinde kaldığı görülmektedir. Zimmetini ibra edebilmesi için kendisine haberleşme imkânı verildiği anlaşılmaktadır. Çünkü çukadarı olan Ahmed'le ödemenin nasıl yapılacağına dair yollar düşündüğü görülmektedir.¹²³ 1204 (1789-1790) yılında vefat eden eski İbrail Nazırı Kapıcıbaşı Hasan Ağa da mali usulsüzlük şüphesiyle bir

¹¹⁹ BOA, A., *DVNSMHHM*, d., mhm.62, hkm.201 (Şevval 995/ Eylül-Ekim 1587).

¹²⁰ BOA, D., *BŞB*, 3/85 (7 Zilkade 1201/ 21 Ağustos 1787); BOA, D., *BŞB*, 4/74 (23 Ramazan 1206/ 15 Mayıs 1792).

¹²¹ Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi (Târih-i Sultân Selâm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)*, yay. haz. Mehmet Ali Beyhan, Ankara: TTK Yayınları, 2003, c.I, s.103.

¹²² BOA, *Cevdet (C.)*, *Dâhiliye (DH)*, 56/2777 (23 Cemaziyelahir 1211/ 24 Aralık 1796). Bu belgede göze çarpan bir diğer husus ise dairede bir mîrî kâtabi odası da bulunmasıdır. Fakat bu mîrî kâtabi odasının mali mahkemede bulunan hukukî görevli olan mîrî kâtabi olup olmadığı kesin değildir. Zira muhallefât halifesine bağlı bulunan ve mîrî kâtabi olarak adlandırılan bir görevli de mevcuttur.

¹²³ BOA, C. *Mâliye (ML)*, 400/1226.

müddet başbâki kulu mahbesinde kalmıştı. Kendisinin İbrail nâzırlığı sırasında toprak kazılırken bir varil altın bulduğu ama bunu gizleyip merkeze bildirmediği şüphesi bulunduğu mahbese konulmuştu. Başbâki kulu hapishanesinde mahbus olanlar yalnızca üzerlerinde mali usulsüzlük şüphesi olanlar değildi. Şüpheyne konu olan olaya dair bilgi sahibi olduğu düşünülen kişiler de hapishanede tutulabilirdi. 1205 (1790-1791) yılında müteveffâ olarak anılan Seyyid Hasan Paşa'nın ve kardeşi Çelebi Ağa'nın sırlarını bilen, onlara tabi on kişi bostancılar karakulakları refakatiyle konuşturulmak üzere orduya getirilmiş, oradan da başbâki kulu konağına hapsedilmek üzere gönderilmişti.¹²⁴ Bir sonraki adımda ise sorgulanmışlardı. Başbâki kulu konağında yapılan sorgulamalar ve sorgulanan kişilerle ilgili olarak alakalı makamlara bilgi verilir, padişaha konu arz edilirdi. Değinilen Seyyid Hasan Paşa ve kardeşi Çelebi Ağa'nın sırdaşlarının ismi defter haline getirilmiş ve sunulmuştu. Bir başka olayda ise başbâki kulu konağında mahbus olan müteveffâ Selim Ağa'nın oğlu Emin Efendi sorgulanmış ve sorgulanmaya dair takrir saraya sunulmuştu.¹²⁵

Bir daire şeklinde müteşekkil durumda olan başbâki kulluğunun ürettiği evrak türleri bulunmaktadır. Bununla birlikte Devlet Arşivleri Başkanlığı'na bağı Osmanlı Arşivi'nde Başbakıkulu Kalemi Evrakı, Başbakıkulu Defterleri tasnifinde bulunan her belgenin ilgili kaleme ait olduğunu söyleyebilmek güçtür. Defterler kısmında karşımıza üç kategori çıkmaktadır: mukataa bakiyelerini gösteren defterler, muhallefât defterleri, başbâki kulluğuna ait irâd ve masrafı gösterir defterler. İlk iki defter türünün başbâki kulu dairesinde üretilmediği, içerik itibariyle başbâki kulunu ilgilendirdiği anlaşılmaktadır. Başbâki kulu ilk defter türünde yer alan zimmet verilerinin çıkartılmasından değil, zimmet halifesi veya ilgili daire tarafından oluşturulduktan sonra buna binaen tahsilat yapma vazifesine sahipti. İkinci grupta yer alan muhallefât defterleri ise başmuhassebeye bağı muhallefât halifeliği tarafından hazırlanırdı. Başbâki kulu muhallefât sayımında nezaret eder, muhallefât sayımı sonucu elde edilen eşyaların satışında yer alırdı. Muhallefât ile ilgili eşya dökümünü içerir defteri çıkartmak ve ilgili muhasebe işlemlerini yapmak başbâki kulu sorumluluğunda değildi. Üçüncü tip defterler ise diğer iki defter grubundan farklı olarak doğrudan başbâki kulluğu ile

¹²⁴ BOA, *Hatt-ı Hümayûn (HAT)*, 209/11159 (1205/ 1790-1791).

¹²⁵ BOA, *HAT*, 178/7843 (1204/1789-1790).

alakalıdır. Dairenin işlemlerini, işlemlerin gerçekleştirildiği dönemki başbâki kulunun adını da yansıtmaktadır.¹²⁶

Merkezde bulunan başbâki kulunun, cizye başbâki kulunun ve taşrada bulunan başbâki kullarının yardımcıları niteliğinde bulunan bâki kulları veya gulâm-ı bâki adı verilen personelleri vardı.¹²⁷ Bahsedilen bâki kulları amirlerine vazifeleri sırasında yardımcı olur veya başbâki kulunun işlemlerini vekalet yoluyla gerçekleştirirlerdi. Başbâki kulu muhallefât sayım ve zabtı için mübaşir tayin edildiğinde görevini yerine getirirken yanında bâki kulları da bulunurdu. Eşya dökümünün sıhhatli bir şekilde yapılması vakit aldığından sayım yapılan mahalde bâki kulları nöbetçi olarak bırakılırdı. Nitekim 14 Şaban 1174 (21 Mart 1761) tarihli bir derkenârda yer alan “*taraf-ı mîrîden temhîr olunan hâneler muhâfazasına me’ûr istihdâm kullarının her neferine nafaka bahâ olmak üzere yevmiyye otuzar sağ akçe verilegeldiği...*” kaydı bulunmaktadır.¹²⁸ Burada söz edilen görevlilerin genellikle bâki gulamları olduğu görülmektedir. Keza çıkarılan derkenâr vefat eden Tayyibî Efendi’nin konağında muhallefât sayımı sırasında muhafaza göreviyle bulunan Bâki kulu Ömer’in talebi üzerine yapılan inceleme sebebiyle oluşturulmuştur. 16 Şevval 1111 (6 Nisan 1700) tarihli bir kayıttan da bâki kullarının mali usulsüzlük şüphesi altında bulunan kişileri zabt etmek amacıyla görevlendirildiği anlaşılmaktadır. İlgili dokümanda Filibe taraflarında olduğu tespit edilen beş kişilik zımmî grubun merkeze getirilmesi için bâki kulu görevlendirilmiştir.¹²⁹ Bâki kullarının tıpkı başbâki kulu gibi taşraya deruhde edinilen mukataalardan dolayı zimmetinde mîrî mal kalan ve bu sebeple borçlu duruma düşen şahıslardan tahsil için görevlendirildiği de izlenmektedir.¹³⁰ Devlete olan borcun karşılanması için zabtedilen muhallefâtın belli noktalara nakli ve ilgili merkezlerde satılması gerekirdi. Bâki kullarının bu nakil işlemine vazife aldığı müşahade olunmaktadır. Örneğin 1110 (1698-1699) yılında vefat eden Saruhan Muhassılı İsmail Paşa’nın mîrîye olan borcu için zabtedilen muhallefâtını nakletme görevi Bâki Kulu Hüseyin Beğ’e verilmişti.¹³¹ Bâki kulları yalnızca iktisadî meselelerle görevlendirilmemiştir. Aynı zamanda ikincil olarak çeşitli vazifelerde kullanıldıkları

¹²⁶ Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s.210-214.

¹²⁷ Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s.222.

¹²⁸ BOA, C. ML, 26/1230 (14 Şaban 1174/ 21 Mart 1761).

¹²⁹ BOA, *İbnülemin (İE), Dahiliye (DH)*, 19/1799 (16 Şaban 1111/ 6 Şubat 1700).

¹³⁰ BOA, *Ali Emiri (AE), Mehmed IV (SMMD.IV)*, 61/ 7178 (11 Rebiülahir 1095/ 28 Mart 1684).

¹³¹ BOA, *İE, ML*, 62/5809 (27 Safer 1110/ 4 Eylül 1698).

görülmektedir. Bu vazifeler çok çeşitli olsa da arpa alımına mübaşeretten, kale tamiri için keşif defteri hazırlanması, seferde bulunan elçilerin iâşesi için gerekli malzemelerin teminine örnekler sıralanabilir.¹³²

Başbâki kuluna bağlı bâki kulu sayısını Uzunçarşılı altmış kadar olarak vermektedir.¹³³ Lakin Emecen bu sayının yalnızca başbâki kulu dairesi için olması gerekenden fazla olduğunu, taşra ve merkezde yer alan bâki kullarının toplamda bu sayıya ulaşmış olabileceğini belirtir.¹³⁴ 17 Şevval 1210 (25 Nisan 1796) tarihli bir arzda bu mesele ele alınmaktadır. İlgili belgede yer alan ve başbâki kulunun çeşitli vazifelerinde kullandığı Ali adlı kişiye ait arzuhalde bâki kulluğu mertebesine dahil olma ricası dile getirilmiştir. Buna binaen yapılan inceleme sonucu oluşturulan arzda kural gereği başbâki kulluğuna bağlı on iki bâki kulunun bulunduğu ve bu sayının aşılmasının kaideye aykırı olduğu ifade edilmektedir. Ancak mülâzım kaydedilebileceği belirtilmiştir. Nitekim iki gün sonra kendisine mülâzemet verildiği kaydına rastlanmaktadır.¹³⁵

Başbâki kulları yalnızca merkez ve taşra şeklinde bir ayrıma tabi değildi. Aynı zamanda tahsil edilen mîrî malın türüne göre bir ayrıma da tabi tutulmuş durumdaydılar. Bu ayrıma bağlı olarak cizye başbâki kulu veya haraç başbâki kulu adı verilen görevli ortaya çıkmıştı. Bu durumun sebebi zaman içerisinde daireye bağlı olarak gerçekleştirilen işlemlerin artmış olmasıydı.¹³⁶ Bir temessük kaydında Rumeli'ndeki Akvel-i Kebîr ve Sagîr ve bağlı olan yerleri içeren mukataanın mâlikâne usulüyle 1140 (1727-1728) yıllarında Cizye Başbâki Kulu Ali Ağa'ya iştiraken verildiği görülmektedir.¹³⁷ Bir başka evrakta ise görevi sırasında vefat eden Cizye Başbâki Kulu Mustafa Ağa'dan bahsedilmektedir. Mustafa Ağa, 1205 (1790-1791)-1206 (1791-1792) yılları cizye tahsilinde bulunmuş fakat merkezî hazineye gönderim yapamadan vefat etmiştir. Aynı belgede yer alan ifadelerden cizye başbâki kullarının elinde de toplanacak miktarlar için kayıtlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum *şimdiye değin aldığı, alacağı*

¹³² İfade edilen örnekler için sırasıyla bkz. BOA, *İE, ML*, 6/459 (19 Zilkade 1072/ 6 Temmuz 1662); BOA, *AE, Mahmud I (SMHD. I.)*, 85/5744 (17 Zilkade 1148/ 30 Mart 1736); BOA, *AE, Mustafa II (SMST.II.)*, 3/269 (1 Cemaziyelevvel 1110/ 5 Kasım 1698).

¹³³ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.333.

¹³⁴ Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s.222.

¹³⁵ BOA, *C., Saray (SM)*, 31/1589 (17 Şevval 1210/ 25 Nisan 1796).

¹³⁶ Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s.221.

¹³⁷ BOA, *AE., SMST. II.*, 105/11380 (26 Cemaziyelevvel 1141/ 28 Aralık 1728).

miktar ifadesiyle belirtilmiştir.¹³⁸ Merkez bürokrasiye benzer şekilde oluşturulan seyyar sefer bürokrasisinde de başbâki kulları ve bâki kullarına rastlanılmaktadır. Eyyübî Efendi Kanunnâmesi'nde yer alan sağ ve sol ulufeciler hakkındaki kısımda mevcut açıklamalar bu hususta bilgi vermektedir. İlgili pasajda sağ ve sol ulufecilerin iki kısımdan müteşekkil olduğuna, iki bölüğe de birer ağa ve zâbit atandığına, sefer sırasında sancağın sağ ve sol tarafında bulunduklarına, hazineyi koruduklarına değinilir. İki bölüm içerisinde yedi adet subaşı bulunduğu, bu subaşılardan mal tahsilinden sorumlu olduğu ve bâki kulu olarak da adlandırıldığı ifade edilir.¹³⁹

Başbâki kulluğu görevine ekseriyetle çavuşbaşılık, kapıcıbaşılık, surre eminliği ve sipahi ağalığından görevlendirmeler yapılmıştır.¹⁴⁰ Başbâki kulluğundan çeşitli mertebelere geçiş mümkündür. Örneğin Başbâki kulu Hüseyin Ağa tahsilatı kolay olmayan gelirleri mîrî adına toplayabildiği için vezaret payesiyle Maraş Beylerbeyliği görevine getirilmişti.¹⁴¹

Başbâki kulunun görev alanı zaman içerisinde genişlemiştir. Zimmetinde tahsil edilmemiş mukaata malı olan tahsildarları sorgulamak ve bakaya adı verilen hazineye ait mîrî alacakları tahsil etmek müessesesinin ilk zamanlarında bir diğer ifadeyle XVI. yüzyıl sonları ve XVII. yüzyıl başlarında esas vazifeydi. Sonraları devlete borcu olan varlıklı devlet görevlilerini sorgulama, zimmet temizleninceye kadar göz hapsine alma, icra memuru benzeri çalışma vazifeleri başbâki kulu tarafından yerine getirilir oldu.¹⁴² Sonradan ortaya çıkan ve XVIII. yüzyılda yoğunluk kazandığını gördüğümüz, mîrî kâtabi mahkemesi açısından önemli bir yeri haiz bir diğer başbâki kulu vazifesi ise muhallefât tespiti ve tespit edilen muhallefâtın satışı meselesiydi.

1208 (1793-1794) tarihine ait, vefat etmiş olan Seyyid Numan Bey'in Üsküdar'daki hanesinde yer alan muhallefâtının zabtına dair kayıtlar başbâki kulunun muhallefât zabtı sürecini açıklamada yararlı durumdadır. Reşid Efendi'nin tahririne göre öncesinde vefat etmiş olan Seyyid Numan Beğ'in zimemât defteri padişaha sunulmuştur. Zimemât defterinde belirtilen borcun tahsili için karar çıkmıştır. Muhallefâtın teker teker sayılıp, zabtedilip ortaya çıkan metaların satışı için Seyyid

¹³⁸ BOA, AE., *Selim III (SSLM. III)*, 286/16648 (23 Safer 1206/ 22 Ekim 1791).

¹³⁹ *Eyyübî Efendi Kânûnnâmesi*, yay. haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1994, s.50.

¹⁴⁰ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sayıştay (Dîvân-ı Muhâsebat)*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2012, s.29.

¹⁴¹ Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s.222.

¹⁴² Emecen, *a.g.e*, s.223.

Numan Efendi'nin Üsküdar'daki hanesine başbâki kulu, mîrî kâtibleri ve muhallefât kâtibleri gönderilmiştir. Tüm eşyalar teker teker sayılıp müfredât defteri adı verilen ve muhallefât dökümünü barındıran defter ortaya çıkarılmıştır. Sonrasında kapı arası denilen mahalde müzayede usulüyle muhallefât dahilinde yer alan eşyalar satılmıştır. Hanede yer alan eşlerinin eşyalarına ise el konulmamıştır. Muhallefât zabtıyla birlikte uygulanan yakınları, sırdaşları sorgulama usulü de ilgili belgede görülmektedir. Seyyid Numan Beğ'in sırdaşı (mahrem-i esrâr) olan Zihni Efendi Bostancıbaşı Mahbesi'ne götürülmüş ve sorgulanmıştı. Amaç gizli bir mal kalmaması için olabildiğince bilgi toplamak adına sorgulama yapmaktı. Bu sorgulamalarda korkutma da bir araç olarak yer almaktaydı.¹⁴³ Zihni Efendi'nin sorgulanmasıyla elde edilen metin ve muhallefât defteri leff hale getirilmesi ve padişaha arz edilmesi için defterdâra gönderilmişti. İkinci aşamada ise taşradan alacakları muhallefât malı hesap edilerek tahsil edilmişti.¹⁴⁴

Başbâki kulunun daha sonradan görev alanına giren bir diğer sorumluluğu ise haksız kazançları takip etmek ve soruşturmaktır. Esad Efendi Tarihi'nde yer alan bir durum bu meyanda zikredilmeye değerdir. Üsküdar'da, Valide-i Atik Camii yakınlarında hanesi bulunan Kara Süleyman adlı bir kişi bahçesini kazdırırken bir kavanoz dolusu altın bulmuştur. Bildirmesi gereken bu meblağı haber vermeyip bahçeyi kazdırdığı bahçıvana durumu yaymaması için sus payı olarak bir miktarını vermiştir. Malın bakisini ise sandığa koyup saklamıştır. Fakat sırdaşı olarak ifade edilen eşi, komşusunun eşi olan hanıma bitişik nizamdaki evlerinin penceresinden durumu yüksek sesle söylemiş, haberi olup olmadıklarını sormuştur. Bu sırada sesi duyan sokaktaki bekçi ise durumu defterdâra ifade etmiştir. Meselenin soruşturulması ve ilgili mala el konulması için defterdâr, başbâki kulunu görevlendirmiştir. Kara Süleyman önce Üsküdar Mahkemesi'nde sonra mahallinde sorgulanmıştır. Başbâki kulu ortaya çıkarılan zer-i mahbub, yaldız ve Macar türü altınları defterdâra teslim etmiştir. Sikkeler oradan da Darbhâne-i Amire'ye gönderilmiştir.¹⁴⁵

¹⁴³ Bir başka örnekte vefat eden Abdi Paşa'nın gizli mallarının ortaya çıkarılması için başbâki kulu konağında mahbus olan harem kethüdâsı yapılan sorguda diğer sorgulanan kişilerle zıt ifadeler taşıyan bir istintâknâme hazırlanmasına sebep olduğundan “*tekrâr tekrâr ihâfa ve istintâk*” işlemi uygulanmıştı. İlgili örnek için bkz. BOA, HAT, 200/10220 (1205/ 1790-1791).

¹⁴⁴ BOA, C. Adliye (ADL), 52/3121 (15 Zilhicce 1208/ 14 Temmuz 1794).

¹⁴⁵ Sahnâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241/1821-1826*, yay. haz. Ziya Yılmaz, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2000, s.497.

Rumeli defterdârı adına işlem yürütüp tahsilât gerçekleştiren başbâki kulu aynı zamanda yaptığı işlemlerden sorumluydu. Mali mahkeme olarak ifade ettiğimiz mîrî kâtibi mahkemesinde de bu duruma binaen şikk-ı evvel defterdârı vekili sıfatıyla bulunurdu.¹⁴⁶ Özellikle mîrîye olan borç için muhallefât yoluyla tahsil edilen meblağlar üzerinde müteveffanın borçlu olduğunu iddia eden özel şahısların başvurduğu davalar bu mahkemenin konusuydu. Muhallefât zabtını gerçekleştiren başbâki kulu bu mahkemede defterdârı temsilen yer alır ve diğer tarafta alacaklı olduğunu iddia eden ve mîrîye aktarılan meblağdan borcu talep eden kişiler bulunur, kazaskerlikten gönderilen mîrî kâtibi ise mahkemedeki durumu izleyen, kayda geçiren hukukî görevli durumunda olurdu. Osmanlı borç algısında “*gerek duyûn-ı mîrî ve gerek duyûn-ı sâ’ire ber-mûceb-i şer’-i şerîf mütesâvî görülmek farz-ı ayn...*” şeklinde bir prensip mevcuttu. Mîrî kâtibi mahkemesinde iddiaya karşı iki taraf da eşit şekilde muamele görürdü.¹⁴⁷ Bununla birlikte mîrî kâtibi mahkemesinde alınan kararların merkezî hazineyi zarara uğratmaması prensibi de mevcuttu.¹⁴⁸ Bu tür davalar özellikle XVIII. ve XIX. yüzyılda artmıştı. Başbâki kulu odasında görülen bu tür davaların temyizi olmamaktaydı.¹⁴⁹ Başbâki kulluğu ile cizye başbâki kulluğu 1249 (1833) yılında birleştirilmiş, Tanzimat Dönemi’nde ise bu müessese yerine mâliye müfettişliği sistemi getirilmişti.¹⁵⁰

2.3. Mâli Meselelerin Hukukî Denetçisi: Mîrî Kâtibi

2.3.1. Mîrî Kâtibinin Kurumsal Özellikleri

Mîrî kâtibi genel itibariyle Rumeli kazaskerinin defterdâr kapısında bulunan, başbâki kulu ile birlikte istinaf ve temyize tabi olmayan mali davaları karara bağlayan yardımcısı olarak tanımlanmıştır.¹⁵¹ Bu tanımlama şüphesiz genel anlamda bir tarifi barındırmaktadır. Bunun örneklemeler çerçevesinde ayrıntılanması mîrî kâtibi ve başbâki kulu arasındaki irtibatlandırma açısından meseleyi daha da açık hale getirir.

¹⁴⁶ BOA, D. BŞB., 1/131 (29 Şaban 1173/ 16 Nisan 1760).

¹⁴⁷ Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı’ât-ı Rûz-merre*, yay. haz. Recep Ahışalı, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017, c. II, s.231.

¹⁴⁸ BOA, D., BŞB., 2/48 (19 Zilhicce 1179/ 29 Mayıs 1766).

¹⁴⁹ Emecen, *Hanedan, Devlet ve Toplum*, s.224.

¹⁵⁰ A. Vefik, *Tekâlif Kavâ’idi*, s.208; Emecen, *a.g.e.*, s.225.

¹⁵¹ İsmail H. Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s.158.

Mîrî kâtibi ile başbâki kulunun aynı mahkemede kesişme alanları çokça olsa da bazı hallerde mîrî kâtibinin görevlendirildiği davalarda başbâki kulu yer almamakta, başbâki kulunun yer aldığı davalarda da bazen mîrî kâtibi yargı makamı olarak bulunmamaktadır. Davanın görüldüğü mekân da farklılaşabilmektedir. Fakat bu ikisinin her zaman aynı anda ilgili davalarda bulunması tabii ki beklenemez. İstisnai durumlar daima göz önüne alınmalıdır. Kısaca bu bağlamda mîrî kâtibinin genel tanımında da belirtildiği üzere Rumeli kazaskeri tarafından mali nitelikteki istinaf ve temyize tabii olmayan davaları çözmesi amacıyla vazifelendirilen kazasker dairesi görevlisi konumunda olduğu tasdik edilebilir. Mîrî kâtibinin aynı zamanda merkez maliyesinin karşılaştığı problemlerin hukuka uygunluğunu inceleyen bir görevli durumunda bulunduğu, ama bunun aslî değil ek bir vazife olduğu söylenebilir.¹⁵² Mîrî kâtibi unvanında yer alan mîrînin devlet malına yönelik veya devlete ait olarak kullanılmış olması muhtemeldir. Devletin tüm menkul ve gayrimenkulleri için mîrî mal terimi kullanılmıştır.¹⁵³

Mîrî kâtibi görevinin oluşturulma tarihiyle ilgili olarak incelenen belgelerde net bir tarihe ulaşılamamıştır. Başbâki kulunun hukukî taraf olarak mahkemede yer aldığını gösterir, araştırmamız sırasında ulaşılabilen en eski vesika 16 Ramazan 1106 (30 Nisan 1695) tarihini taşıyan ilâmdır.¹⁵⁴ Bahsedilen ilâmda mîrî kâtibine ve mahkemesine atıfta bulunulmamaktadır. Yargılamanın Edirne’de yapılmış ve Edirne kadısının oluşturduğu bir ilâm olması, henüz mîrî kâtibinin başbâki kulu ile ilişkilendirilmediğine, mâlî davalar için yetkili kılınan merci haline gelmediğine dair bir karine teşkil etmektedir. Mîrî kâtibinin mahkeme için görevlendirildiğine dair bilgi içeren ilk belge ise 20 Cemaziyelevvel 1154 (3 Ağustos 1741) tarihine aittir.¹⁵⁵ Bu durum neticesinde mîrî kâtibinin mali meseleler için hukukî olarak yetkilendirilmesi hususunda ulaşılabilen en eski tarihin 20 Cemaziyelevvel 1154 (3 Ağustos 1741) olduğu ifade edilebilir.

Mîrî kâtibinin görevlendirmesini bağlı bulunduğu Rumeli kazaskeri gerçekleştirir, bu duruma belgelerde “*husûs-ı âti’l-beyânın meclisde istimâ’ ve tahrîri içün kibel-i şer’den me’zûn olan...*” ifadesiyle işaret edilirdi.¹⁵⁶ Keza kazasker tayini

¹⁵² BOA, D., BŞB,3/49 (1190/ 1776-1777).

¹⁵³ Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri*, c. II, s.542.

¹⁵⁴ BOA, İE. ADL. 5/337 (16 Ramazan 1106/ 30 Nisan 1695).

¹⁵⁵ BOA, D., BŞB, 1/62 (20 Cemaziyelevvel 1154/ 3 Ağustos 1741).

¹⁵⁶ Elif Kırköz, *Kısmet-i Askeriyye*, s.95.

söz konusu olduğunda atanan kazaskerin maiyyetinde bir mîrî kâtibi bulunurdu. Mesela 22 Receb 1202 (28 Nisan 1788) tarihinde Esseyid Mehmed Derviş Efendi Rumeli kazaskerliği makamına tayin olunduğunda maiyyeti arasında bulunan Ömer Efendizâde Süleyman Efendi, mîrî kitâbeti vazifesine tayin olunmuştu.¹⁵⁷ Bir diğer örnekte ise 28 Safer 1204 (17 Kasım 1789) tarihinde Mustafa Âşir Efendi Rumeli kazaskeri tayin olunmuş, maiyyetindeki Muhyî Efendizâde Efendi de mîrî kâtibi olarak yer almıştı.¹⁵⁸ Mîrî kâtiblerine bağlı oldukları daire itibariyle kazaskerlik makamına yapılan kar ve buz tayinatlarına ait defterlerde de rastlanılmaktadır. İlgili tayinat defterlerinde mîrî kâtibinin bir adet yamağı bulunduğu bilgisine ulaşılabilmektedir.¹⁵⁹

Mîrî kâtibleri kadı veya müderrisler arasından tayin edilmektedir. Mîrî kâtibi olarak görevde bulunan müderrisler için “*umdetü’l-müderrisînü’l-kirâm*” elkabı kullanılırken kadılar için “*eşrâf-ı kudât*” elkabının kullanıldığı, alelade kişilerden mîrî kâtibi tayini yapılmadığı görülmektedir.¹⁶⁰ Lakin III. Selim vaktinde mîrî kâtibliğinden İstanbul kadılığına yapılan bir tayinin eleştirildiği dikkat çekmektedir.¹⁶¹ Mehmet İpşirli’nin hazırlamış olduğu, ilmiye mensubu görevlilerin teşkilât yapısını gösterir şemada mîrî kâtibi kazaskerliğe bağlı merkez teşkilatı görevlileri içerisinde yer almaktadır.¹⁶²

Mîrî kâtibinin muhallefât ile ilgili olan vazifesini yansıtan ilk müstakil belge, 18 Rebiülevvel 1242 (20 Ekim 1826) tarihini taşıyan bir ferman suretidir. Ferman aslen bilâ-vâris fevt olanların işlemleri ile alakalı olsa da mîrî kâtibinin vazifelerine de işaret etmektedir. İlgili belgede, askerî veya askerî sınıftan olmayan kişilerin ölmesi durumunda terekelerinin beytül mâl emîni, muhallefât halîfesi, mîrî kâtibi tarafından tahrir olunacağı, eşlerinin hisselerinin ödenip kalan miktarın hazineye teslim edileceği, eğer sonradan varisi ortaya çıkanlar olursa durumun başbâki kulu “muhasamasıyla”

¹⁵⁷ Taylesânîzâde Hâfız Abdullah Efendi, *İstanbul’un Uzun Dört Yılı (1785-1789) Taylesânîzâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi*, yay. haz. Feridun M. Emecen, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2003, c. I, s.290.

¹⁵⁸ Taylesânîzâde, *Uzun Dört Yıl*, c. I, s. 421.

¹⁵⁹ BOA, D., Başmuhasebe Kalemî (BŞM), Buzcubaşılığı Defterleri (BZB. d.), 12294, s.1 (14 Cemaziyelahir 1228/14 Haziran 1813).

¹⁶⁰ BOA, D., BŞB, 4/69 (29 Şaban 1206/ 22 Nisan 1792); BOA, D., BŞB, 3/69 (17 Receb 1200/ 16 Mayıs 1786).

¹⁶¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Topkapı Sarayı Arşivi 4819 Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznâmesinden 1206/1791 ve 1207/1792 Senelerine Âit Vekayi”, *Belleten* 37/148 (1973): 643.

¹⁶² Mehmet İpşirli, “İlmiye Teşkilâtı”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: IRCICA, 1994, c. I, s. 279.

yani başbâki kulunun mahkemeye taraf olarak katılımıyla mîrî kâtibi huzurunda ispat edileceği vurgulanmıştır. Öleden alacak iddia edenler olursa mîrî kâtibi mahkemesinde ispat edilebilmesi durumunda ödeme yapılacağı, ölen kişinin alacaklı olması durumunda ise borçların hazine adına tahsil edileceği belirtilmiştir. Bu işlemlerden yalnızca özel statü sahibi olan Laleli ve Hamidiye Vakıfları, Ebî Eyüb Ensarî Vakfı arazisi dahilinde fevt olanlarla; Üsküdar'da bulunan Mahmud Hüdayî Zaviyesi'e bağlı Üsküdar Yenimahalle'dekiler ve Galata ve Yenikapı Mevlevihânesi mensupları, Hindî dervişleri muaf tutulacaktır.¹⁶³ İlgili belgede yer alan mîrî kâtibi görevleri daha önceden sistemleşmiş, kaide haline gelmiş vazifelerdir.

Mîrî kâtibi makamının lağvedilmesi ve başka bir makama dönüştürülmesi tarihi ise 12 Receb 1251 (3 Kasım 1835)'dir. Bu değişikliğin sebebi mîrî ibaresinin artık kullanılmaması kararının alınmış olmasıdır. Alınan karar neticesinde mîrî kâtibinin adı değiştirilmiş muhallefât kassamı haline getirilmiştir. Bu durum ilgili dairelere ilmühaber yoluyla bildirilmiştir.¹⁶⁴

2.3.2. Mîrî Kâtibinin Dahil Olduğu Mahkeme Süreci

Mîrî kâtibinin meseleyi inceleyip yargıda bulunduğu mahkemede başbâki kulu defterdâr vekili olarak yer alırdı. Çünkü defterdârın yardımcısı yahut onun temsilcisi konumunda olan bu görevli kendi alanına giren işlemlerden sorumluydu. Bu sebeple mahkemede yer alması zaten gerekliydi. İlâm kayıtlarında başbâki kulunun şikk-ı evvel defterdârının vekili olduğu defaatle yer almıştır. Bahsedilen çerçevede mahkemede “*husûmeti re'y olunan*” kişi, bir diğer ifadeyle iddia makamı konumunda olan arzuhâl sahibinin bulunduğu mahkemede davalı taraf olarak bulunan görevli başbâki kulu idi. Lakin incelenen evrak arasında başbâki kulunun vekaleten bulunmadığı, şikk-ı evvel defterdârının asaleten mevcut olduğu dava örnekleri de bulunmaktadır.¹⁶⁵ İstisnai bir örnekte de başbâki kulunun defterdâr-ı şikk-ı evvelin değil Hazîne-i Âmire kethüdâsının vekili olarak mahkemede yer aldığı görülmektedir. Ancak bu durumda tıpkı özel

¹⁶³ *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 154 Numaralı Sicil*, s.255-257, hk. nr. 114 (18 Rebiülevvel 1242/ 20 Ekim 1826).

¹⁶⁴ BOA, C. ML. 646/26493 (12 Receb 1251/ 3 Kasım 1835).

¹⁶⁵ BOA, D., BŞB, 1/102 (3 Şaban 1168/ 15 Mayıs 1755).

şahıslardan talep edildiği gibi kethüdâdan iki adet vekalet şahidi istenilmiştir.¹⁶⁶ Mahkemeyi sonuca bağlayacak olan görevli ise bahsedildiği üzere “*cânib-i şerî’at-ı garrâdan mürsel*” şeklinde tavsif edilen mîrî kâtibiydi. Mahkemenin görüldüğü mekân ise genellikle başbâki kulu odasıydı. Taraflar ilgili odada iddialarını dile getirir, ileri sürülenler incelemeye tabi tutulur ve eğer istinat edilen belgeler mevcut ise sunulurdu. Bununla beraber tüm davaların başbâki kulu odasında görülmediği dikkat çekmektedir. Ele alınacak meseleye bağlı olarak farklı mekânlar da mahkeme için kullanılmıştır. Örneğin bir dava Saray-ı Hümayûn’da yer alan Hastalar Odası’nda görülmüştü.¹⁶⁷ Keza mîrî kâtibi Bâb-ı Asâfi’de yer alan Arz Odası’nda da çarşamba ve cuma günleri mali nitelikteki davalara bakmaktaydı. Lakin bu davalarda başbâki kulu hazır bulunmazdı.¹⁶⁸ Mîrî kâtibinin başbâki kulunun hanesinde dava akdedebilmesi de mümkündü. Nitekim 28 Rebiülevvel 1160 (9 Nisan 1747) tarihine ait bir sicil kaydında Başbâki Kulu Mustafa Ağa b. Hasan Ağa’nın İstanbul’da Emin Beğ Mahallesi’ndeki hanesinde mîrî kâtibinin dava gördüğü belirtilmiştir.¹⁶⁹ Mîrî kâtibinin Darbhâne-i Âmire’de Darbhâne Emîni odasında dava akdettiği de görülmektedir.¹⁷⁰ Dolayısıyla mîrî kâtibi problemi ilgilendiren dairede davayla ilgilenmek üzere görevlendirilmektedir. Ancak bu davalar arasında başbâki kulu ile ilgili olanların yoğunluk oluşturmamasından ötürü genellikle mîrî kâtibi davalarının başbâki kulu odasında görüldüğü izlenmektedir.

Başbâki kulunun sorumlu tutulduğu ve mahkemede taraf olarak bulunmasını gerektiren meseleler genellikle muhalefât işlemleri ile alakalıydı. Çünkü şikk-ı evvel defterdârı adına muhalefât kabzını gerekli durumlarda gerçekleştiren kişi başbâki kuluydu. Bu nedenle el koyulan terekenin aynî ve nakdî işlemlerinin gerçekleştirilmesi onun sorumluluğuna geçerdi. Başbâki kulu her zaman kendi sorumluluğundaki bir meselede yaşanan probleme binaen mahkemede bulunmazdı. Öte yandan devlet maliyesinin bir kontrolörü olarak mahkemede bulunma durumu da söz konusuydu.¹⁷¹ Başbâki kulu merkez maliyeyi temsilen alacaklı olup davacı makamında bulunabilirdi. Bu durumda tıpkı davacı konumunda olan özel şahıslar gibi muamele görürdü. Örneğin

¹⁶⁶ BOA, D., BŞB, 2/20 (25 Şevval 1177/ 27 Nisan 1764).

¹⁶⁷ BOA, D., BŞB., 3/59 (7 Muharrem 1198/ 2 Aralık 1783).

¹⁶⁸ *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 137 Numaralı Sicil*, s.305, hkm. nr. 282 (8 Cemaziyelevvel 1237/ 31 Ocak 1822).

¹⁶⁹ Elif Kırğöz, *Kısmet-i Askeriyye*, s.101-102.

¹⁷⁰ *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil*, s.302, hkm. nr.358 (18 Zilkade 1171/ 24 Temmuz 1758).

¹⁷¹ BOA, C. ML. 473/19288 (22 Şevval 1198/ 8 Eylül 1784).

borcunun çokluğuna binaen mîrîden muhallefâtı zabtedilen Elhac Salih Ağa b. Hüseyin'e borçlu olan padişah silahşörlerinden Mustafa ve Ahmed'den ilgili meblağı alacak olan kişi konumuna Başbâki Kulu Mustafa Beğ b. Yusuf gelmişti. Ortaya çıkan temessük gereği meblağı alabilmek için de davacı sıfatıyla mahkemede bulunmuştu. Ancak borçlu konumda gözükenlerin mahkemedeki vekili Mehmed Ağa iddiaların aksini kanıtlamış ve başbâki kulu davadan men edilmiştir.¹⁷²

Mîrî kâtibi mahkemesinde genellikle devlet ve şahıslar arasındaki meseleler dava konusu olsa da şahıslar arası ödeme problemleri veya mali uyuşmazlıklar da incelenebilirdi. Özel şahıslar arasındaki davalarda taraflar anlaşma yolunu tercih edebilirdi. Bu durumda mahkeme gününe kadar aralarında anlaşma sağlayan taraflar durumu dile getirirler, zimmetlerini ibra ettiklerini veya şartlı bir şekilde ibraya razı olduklarını bildirirlerdi.¹⁷³ Anlaşma yolu da kayıt altına alınır, ilâmda bildirilirdi.¹⁷⁴ Mahkeme öncesinde ve sırasında uzlaştırmacı konumunda bulunan muslihûn adı verilen kişiler görev alırdı.¹⁷⁵ Eğer mesele muhallefât ile ilgili değilse, taraflar hayattaysa mahkemeye çağırılırdı ve davalı konumunda olan kişiler bir veya birden fazla olması fark etmeksizin mahkemede hazır bulunurlardı.¹⁷⁶

Mîrî kâtibi mahkemesinde sunulan şahit sayısı iki idi.¹⁷⁷ Sunulan şahit sayısı ikiden az ise iddia sahibinin iddiasının doğruluğu incelenmez, dava ertelenir, sebep olarak "*şâhideyn ile isbât-ı müdde'â mukarrer*" kaydı düşülürdü.¹⁷⁸ Eğer mahkemede müteveffâyı ilgilendiren alacak verecek meselesine ait davada belge eksikliği varsa şahitler borç hususuna dair bilgisi olan kişilerden olurdu. Bu şekilde bilgi eksikliği giderilmeye çalışılırdı.¹⁷⁹ Mesela Eğinli Agop'a borçlu olarak vefat eden Veli Paşa'nın durumunun aydınlığa kavuşturulabilmesi için mahkemeye şahit olarak Veli Paşa'nın Kethüdâsı Ali Ağa b. Yusuf ve Hazînedârı Mehmed Ağa b. İbrahim çağırılmıştır.¹⁸⁰ Mahkemeye sunulan şahitler arasında kadınlar da vardı. Lakin iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine muadildi. Örneğin 27 Rebiülahır 1168 (10 Şubat 1755) tarihini

¹⁷² Elif Kırğöz, *a.g.t.*, s.293-294.

¹⁷³ BOA, D., BŞB, 2/39 (15 Safer 1179/ 3 Ağustos 1765).

¹⁷⁴ BOA, D., BŞB, 2/30 (5 Receb 1178/ 29 Aralık 1764).

¹⁷⁵ BOA, D., BŞB, 2/84 (5 Şaban 1182/ 15 Aralık 1768).

¹⁷⁶ BOA, D., BŞB, 2/46 (28 Cemaziyelahir 1180/ 1 Aralık 1766).

¹⁷⁷ BOA, C. ADL. 49/2918 (5 Zilhicce 1207/14 Temmuz 1793).

¹⁷⁸ Elif Kırğöz, *Kısmet-i Askeriyye*, S.107-108.

¹⁷⁹ BOA, D. BŞB, 4/24 (15 Safer 1204/ 4 Kasım 1789)

¹⁸⁰ BOA, D. BŞB, 1/117 (14 Cemaziyelahir 1172/ 12 Şubat 1759)

taşıyan ilâmda arzuhâl sunduğu belirtilen Mahbube'nin şahitleri olarak Ali Ağa b. Mehmed'in yanında Ferruh Hatun bt. Abdullah ve Şerife Aişe Hatun bt. Mustafa yer almıştır.¹⁸¹ Gayrimüslim bir davacının şahitleri Müslüman olabilirdi. Bir örnekte Mihal veled-i Todori'nin şahitleri olarak Esseyid Abdurrahman Çelebi b. Mustafa ve Mustafa Beşe b. İbrahim'in adı kaydedilmiştir.¹⁸² Şahitlerin tezkiye adı verilen doğrulama işleminden geçirilmesi, bu usulle teyit edilmeleri teamüldü.¹⁸³ Tezkiye işleminin gerçekleştirilmesinden mahkeme sorumluydu. Mahkeme, şahit olarak bulunacak kişileri mahallelerinde soruşturur, mahalle sakinlerine kişinin güvenilir olup olmadığını sorardı. Eğer mahalle sakinlerinden kişinin güvenilir olduğu ve kendi aleyhlerinde şahitlik yapsa dahi doğru söyleyeceği minvalinde bir yanıt alınırsa şahitlik kabul edilirdi. Hakkında belirtilenin aksine yanıtlar alınanların veya daha önceden yalancı şahitlik yapanların tezkiyesi olumsuz sonuçlanır, mahkeme tarafından şahitlikleri kabul edilmezdi.¹⁸⁴

Mahkemede tarafların yalnızca asaleten değil vekiller yoluyla temsili olarak yer aldığı da görülmektedir. Mahkemede görevlendirilen vekillerin küçük yaştaki mahkeme taraflarının vasisi olabildiği de görülmektedir.¹⁸⁵ Eğer alacaklı veya borçlu taraflardan biri Osmanlı tebaası değilse mahkemeye giden süreç tüccarın bayrağı altında ticaret yaptığı devletin elçisinin ilettiği arzla başlar, bu durumda mahkemede yer alacak olan tercüman vekalet görevini de üstlenebilirdi.¹⁸⁶ Mahkemede vekil olarak bulunan kişinin müvekkili tarafından görevlendirildiğine dair de iki şahitle tasdik istenebilirdi.¹⁸⁷

Tablo 1
Mîrî Kâtibi Mahkemesi'nde Vekâleten Bulunanlar

Arzuhâl sahibi	Vekil	Durumu
Eğimli Agop	Agop veled-i Fokas	Vekil
Yorgaki veled-i Foti	Zafir veled-i Dimitri	Vasî ve vekil
Silahşör-i Hazret-i Şehriyârî Mustafa ve Ahmed	Mehmed Ağa b. Hüseyin	Vekil
Samyos veled-i Minas	Markus veled-i Avakin	Vekil

¹⁸¹ BOA, D. BŞB, 1/90 (27 Rebiülahir 1168/ 10 Şubat 1755)

¹⁸² BOA, D. BŞB, 2/25 (25 Cemaziyelevvel 1177/ 1 Aralık 1763).

¹⁸³ Elif Kırğöz, *Kısmet-i Askeriyye*, s.99-100.

¹⁸⁴ Mehmet Âkif Aydın, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, Ankara: İsam Yayınları, 2020, s.195.

¹⁸⁵ BOA, D., BŞB, 1/94 (1-10 Rebiülevvel 1169/ 5 Aralık 1755-14 Aralık 1755)

¹⁸⁶ BOA, D. BŞB, 2/63 (25 Şevval 1181/ 15 Mart 1768).

¹⁸⁷ Elif Kırğöz, *a.g.t.*, s.293-294.

Ahmed ve Mehmed	Vâlideleri Hafize bt. Abdullah	Vasî ve vekil
Aişe Hatun ve Amine Hatun (maktûl Ali Paşa'nın çocuklarının vasîleri)	Maktûl Ali Paşa'nın Harem Kethüdâsı Ahmed Ağa	Vekil
Süleyman Paşa b. Ahmed, Ali Bey, Ali b. Abdullah	Çukadâr Hüseyin b. Abdullah	Vekil
Saliha bt. Hasan, Aişe bt. Ali	Hadice bt. Ali	Vekil
Simkeşhâne Emîni Abdullah Bey b. Mehmed Efendi	Müftüzâde Mustafa Efendi b. Elhac İbrahim	Vekil
Bedros	Simon	Vekil
İskenderiye Sancağ'ndaki Ülgün Kalesi'nin Mustahfızân-ı Atîk ve Topcuyân-ı Atîk Cemâ'atleri	Ali Ağa	Vekil ve arz- 1 mahzar getiren
Sarrâf Markiros'un çocukları	Hamparsom veled-i Vakıs	Vasî ve vekil
Suhte Ahmed Ağa b. Mustafa, Kuloğlu Ahmed Beşe b. Abdullah, Bedî' Elhac Mustafa Ağa b. Ahmed	Molla Ali Beşe b. Osman	Vekil
Elhac Selami Ağa b. Abdullah	Mustafa Ağa b. Ali	Vekil
Mehmed Said Beğ	İsmail Beğ	Vekil
Mehmed Şakir Beğ	Fatıma Hanım	Vasî ve vekil
Elhac Mustafa Ağa b. Abdullah	İsmail Efendi b. Mehmed	Vekil
Cizyedâr-ı Avlonya Abdülgani	İslambol Cizyedârı Abdullah Ağa	Vekil
Bihor mütevellîsi Hasan Ağa b. Abdullah	Yazıcı İsmail Ağa b. Ali	Vekil
İngiltere tüccarlarından Parker	Figa veled-i Domingo	Tercüman, vekil
Müteveffâ Kapıcıbaşı Ahmed Ağa b. Ebubekir'in çocuklarının vasîsi Saraylı Nefise Kadın ve Hasibe Hanım	Şekib Hüseyin Efendi b. Hasan	Vekil
Mehmed Said Efendi	Ali Efendi	Vekil
Esseyyid Yusuf Beğ b. Esseyyid Elhac Yeğen Mehmed Paşa	Hüseyin Ağa b. Mehmed	Vekil

Tablo 1-Devam

Hanım Hatun bt. Abdullah	Mehmed Ağa b. Hasan	Vekil
Süleyman Ağa, Enderunlu Abdullah Ağa, Kahvecibaşı Mustafa Ağa	Enderunlu Abdullah Ağa	Vekil
Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûndan Abdullah Şefik Efendi	Elhac Ahmed Ağa b. Abdullah	Vekil
Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyû'ndan Çelebi Mehmed Efendi	Mehmed Said Efendi	Vekil
Yeniçeri Kâtibi İsmail İsmetî Efendi	İslambol Cizyedârı Saray Kapıcıbaşılarından Elhac Ali Ağa	Vekil
Atanaş veled-i Selor	Nikola	Vekil
Sarrâf Salom	Sarrâf İsak veled-i Yuvan	Vekil

Tablo 1-Devam

Kaynak: BOA, D., BŞB; BOA, C., ADL, 17/1040; Elif Kırğöz, “İstanbul Kısmet-i Askeriyye Mahkemesi 114 Numaralı Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019); *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil*.

Başbâki kulunun yer aldığı ancak mîrî kâtibinin bulunmadığı davalar da söz konusuydu. Bu durum meselenin merkezde değil taşrada veya sefer mevkiinde görülmesinin zaruret halinde olmasıyla alakalı olduğu gibi kronolojik bağlamda mîrî kâtibinin başbâki kuluyla ilgili dönemde ilişkilendirilmemiş olmasıyla da alakalıdır. Başbâki kulunun görevlendirildiği taşrayla alakalı meselelerde bölge kadısı yargıda bulunurdu. Başbâki kulu taşra mahkemesinde de şikk-ı evvel defterdârı vekili konumundadır. Örneğin 16 Ramazan 1106 (30 Nisan 1695) tarihli olup Edirne’de görülen bir davanın içeriği merkezî hazineden talep edilen bir ödemedir. Başbâki kulu da mahkemede merkezî mali yapıyı temsilen yer almıştır.¹⁸⁸ 27 Rebiülevvel 1206 (19 Kasım 1791) tarihli bir ilâma ait havale kaydında meselenin ordu nâibi tarafından görülmesi belirtilmiştir. İlâm, içerisinde bu duruma işaret edilmemiş olsa dahi mîrî kâtibinin kararını taşıyan ilâmdan farklı bir forma sahiptir.¹⁸⁹ Ordu kadısı tarafından verilen ilâmlarda mîrî kâtibi bittabi anılmamakta, kararın bildirildiği bir makama işaret edilmemektedir.

¹⁸⁸ BOA, İE. ADL. 5/337 (16 Ramazan 1106/ 30 Nisan 1695).

¹⁸⁹ BOA, D., BŞB, 4/64 (27 Rebiülevvel 1206/ 24 Kasım 1791).

İslam ve Osmanlı hukuk sisteminde yargılâma hususunda “berâat-i zimmet asıl”dır. Bir başka ifadeyle kişilerin suçsuz ve borçsuz oldukları kabul edilir. Davacı iddiasını gerekçelendirerek aksini ispat etmeli, davalı konumundaki kişinin borçlu veya suçlu olduğunu kanıtlamalıdır.¹⁹⁰ Bu sebeple mîrî kâtibi mahkemesinde iddianın ispatlandırılabilmesi amacıyla kanıt niteliğinde belge sunulması gerekirdi. Bu belgeler genellikle temessük türündeydi.¹⁹¹ Temessük ile bir borcun alındığı, bir ürünün teslim alındığı kanıtlanabilirdi. Belgenin düzenlenmesine göre temessüklerin çeşitlendiği ve farklı adlar aldığı görülmektedir. Bunlar, hazineden alınan borçlara, iltizâm bedeli olarak ödenecek taksitlere ait, vadeli satışlara ait, şahsî borçlara ve sözleşmelere ait temessükler olarak ifade edilebilir.¹⁹² Borçlu tarafından sahh çekilmiş, bahsedilen usullerle onaylanmış defterler de mahkemeye sunulan bir diğer delil niteliğindedir.¹⁹³ İlâmların da ödemeye kaynak teşkil edecek belgeler olarak kullanılabildiği görülmektedir. Eğer iddia sahibi yeterli beyyine sunamazsa davacıdan kanıtlarını arttırması talep edilirdi.¹⁹⁴ Deliller yeterli görülmezse iddia sahibi davadan men edilirdi ve gerekçe olarak *bilâ-beyyîne* ibaresi düşülürdü.¹⁹⁵ Borçlanmaya dair düzenlenen evrak borçlunun kendi hanesinde veya devlet görevlisiye odasında hazırlanmış olmalıydı, onun ölümü halinde borçlarla ilgili davalardaki iddialarda ilgili evrakın nerede düzenlendiğine dikkat ediliyordu.¹⁹⁶

Muhallefât üzerinde talepte bulunan kişi ile müteveffânın arasında resmî kayıtlara geçmemiş durumlar da yaşanabilmekte, merkez tarafından yürütülen işlemlerde bu durumlar probleme yol açabilmekte ve mahkemede incelenmekteydi. Örneğin Mahmud Paşa Mahallesi’nde yaşayan İsmail Re’îslizâde’den müteveffâ Edib Mustafa Efendi’ye olan borcu talep edildiğinde Edib Mustafa Efendi’nin 1 Zilhicce 1167 (19 Eylül 1754) tarihinde borcu için kendisini ziyaret edip “meblağ-ı mezkûru almadıkça gitmem” dediğini bildirmiştir. İsmail de kendisini bu durumdan kurtarabilmek için yedi yüz kuruş değerinde bir zincirli altın saati alacaklısına vermiştir.

¹⁹⁰ Mehmet Âkif Aydın, *Osmanlı Hukuku*, s.195.

¹⁹¹ BOA, D., BŞB, 1/62 (20 Cemaziyelevvel 1154/3 Ağustos 1741).

¹⁹² Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, s.281-288.

¹⁹³ BOA, D., BŞB, 1/97 (18 Rebiülevvel 1169/ 22 Aralık 1755).

¹⁹⁴ Elif Kırğöz, *Kısmet-i Askeriyye*, s.102-103.

¹⁹⁵ E. Kırğöz, *a.g.t.*, S.160-161.

¹⁹⁶ BOA, D., BŞB, 2/20 (25 Şevval 1177/ 27 Nisan 1764); BOA, D., BŞB, 2/68 (13 Ramazan 1181/ 2 Şubat 1768).

Ama Edib Mustafa Efendi borç temessüğünün kaldığı handa olduğunu belirtmiş, saati aldığı an elindeki temessüğü iade edememiştir. İsmail, birkaç defa Edib Mustafa Efendi’nden bizzat, birkaç defa da aracılar vasıtasıyla temessüğü istese de alamamıştır. Bu sebeple ilgili temessük müteveffânın evrakı arasından çıkmış ve ödenmemiş olduğu zannıyla talep edilmiştir. Durum mahkemede incelemeye ortaya çıkartılmıştır.¹⁹⁷

2.3.3. Mîrî Kâtibi Mahkemesinin Bürokratik Özellikleri

Rasyonel bir karar alma mekânizmasında bir prosedür yoluyla bilgiyi sistemleştirme ve doğru kararı alabilmek için bilginin farklı açılardan incelenmesini sağlayacak uygulamalara yer verme nitelikleri bulunmaktadır.¹⁹⁸ Mîrî kâtibinin hukukî yargılarını içeren evrak bu tür bir karar alma mekânizmasının yansımalarını içermektedir. Başbâki kulunu ilgilendiren işlemler, merkezden mali problemlere yönelik düzenleme talebinde bulunulmasıyla; özel şahıslar arasındaki mali anlaşmazlıklar hakkında karar alınmasına dair isteklerle başlar, bu da mîrî kâtibi mahkemesine giden süreci işletirdi. İlgili sürecin ilk basamağı şahsın talebini içerir arzuhâli sunmasıydı. Arzuhâlin rükûnları sayesinde kişi kim olduğunu ve meramını ilgili makama iletmiş olurdu. Arzuhâlde sırasıyla elkâb, ta’rîf-i nefis, tavzîh-i merâm, netîce-i matlab, hatîme ve imzâ kısımları yer alırdı. Elkâb kısmında “*devletli, inâyetli, merhametli efendim*” minvalinde hitap kalıpları bulunur, ta’rîf-i nefis kısmında arzuhâl sahibi kendisini kısaca tanıtır, tavzîh-i merâm kısmında mesele açıklanır, netîce-i matlab rükûnünde talep dile getirilir, hatîme kısmında hükmün sultana ait olduğu belirtilir, imzâ kısmında ise “*bende*” ibaresinden sonra kişi adı, baba adı, unvan, meslek belirtilirdi.¹⁹⁹ Arzuhâl sahibi, sunduğu arzuhâlde adaletin müessisi olarak kabul edilen sultana seslenmiş olurdu. Zaman zaman meselenin başbâki kulu, mîrî kâtibine yönlendirilmesi ricasının da arzuhâl metinlerinde yer aldığı müşâhede olunmaktadır. Mîrî kâtibi mahkemesiyle ilişkili arzuhâl formunu daha açık gösterebilmek amacıyla aşağıda bir örnek sunulmuştur.

Devletli, inâyetli, merhametli efendim, sultânım hazretleri sağ olsun

¹⁹⁷ BOA, D., BŞB, 1/102 (3 Şaban 1168/ 15 Mayıs 1755).

¹⁹⁸ Fatma Acun ve Ramazan Acun, “Demand for Justice and Response of the Sultan: Decision Making in the Ottoman Empire in the Early 16th Century”, *Études Balkaniques* 2 (2007): 126.

¹⁹⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, *Diplomatik*, s. 303-305.

Arzuhâl-i dâ'ileridir ki dört sene mukaddem Acem Ali Ağazâde Mustafa Ağa nâm kimesneden üç yüz elli guruşa bey'-i bât ile bir sîm raht ıştırâ etmiş idim ba'de-vefâtîhi yüz yigirmi guruşa rehn eder deyü hîleye sülûk edüp yedinde ber-takrîr-i i'lâm zuhûr etmeğle mîrî kâtibi efendi hazretleri huzûrunda terâfû' buyurulmak bâbında fermân-ı âlî ısdâr buyurulup tahlîs-i girîbân buyurulmak niyâziyla arzuhâle cesâret olundu bâki emr devletli, merhametli sultânım hazretlerininidir
*E'd-dâ'i li-devleti'l-aliyye Es-seyyid Ali el-müderriş en-nâ'ib-i Karahisâr-ı sâhib sâbıkâ.*²⁰⁰

Arzuhâl tek bir kişi tarafından oluşturulabileceği gibi talepte bulunan iddia sahibi iki kişi tarafından müştereken veya üç kişi gibi küçük gruplar tarafından da oluşturulabilirdi.²⁰¹ Talepte bulunan kişiler şahsen değil bir kollektif yapı adına da arzuhâl yazabilirdi. Bu durumda ilgiyi belgeye mahzar adı verilmektedir.²⁰² Merkezden uzak bölgeleri ilgilendiren meseleleri hâvî mahzarı talebi oluşturanlar tarafından seçilen bir kişi getirirdi. Toplu şikâyeti dile getiren mahzarlar mahkeme prosedürü açısından arzuhâller gibi işlem görürdü. Örneğin H. 4 Şaban 1177 (7 Şubat 1764) tarihini taşıyan ilâmda şikâyetçi konumunda bulunan grup İskenderiye Sancağı'nda mevcut Ülgün Kalesi'nin mustahfızân-ı atîk ve topcuyân-ı atîk yerli neferleridir. Mevâcib Sâlyânecisi olan Hasan'dan 1175 hicrî yılı mevâcibini merkezden aldığı lakin kendilerine ulaştırmayıp şahsi harcamalarında kullandığı için şikâyetçi olmuşlardır.²⁰³ Borçlarından dolayı başbâki kulu mahbesinde bulunan kişilerin de arzuhâl sunup mahkeme talep etme hakkı vardı. Mahbeste olan kişi mahkemede bizzat bulunabilirdi.²⁰⁴

Arzuhâlin iletilmesinden sonraki aşamada mesele ilk önce dîvândan defterdâra buyruldu ile havale edilir, defterdâr tarafından da başbâki kulu ile mîrî kâtibine sevk edilir, ilgili görevlilerin mahkemede görevlerini yerine getirmeleri istenirdi. Bu noktada başbâki kulunun görevi Rumeli defterdârının vekili olarak mahkemede bulunması ve mâlî yapıyı temsilen *muhâsama* faaliyetini gerçekleştirmesiydi. Mîrî kâtibinin görevi ise meseleyi hukuken tahkik etmek ve karara varıp bunu bağlı olduğu

²⁰⁰ BOA, C. ADL. 49/2918 (5 Zilhicce 1207/14 Temmuz 1793).

²⁰¹ BOA, D. BŞB 2/20 (25 Şevval 1177/ 27 Nisan 1764).

²⁰² Halil İnalcık, "Şikâyet Hakkı: 'Arz-ı Hâl ve 'Arz-ı Mahzarlar", *Osmanlı Araştırmaları* 7-8/ 7-8 (1988), 41-42.

²⁰³ BOA, D. BŞB. 2/14 (4 Şaban 1177/ 7 Şubat 1764).

²⁰⁴ BOA, D., BŞB, 1/81 (20 Şaban 1162/ 5 Ağustos 1749).

birime bildirmesiydi. Bu görevlendirme “*izzetli başbâki kulu ağa muhâsamasıyla fazîletli mîrî kâtibi efendi huzûrunda şer’le rû’yet ve i’lâm oluna*” ibaresi ile dile getirilmiştir.

İlgili havaleler yapılırken bilgi sahibi olabilecek kalemlerden kayıtların incelenmesi talebinde bulunulurdu. Kalemlerde sorgulamalar, incelemeler gerçekleştirilir, meseleye dair bilgiler derkenârlar şeklinde belgeye iliştilirdi. Eğer meseleye dair belgeler mevcut değil ise emsali aranırdı. Bu tür veriler mîrî kâtibinin karar vermesinde önemli rol oynardı.

Dava sürecini yansıtır, davaya ait bilgileri içerir bilgiler ilâmda yer alırdı. İlâm, hukukî bir işlemin sonucunu yansıtır nitelikte olan belgeye verilen addı. Temel oluşturulma amacı ise hukukî bir durum hakkında bilgilendirmektir.²⁰⁵ Mîrî kâtibi mahkemesine ait ilâmlar “*ma’rûz-ı dâ’i-i devlet-i aliyyeleridir ki*” şeklinde başlar, meselenin kimler arasında cereyan ettiğini, başbaki kulunun konuya dahil oluş sebebinin, mîrî kâtibinin kim olduğu ve mesleğini, mahkemenin nerede yapıldığını, varılan kararı, şahitlerin kim olduklarını içerirdi. Mîrî kâtibi ilâmı oluşturan makam değildir. İlâmda bu duruma değinilir, mîrî kâtibinin davadan sonra kararı bağlı olduğu birime aktardığı ifade edilirdi. Bu sebebe binaen ilâmlarda yer alan kayıtlar dava tarihine ait değil, davanın ilgili birim defterine geçiriliş tarihidir. Mîrî kâtibinin bağlı olduğu birim ise Rumeli Sadâreti idi. İlâm da buradan veya konuyla bağlantısı bakımından Rumeli askerî kassâmı defterinden kassâm tarafından çıkartılmaktaydı. İstisnai olarak tespit edilebilen bir dava tarihi bize ilâm tarihine kadar geçen süreyi genelleme yapmaya imkân vermeyecek olsa da ipucu şeklinde sunabilmektedir. İlgili kayda göre 4 Cemaziyelevvel 1160 (14 Mayıs 1747) tarihinde mahkeme görülmüştür. Ancak ilâm Şevval 1160 (Ekim-Kasım 1747) tarihlerine aittir.²⁰⁶

İlâm merkeze ulaştıktan sonra meselenin özetlendiği bir tahrir oluşturulur, takrire binaen oluşturulan nihâi buyruldu ile alakalı kişi ve kalemlere evrakın sureti verilirdi. Suret verilmesi durumuna “*sûret-dâde*” veya “*tezkire-dâde*” ifadeleriyle işaret edilirdi.²⁰⁷ Sadrazamın bürokratik meselelerde iki buyrulduyu olurdu. Mîrî kâtibi

²⁰⁵ M. Kütükoğlu, *Diplomatik*, s.345.

²⁰⁶ Elif Kırköz, *Kısmet-i Askeriyye*, s.160-161.

²⁰⁷ BOA, C. ADL. 49/2918 (5 Zilhicce 1207/14 Temmuz 1793) Mîrî kâtibi mahkemesi sürecini neredeyse tam olarak yansıtan ilâm ve lefflere sahip olduğundan ilgili belge kullanılmıştır.

mahkemesi sürecinde de sadrazamın havale amaçlı ve nihai karara dair buyruldu oluşturduğu görülmektedir.

Mahkemede çıkan ödeme kararını içeren ilâm, iddiasını ispat edebilen davacıya da verilirdi. Alacaklı haline gelen davacı elindeki ilâm sayesinde merkezî hazineden ilgili meblağı tahsil edebilirdi. Eğer ödeme yapılacak kişi elindeki ilâmı kaybederse bir sûretini daha talep edebilirdi. İlgili kayıt asıl olarak mîrî kâtibi cerîdesinden çıkartılırdı. Bu durumda eski ilâm ortaya çıkarsa ödemeyi talep eden kişinin muhafaza edeceği şartı belirtilirdi.²⁰⁸ Alacağı kanıtlanan kişinin yaşayabileceği bir diğer problem ise yapılacak olan ödemenin mâlî kalemlere işlenmemesi idi. Bu durumda problem yaşayan kişi, kararın alakalı kalemlere iletilmesini ve işleme koyulmasını talep edebilirdi.²⁰⁹ Tahsilatı gerçekleştiren kişi aldığı miktara dair kendi yazısıyla bir ibare oluşturur ve alacağı kalmayınca ilgili meblağı tamamen tahsil ettiğini yazıyla belirtir, ilâmı mîrîye geri verirdi.²¹⁰ Eğer ödemeyi yapacak kişi bulunduğu makam itibarıyla borçlandıysa ödemeyi yapma işi yerine gelen görevlinin sorumluluğunda olurdu. Çünkü bu durumda borçlanma şahsen değil makamen yapılmış kabul edilirdi.²¹¹ Görevde bulunan kişi sahip olduğu makama ait olan alacağın tahsili için de mahkemeye başvurabilirdi.²¹²

Mîrîden yapılacak ödemeler için farklı usuller kullanılmıştır. Mîrî kâtibinin incelediği ve karar verdiği meselelerin büyük çoğunluğu başbâki kulu tarafından merkez mâliye adına el konulan terekelerle alakalıdır. Eğer muhallefâtan alacağı olduğunu iddia eden kişinin iddiası kesinleşirse zaruret halinde mîrî, ilgili meblağı düşürebilirdi. *Sa‘yen li’l-mîrî* (mîrîyi koruma payı) adı verilen prensipe bağlı olarak ödemenin üçte birine kadar olan kısmı tenzil edilebilirdi.²¹³ Eğer muhallefât müteveffânın borçlarını ödemeye kifayet etmiyorsa “*guremâ*” adı verilen ödeme yoluna

²⁰⁸ BOA, D. BŞB. 1/108 (20 Ramazan 1170/ 8 Haziran 1757).

²⁰⁹ BOA, D. BŞB. 2/48 (19 Zilhicce 1179/ 29 Mayıs 1766).

²¹⁰ BOA, D. BŞB. 2/78 (15 Ramazan 1181/ 4 Şubat 1768).

²¹¹ BOA, D., BŞB. 2/63 (25 Şevval 1181/ 15 Mart 1768).

²¹² *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil*, s.314, hkm. nr. 374 (26 Zilkade 1171/ 1 Ağustos 1758). İlgili örnekte alacak iddiasıyla mahkemeye başvuran kişi Tobhâne Nâzırı İbrahim Efendi b. Ahmed’dir.

²¹³ BOA, C. ADL. 17/1040 (25 Şaban 1224/ 5 Ekim 1809); BOA, C. ML. 287/11789 (15 Şaban 1215/ 1 Ocak 1801).

gidilir, muhalefâtan elde edilen gelir borçlara orantılanarak ödeme yapılırdı.²¹⁴ Yapılan ödemelerin kaydının tutulduğu görülmektedir.²¹⁵

Mîrî kâtibi mahkemesine giden süreç her zaman özel şahıslar veya memuriyet itibariyle borç ilişkilerine dahil olanlar tarafından değil bizzat devlet tarafından merkezî hazineye ödenecek borçlar için de başlatılabılırdı. Örneğin mâlikâne mutasarrıfları hazineye yapmaları gereken ödemeleri yapmadığında konu mîrî kâtibi mahkemesine intikal ettirilebilirdi.²¹⁶

Tablo 2
Mîrî Kâtibleri Listesi

Mîrî Kâtibi Unvanı	Mîrî Kâtibi Adı	İlk Geçtiği Tarih
Kadı	Hıfzî Elhac Mehmed Efendi	20 Cemaziyelevvel 1154
Müderriş	Mehmed Emin Efendi	15 Muharrem 1156
	Esseyyid İbrahim Efendi	19 Rebiülevvel 1160
Müderriş	Esseyyid Edhem Efendi	5 Rebiülahir 1161
Müderriş	Şükrî Mustafa Efendi	27 Rebiülahir 1168
Müderriş	Haşmet Efendi	3 Şaban 1168
Müderriş	Elhac İsmail Efendi	Evâ'il-i Rebiülevvel 1169
Müderriş	Hâfız Mehmed Efendi	13 Ramazan 1169
Müderriş	Sıdkî Mustafa Efendi	29 Cemaziyelahire 1171
Müderriş	Esseyyid İbrahim Efendi	5 Ramazan 1171
Müderriş	Esirîzâde	
	Alizâde İsmail Efendi	23 Safer 1177
Müderriş	Esseyyid İbrahim Efendi	5 Cemaziyelevvel 1178
Kadı	Ali Sedid Efendi	18 Şevval 1179
Müderriş	Feyzullah Efendi	8 Muharrem 1183
Müderriş	Esseyyid İbrahim Efendi	13 Muharrem 1184
	Ali Efendi	1 Muharrem 1188
	İzzet Süleyman Efendi	13 Cemaziyelevvel 1188
Müderriş	Mustafa Efendi	5 Muharrem 1189

²¹⁴ Veysel Gürhan ve Ercan Gümüş, “Osmanlı Kadı Sicilleri’nde Bir Borç Ödeme Yöntemi Olarak “Guremâ Usulü” ve Uygulanışı”, *Turkish Studies* 11/6 (2016), 61-74.

²¹⁵ BOA, D. BŞB. 2/31 (22 Cemaziyelevvel 1178/ 17 Kasım 1764).

²¹⁶ BOA, D., BŞB, 2/89 (6 Receb 1184/ 26 Ekim 1170).

Müderriş	Esseyid Ahmed Said Efendi	23 Cemaziyelevvel 1191
Müderriş	Ahmed Edib Efendi	22 Şaban 1192
Kadı	Elhac Abdullah Efendi	27 Safer 1193
Kadı	Ahmed Şemseddin Efendi	27 Zilhicce 1194
Müderriş	Elhac Mehmed Efendi	21 Rebiülevvel 1197
Kadı	Alizâde İsmail Efendi	16 Receb 1197
Müderriş	Mehmed Murad Efendi	7 Muharrem 1198
Müderriş	Elhac Abdullah Efendi	17 Cemaziyelevvel 1198
Kadı	Şeyhzâde Mehmed Emin Efendi	7 Receb 1200
Kadı	Moravîzâde Elhac Hamid Efendi	24 Şevval 1201
Müderriş	Muhyiddin Efendi-zâde Esseyid Mehmed Esad Efendi	15 Safer 1204
Müderriş	Esseyid Ahmed Efendi	23 Zilkade 1204
Müderriş	Moravîzâde Elhac Hamid Efendi	15 Rebiülevvel 1205
Müderriş	Ömer Efendizâde Süleyman Efendi	22 Receb 1202
	Mustafa Âşir Efendi	28 Safer 1204
Müderriş	Samakovîzâde Ahmed Necib Efendi	22 Muharrem 1207
Müderriş	Esseyid Abdülkerim Efendi	5 Zilhicce 1207
	Ebubekir Celaleddin b. Elhac Abdullah Efendi (esbak mîrî kâtiblerinden)	25 Rebiülahir 1210
	Elhac Abdullah (sâbık mîrî kâtibi)	25 Rebiülahir 1210
	Elhac Abdullah Efendi	11 Şaban 1215
Kadı	Derviş Mehmed Esad Efendi	3 Zilkade 1223
Müderriş	Şatırzâde Mehmed Emin Efendi	25 Receb 1224
Müderriş	Abdülhalim Efendi	9 Muharrem 1225
Müderriş	Esseyid Mehmed Aziz Efendi	23 Safer 1235
Müderriş	Mehmed Arif Efendi	8 Cemaziyelevvel 1237
Müderriş	Salih Paşazâde Elhac Mehmed Asım Beyefendi	7 Muharrem 1242

Tablo 2- Devam

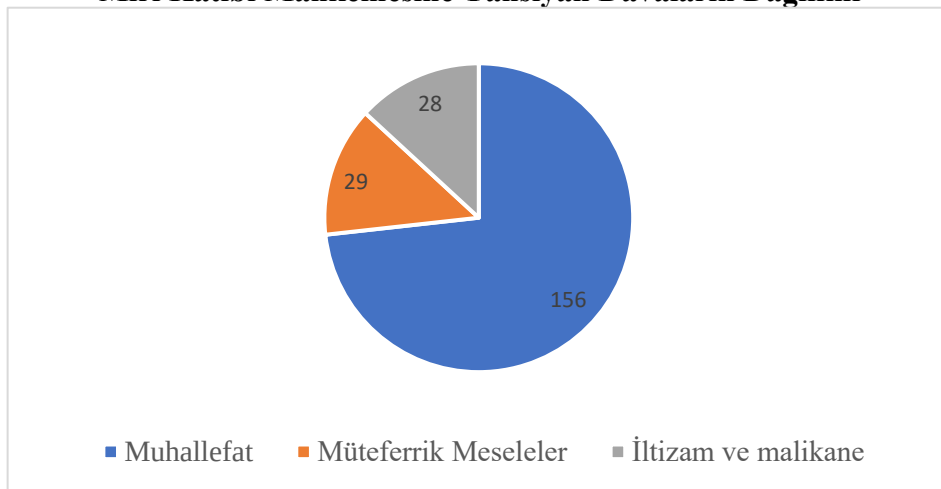
Kaynakça: BOA, D., BŞB; BOA, AE., SSLM III, 165/980; BOA, C., ML, 287/11789; BOA, C., ML, 271/11138; BOA, C., ADL, 17/1040; BOA, C., ADL, 42/2547; BOA, C., ADL, 42/2536; Elif Kırğöz, “İstanbul Kısmet-i Askeriyye Mahkemesi 114 Numaralı Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019); *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil; İstanbul Kadı Sicilleri Adalar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil; İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 137 Numaralı Sicil; İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 148 Numaralı Sicil*; Taylesânîzâde Hâfız Abdullah Efendi, *İstanbul’un Uzun Dört Yılı (1785-1789) Taylesânîzâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi*, yay. haz. Feridun M. Emecen, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2003.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÎRÎ KÂTİBÎ MAHKEMESİNE YANSIYAN MESELELER

Mîrî kâtibi mahkemesine yansıyan davaların içeriği genel itibariyle XVIII. yüzyıl ve XIX. yüzyıl'ın ilk çeyreğindeki iktisâdî şartları, mîrî kâtibinin başbâki kuluyla entegre bir yapısı olduğunu yansıtır niteliktedir. İncelenen dava kayıtlarında ekseriyet mîrî tarafından el konulan muhallefât işlemleriyle alakalıdır. İkinci sırada ise hayatta olan bireyler arasında yaşanan ödeme problemleri, kölelerin bir meta olarak değerlendirilmemek için yaptıkları hürlük talepleri, kişilerin hayatta olunduğunun ispatlanmaya çalışıldığı isbât-ı vücûd davaları, mîrî hinta taşınması ile ilgili problemleri, zimmet terkini, muvâzaalı işlemlere itiraz gibi hususları kapsayan kategori gelmektedir. Ardından dönemin iktisâdî niteliğini yansıtır iltizâm ve mâlikâne hususlarına ait problemlerle alakalı davalar gelmektedir. Bu bölümde mîrî kâtibi mahkemesine yansıyan meseleler bahsettiğimiz üç kategoriye ait üç başlık altında sunulmuştur. Başlıklar altında örnek dava kayıtlarına yer verilmiştir. Tüm örneklerin sıralanması yerine tekrara düşülmemesi için dava kayıtları arasından örneklem oluşturulmuş ve örneklemde yer alan kayıtların incelenmesi yolu izlenilmiştir.

Grafik 1
Mîrî Kâtibi Mahkemesine Yansıyan Davaların Dağılımı

Kaynaklar: BOA, C., ADL., 49/2918; BOA, Topkapı Sarayı (TS), Müzesi Arşivi (MA), evrakı (e.), 228/13; BOA, C., ML, 530/21749; BOA, C., ML, 473/19288; BOA, C., ML, 312/12758; BOA, C., ML, 312/12797; BOA, C., ML., 281/9156; BOA, C., ML, 494/20076; BOA, C., ML., 281/11516; BOA, D., BŞB; BOA, C., ML, 287/11789; BOA, C., ADL, 17/1040; BOA, C.,

ADL, 42/2547; BOA, C., ADL, 42/2536; BOA, C., ADL, 34/2046; BOA, C., DH.,145/7210; Elif Kırgöz, “İstanbul Kısmet-i Askeriyye Mahkemesi 114 Numaralı Şer‘iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019); *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil; İstanbul Kadı Sicilleri Adalar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil; İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 137 Numaralı Sicil; İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 148 Numaralı Sicil*; Güllizar İnan, “R-13 Numaralı Rusçuk Şer‘iyye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1231-1232/M.1815-1817)”, (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019); Sadık Emre Karakuş, “270 Nolu Edirne Şer‘iyye Sicili (H.1216-1217/M.1801-1803)”, (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

3. 1. Mîrî Kâtibi Mahkemesine Yansıyan Muhallefât Konulu Meseleler

Mîrî kâtibi mahkemesine yansıyan meseleler arasında muhallefât ile ilgili problemler çoğunluktadır. Vefat eden kişilerin değerli menkul ve gayrimenkullerine el koyulduğu zaman ölen kişinin borçluları ortaya çıkıp alacaklarının ibrasını talep edebilirdi. Keza varisler de ölen kişinin alacaklı olduğu meblağları isteyebilirdi. Bu sebeple yaşanan problemlerin içerik olarak farklı borçlanmalarla ilişkili olduğu görülmektedir. Mîrî kâtibi mahkemesinde iddia edilen borçların doğru olup olmadıklarının araştırıldığı dikkati çeker.

Yaptırılan işlere ait masrafların yol açtığı borçlanmalar borçlu kişinin ölümü ve ölen kişinin muhallefâtının başbâki kulu tarafından müsâdere edilmesi sebebiyle devletin sorumluluğuna geçirdi. Mîrî kâtibine bu sebeple oluşan borçların muhallefâtdan ödenmesi için başvuru yapılabilirdi. Bu duruma bir misal 23 Receb 1170 (13 Nisan 1757) tarihli ilâmda mevcuttur. Yer alan bilgilere göre Su Nâzırı Ali Ağa b. Mehmed arzuhâl sunarak maktul Ali Paşa’nın henüz hayatta iken Fındıklı’da yer alan yalısına ve çeşmesine akan içme suyunun kanal ve yollarını yenilediğini ve tamire muhtaç kısımlarını elden geçirdiğini dile getirmiştir. Ödeme ise yapılan masrafın geri ödemesi bir diğer ifadeyle *be-şartü’r-rücû’* üzere planlanmıştır. Masrafları içerir defter Ali Paşa’ya sunulmuş ve onayı alınmıştır. Fakat Ali Paşa’nın ölümü sebebiyle üzerinde mutabık kılınan bin üç yüz buçuk kuruşluk meblağ ödenememiştir. Muhallefâta el konulduğundan dolayı ödemenin defterdâr vekili sıfatıyla mahkemede yer alan başbâki

kulu tarafından, elde edilen muhalefât gelirinden yapılması kararı verilmiştir. Mahkemede önemli bir ispat şartı olan şahit sunulması işlemi gerçekleştirilebilmiştir.²¹⁷

Mîrîye muhalefât zabtı yoluyla aktarılan borç aynî bir üründen kaynaklanıyor olabilir. Ölen kişi tarafından alınan bir ürünün ödemesinin ertelenmiş veya borç yoluyla alınmış olma durumu söz konusuydu. Bu durumda alacaklı kişi ödemenin yapılması için arzuhâl sunar, merkez talebi mîrî kâtibi mahkemesine yönlendirebilirdi. Nitekim 5 Şaban 1173 (23 Mart 1760) tarihli bir ilâmda alınan ürünün ücretinin, muhalefâtına devlet tarafından el konulan kişi adına, satışı yapmış olan kişiye ödenmesi söz konusudur. Arzuhâl sahibi Nadal oğlu Çukacı Menahim, borcu muhalefât gelirlerinden fazla bir şekilde vefat eden Defterdâr Halimî Mustafa Paşa'nın alacaklısı konumundadır. Menahim'den vaktiyle bin altı yüz altmış üç kuruşluk çuka alınmış fakat ödemesi yapılmamıştır. İlgili meblağ borç olarak Halimî Mustafa Paşa'nın zimmetinde kalmıştır. İddia sahibi olan Menahim meseleyi kanıtlayabilmek için temessük ve şahit sunup alacağını kanıtlayabilmiştir.²¹⁸

Bir devlet görevlisinin maiyyetinde görev yapan kişilere borcu da ödeme iddiasına sebep teşkil edebilirdi. 6 Şaban 1173 (24 Mart 1760) tarihine ait bir kayıta vefat ettiği belirtilmiş olan Defterdâr Halimî Mustafa Paşa'nın borcu söz konusudur. Sorumluluğu muhalefâta el koyma sebebiyle başbâki kuluna geçen meblağa dair talepte bulunan kişi Halimî Mustafa Paşa'nın Vekilharıcı olarak görev yapmış olan Mehmed b. Osman'dır. Mehmed b. Osman, hesaplamaların, ödenecek meblağa ait işlemlerin olduğu müfredât defterine göre sekiz yüz kuruş alacağı olduğunu belirtmiştir. Bahsedilen sekiz yüz kuruşluk harcamanın vekilharçlığı dönemindeki yağ, pirinç gibi mutfak malzemelerinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Defter-i müfredât ve şahitler vasıtasıyla durumu kanıtlayabilen Esseyyid İbrahim'e ödeme yapılması kararı çıkmıştır.²¹⁹

Borca kaynak teşkil eden durum doğrudan nakdî borç alma da olabilirdi. Karz olarak ifade edilen bu borçlanmalar da ölen kişinin muhalefâtına el koyma durumunda defterdâr ve hukukî vekili durumundaki başbâki kuluna geçer, borç iddia edildiğinde iddianın sıhhati merkezce görevlendirilen mîrî kâtibi tarafından mahkemede incelenirdi.

²¹⁷ BOA, D., BŞB, 1/106 (23 Receb 1170/ 13 Nisan 1757).

²¹⁸ BOA, D., BŞB, 1/123 (5 Şaban 1173/ 23 Mart 1760).

²¹⁹ BOA, D., BŞB, 1/124 (6 Şaban 1173/ 24 Mart 1760).

Defterdâr Halimî Mustafa Paşa'nın mahkemeye yansıyan borçları arasında karz uygulamasına bağlı olarak oluşan bu tür borçlanmalar da vardı. 22 Şaban 1193 (9 Nisan 1760) tarihli örnekte Toros oğlu Kazar, arzuhâl sunup Halimî Mustafa Paşa'dan temessük gereğince, karz uygulamasına bağlı olarak dört bin dört yüz elli kuruş alacağı olduğunu iddia etmiştir. İddiasını ispatlayabilen Kazar'a ödemenin yapılması kararı verilmiştir.²²⁰

Vefat eden kişinin borçlu kalması durumu rehin mallar söz konusu olduğunda da yaşanabilirdi. Eğer rehin olarak alacaklının verdiği mallar müsâdere yoluyla devlete geçmiş ise kişi bu eşyaları aynî veya satılması durumunda değerini isteyebilirdi. Eğer vefat eden kişi borç alıp karşılığında rehin olması maksadıyla eşya veriyse arzuhal sahibi eşyaları teslim edip borç olarak verdiği miktarı mîrîden talep edebilirdi. Talep ise mîrî kâtibi mahkemesinde değerlendirilirdi. Örneğin arzuhâl sunup bu tür bir talepte bulunan Hasan Ağa b. Abdullah kendisine borçlu olan Çukadâr Mehmed b. Abdullah'a yüz altmış beş kuruş vermiş, karşılığında elmas gerdanlık, zümrüt yüzük ve bir çift zümrüt küpe rehin almıştı. Lakin borç Çukadâr Mehmed'in ölümünden önce ödenmediği için rehinler Hasan Ağa'da kalmıştı. Çukadâr Mehmed'in varisi olan Aişe Hatun ilgili rehin eşyasının kendisine ait olduğunu belirtmiş ve vefat eden kocasının terekesinden ilgili miktarın karşılanması ve rehinlerin kurtarılmasının uygun olduğunu belirtmiştir. Hasan Ağa mahkemede şahitler vasıtasıyla alacaklı olduğunu kanıtlayabilmiş, ödemenin uygun olduğu kararı verilmiştir.²²¹

Başbâki kulu vasıtasıyla devlet tarafından müsâdere edilen mallar arasında devlete borçlu olarak vefat eden kişinin sahip olmadığı, tesadüfen karışmış eşyalar varsa eşyaların esas sahibi durumunda olan kişi arzuhâl sunarak eşyaların kendisine teslimini veya eşyanın değerinin kendisine ödenmesini talep edebilirdi. 25 Zilkade 1200 (19 Eylül 1786) tarihli kayda göre Ovanes oğlu Mihail, idam edilen Darbhâne-i Âmire Sarrâfî Bedros'un muhalledâtı arasında yer alan birtakım kitapları sekiz yüz seksen dokuz kuruşa satın almıştı. Bununla birlikte Kigork adlı kişi bu kitapların kendisine ait olduğunu iddia etmiş ve iddiasını kanıtlayabilmişti. Bu sebeple Ovanes elindeki kitapları Kigork'a vermiş, kitaplara verdiği ücretin mîrîye olan borcundan düşülmesini

²²⁰ BOA, D., BŞB, 1/129 (22 Şaban 1193/ 9 Nisan 1760).

²²¹ BOA, D., BŞB, 2/52 (15 Muharrem 1181/ 13 Haziran 1767).

istemmişti. Mahkemede iddiası kanıtlanan Ovanes'e talep ettiği şekilde ödeme yapılması uygun görülmüştü.²²²

6 Safer 1201 (28 Kasım 1786) tarihini taşıyan bir diğer örnekte ise vefat eden kişinin hediye olarak verdiği meblağın hediye verilen kişiden alınmasına karşı mahkemeye gidilmesi söz konusudur. Sunduğu arzuhâlde vefat eden Murabitzâde Hüseyin Kapudan'ın kızı Aîşe babasının kendisine beş bin kuruşluk çeyiz parası verdiğini kendisinin de bu miktarı emaneten eşi İbrahim Ağa'ya bıraktığını ifade etmişti. Babası vefat ettikten sonra muhalledâtına el koyması için görevlendirilen başbâki kulu çeyiz parası olarak verilen beş bin kuruşu da almıştı. Aîşe Hatun bu işlemin hatalı olduğunu, geri ödenmesi gerektiğini iddia etmişti. Mahkeme bu iddiayı haklı bulmuştur.²²³

Eşler arası borçlanmalar da mîrî kâtibine yansıyan meseleler arasındaydı. Mehir olarak evlilikte kadına verilen meblağın muaccel adı verilen peşin ödemesinin dışında müeccel olarak sonradan ödenen bir kısmı mevcuttu. Bu duruma binaen, kocası vefat eden kadın müeccel kısım ödenmediğinde alacaklı durumuna gelir ve ilgili meblağı muhalledâta el koyan mîrîden isteme hakkına sahip olurdu.

12 Zilkade 1177 (13 Mayıs 1764) tarihini taşıyan bir ilâmda müeccel mehir miktarı olan meblağın ödenmesi için başvuran Ahmed kızı Rukiye Hatun'un kaydı bulunmaktadır. Ölen Duhân Gümrükçüsü Cedid Mehmed Ağa'nın eşi olan Rukiye Hatun, mîrî tarafından el konulan muhalledâtın müeccel mehir miktarını, vefat eden eşinin mallarından elde edilen meblağın miras olarak payına düşen hissesini talep etmiştir. Kendisine ödeme yapılmış, ödeme sonunda ibrâ işlemi onaylanmıştır.²²⁴ 16 Receb 1197 (17 Haziran 1783) tarihli, ödenmeyen mehir borcuna ait bir başka dava örneği de bulunmaktadır. Dava kaydına göre Firarî Mustafa Paşa'nın eşi Abdullah kızı Hanım Hatun, kocası zimmetinde kalan beş yüz kuruşluk mehir miktarını almak için arzuhal sunmuştur. Mahkemede ilgili borcun şahitler huzurunda kabul edildiğine değinen arzuhâl sahibi şahitler sunarak iddiası kanıtlamıştır.²²⁵

Eşler arasında hesapların ayrılığı durumunun söz konusu olduğu da mîrî kâtibi mahkemesindeki kayıtlardan anlaşılabilmektedir. Eşlerin birine ait olan borç diğerine ait

²²² BOA, D., BŞB, 3/75 (25 Zilkade 1200/ 19 Eylül 1786).

²²³ BOA, D., BŞB 3/79 (6 Safer 1201/ 28 Kasım 1786).

²²⁴ BOA, D., BŞB, 2/12 (12 Zilkade 1177/ 13 Mayıs 1764).

²²⁵ BOA, D., BŞB, 3/50 (16 Receb 1197/ 17 Haziran 1783).

olan mallardan ödenememektedir. 24 Şevval 1201 (9 Ağustos 1787) tarihine ait ilâm kaydında bu tür bir vaka yer almaktadır. Arzuhâl sahibi Elhac Mahmud b. Mehmed, vefat eden eşine emanet olmak üzere iki yüz kırk kuruş verdiğini ve eşinin vefat etmesiyle zimmetinde kaldığını belirtmiş, veraset payı ile beraber emanet usulüyle verdiği miktarı istemiş, şahitler sunarak iddiasını kanıtlayabilmiş, mahkemeden ödemenin uygun olduğu kararını çıkartabilmiştir.²²⁶

Vefat eden kişi borçlu olarak değil alacaklı olarak vefat etmişse de mîrî kâtibi mahkemesine başvurularak borcun edası mîrî veya kişiler adına talep edilebilirdi. 27 Safer 1183 (2 Temmuz 1769) tarihine kayıtlı vakada Ahmed Çavuş oğlu Mehmed ve İbrahim adlı iki kardeş arzuhâl sunarak 1184 senesinde tahsil edilmek üzere babaları Şeker Ahmed Çavuş'la ilişkili olarak sipahi ve silahdâr oğulları mevâcibinden bin sekiz yüz kırk dört kuruşluk iki parça rûznâmçe-i hümayûn temessüğü verildiğini belirtmiştir. Ödemeyi Karaman cizyesi gelirinden yapacak olan kişi ise Cizyedâr Küçük Emir olarak anılan Esseyid Mehmed'dir. Fakat babaları öldükten sonra iki kardeşin evi yanmış ve rûznâmçeler de zarar görmüştür. Sonraki süreçte Küçük Emir de iflas ettiği gibi hayatını da kaybetmiştir. Onun adına tahsil ile görevli Elhâc Hasan da Küçük Emir'le ölmeden önce hesaplaştığını, vereceği kalmadığını belirtmiştir. Mehmed ve İbrahim kardeşler ise bu durum neticesinde alacaklı oldukları miktarı Küçük Emir'in varislerinden talep etmiştir. Mahkemede bu talep görüşülmüştür.²²⁷

Vefât eden kişinin varisleri muhallelât ahzının doğru şekilde yapılmadığı iddiasında da bulunabilir, bu durum mîrî kâtibi mahkemesinde incelenirdi. 21 Rebiülahir 1204 (8 Ocak 1790) tarihli bir kayıt bu duruma örnek oluşturan bir vakaya aittir. Antalya Kazası'ndan olup vefat eden Abdülcélil oğlu Elhac Abdullah'ın veraseti eşi Âdile Hatun ile annesi Amine Hatun, büyük kızı Amine ve anne baba bir kardeşi oğulları Mehmed Sadık ve Derviş Ahmed'e geçmiştir. Bu varisler, muhallelât zaptında görevli Padişah Silahşörü Haseki Mustafa Ağazâde Derviş Mustafa Ağa'dan vefat eden Elhac Abdullah'ın defter gereğince alacaklı olduğu borçları alıp kendilerine veraset payını vermemeleri sebebiyle şikâyetçi olmuştur. Bununla birlikte iddiaya yönelik kanıt sunamadıkları için davadan men edilmişlerdir.²²⁸

²²⁶ BOA, D., BŞB, 3/84 (24 Şevval 1201/ 9 Ağustos 1787).

²²⁷ BOA, D., BŞB, 3/23 (27 Safer 1183/ 2 Temmuz 1769).

²²⁸ BOA, D., BŞB, 4/25 (21 Rebiülahir 1204/ 8 Ocak 1790).

Veraset yoluyla yaşanan problemler “*velâ*” yoluyla akrabalığa bağlı olarak da yaşanabilmekteydi. Çünkü köle ile efendi arasında kölenin azad edilmesiyle birlikte *velâ* olarak adlandırılan akrabalık bağı oluşur, bu akrabalık durumu miras davalarına yol açabilirdi. *Velâu’l-atâka* olarak adlandırılan bu hükmi akrabalık türünde eğer azad edilip hür hale getirilen köle ölür ve geride mirasçısı bulunmazsa hür yapan efendisi veya onun soyundan gelen kişiler mirasçı durumunda olurdu.²²⁹ Mîrî kâtibi mahkemesine yansıyan bu tür davaları örneklendiren 28 Zilhicce 1182 (5 Mayıs 1769) tarihli bir kayıt mevcuttur. Belgede yer aldığına göre İstanbul’da Demirkapı yakınında bulunan Daye Hatun Mahallesi’nde oturan eski Kandiye Valisi İbrahim Paşa’nın kızı Hacer Hanım mahkemeye başvurmuş, babasının kendisine küçüklüğünde hediye ettiği, onun da azad ettiği ve evlendirdiği Hacer Hadice’nin öldüğünü, terekesinden kendisine üçte bir oranında veraset payı verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme kaydına göre Hacer Hanım’ın iddiasının araştırılması devam etmekteydi.²³⁰

Devlet adamlarının görev değişikliklerinden dolayı yaşanan problemler de eğer makamda bulunan kişinin vefatı ve geride bıraktığı makamsal borç itibariyle yaşanmışsa mîrî kâtibi mahkemesinde hukukî olarak incelemeye tabi tutulurdu. 5 Ramazan 1169 (3 Haziran 1756) tarihine ait bir vakada Naili Abdullah Paşa’nın oğlu Feyzullah Şakir, arzuhâlinde babasının 1169 (1755-1756) yılı kalemiyesinden aldığı fakat ölümü sebebiyle kendisinin Bâb-ı Âsâfi Hazinesi’ne ödemek zorunda kaldığı yirmi beş bin kuruştan bahsetmektedir. Bu miktarın on bin kuruşu vefat etmiş olan Ali Paşa’nın sadareti zamanında teslim olunmuştur. Sonrasında ise sadarete Said Mehmed Paşa gelmiştir. Said Mehmed Paşa’nın sadaretinde yirmi beş bin kuruş ödemesi yapılmıştır. Feyzullah Şakir, önceden vermiş olduğu on bin kuruşu bu sebeple Ali Paşa’nın terekesinden talep etmiştir.²³¹

3.2. Mîrî Kâtibi Mahkemesine Yansıyan İltizâm ve Mâlikâne Konulu Meseleler

İltizâm ve mâlikâne sistemiyle alakalı olarak mîrî kâtibine hukukî, başbâki kuluna mali inceleme amacıyla havale edilen meseleler genel itibariyle Erol Özvar’ın mâlikâne

²²⁹ Abdüsselam Arı, *İslâm Miras Hukuku*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2019, s.28.

²³⁰ TSMA. e. 228/13 (28 Zilhicce 1182/ 5 Mayıs 1769).

²³¹ BOA, D., BŞB, 1/105 (5 Ramazan 1169/ 3 Haziran 1756).

sistemini ele aldığı çalışmasında ahkâm defterlerinde karşılaştığı problemlere benzer bir görünüm arz etmektedir. Bu problemler sıralanacak olduğunda mîrî mukataa üzerinde iltizâmdan mâlikâneye geçildiğinde eski mutasarrıfın alacağı kalmış olduğunu veya iltizâm süresinin dolmadığını iddia etmesi, iltizâm veya mâlikâne arazisine dışarıdan müdahale edilmesi, arazi dahilinde yer alan reayanın baskı gördüğünü, ağır ve uygun olmayan vergilerle zorlandığını belirtmesi, mutasarrıfın vermesi gereken vergileri vermemesi veya ödeme işlemlerinde problem yaşanması, mutasarrıfın mukataa arazisine gönderdiği eminin sözleşme miktarından daha fazla tahsilatta bulunmaya çalışması, mutasarrıfın muaccel dışında kalan müeccel miktarın taksitlerini ödememesi maddeleri karşımıza çıkmaktadır.²³²

Mîrî kâtibi mahkemesine yansıyan mukataalarla ilgili davalar çoğunlukla borç konusundadır. Bu borç biçimi devlete borç, mutasarrıf ile kiracı durumundaki mültezim arasındaki borç ve ortaklar arasındaki borç şeklinde olabilirdi. 5 Receb 1178 (29 Aralık 1764) tarihine ait bir örnekte dağınık şekilde bulunan bir Türkmen mukataası öşür görevlisi ile mâlikâne usulüyle mukataaya mutasarrıf olan Mehmed Efendi arasında bu tür problem yaşanmıştı. Karaman Bozulus Türkmeni Mukataası'na mutasarrıf olan Mehmed Efendi mukataaya bağlı İzzeddin Cemaati Türkmenleri'nin ödeme temsilcisi bir diğer ifadeyle "*emîr-i öşürü*" olan Veliyüddin Efendi ile problem yaşamıştı. Arzuhâl sunan Veliyüddin Efendi dört bin beş yüz kuruşluk ödemeleri varken gönderilen mübaşirlerin kendilerinden gereğinden fazla miktarda tahsilat talep ettiklerini ifade etmiştir. Mehmed Efendi ise mahkemede meblağın beş yüz gurusunu tenzil ettiğini ve dört bin kuruşluk miktarın baki kaldığını ifade etmiştir. Bu miktarın iki bin kuruşu Mehmed Efendi tarafından gönderilen Kara Osman Ağazâde tarafından Saruhan Eyaleti'nde mevcut doksan nefer Türkmen'den tahsil edilmiştir. Kalan miktar ise Rumeli ve Anadolu'da yerleri bilinen, dağınık halde bulunan İzzeddin Cemaati Türkmenleri'nden tahsil edilecektir. Her mali yıl bu işlem gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla Mehmed Efendi'nin bahsettiği şekliyle ilgili ödeme alelade bir işlemdir. Veliyüddin Efendi'nin baki kalan iki bin kuruş ile Rumî 1178 senesi iki bin kuruşunu ödemesi gerekmektedir. Mehmed Efendi, aynı zamanda ilâm tarihinden sonraki yüz seksen gün içinde Veliyüddin Efendi'nin ödemeyi yapmakla mükellef olduğunu

²³² Özvar, *Malikâne Uygulaması*, s.79-83.

belirtmiştir. Velîyüddin Efendi aynı zamanda mûhletin geçmesi, ödemenin yapılamaması durumunda mübaşir gerekirse ücretini karşılayacağını belirtmiştir. Bu şartlar dahilinde iki taraf anlaşmaya varmıştır.²³³

15 Safer 1179 (3 Ağustos 1765) tarihli ilâmda geçen vakada ise mâlikâne mutasarrıfları ile iltizâma verdikleri mültezim arasında borç problemi yaşanmıştır. Selanik ve Bağlı Bölgeler Kıbtıyan Cizyesi Mukataası mutasarrıfları Mustafa Bey ve Mehmed Said Beğ, Elhac İsmail Bey, Sagîr Mehmed Şakir Bey; önceden mukataayı iltizâm usulüyle Halil Ağa'ya kiralamışlardı. Rumî 1175, 1176, 1177 yıllarında ilgili mukataada mültezim olarak görev yapan Halil Ağa'nın zimmetinde sekiz bin sekiz yüz kuruşluk bir borç kalmıştı. Bu meblağın altı yüz kuruşunu ayrıca düzenlenen bir borç temessüğüne bağlamış, bin iki yüz yetmiş kuruşunu da Selanik'te ödeme emri gereği 1177 yılında havale için çuka çavuşuna ödemişti. Dolayısıyla borcu yedi bin kuruşa inmişti. Bu miktara da Kılıçzâde Hüseyin Ağa kefil olmuştu. Fakat, gerek mültezim gerekse kefil ödeme talebine karşılık talebin meşru olmadığı ve kefaletin sahil olmadığı iddia etmişti. Bu sebeple mâlikâne mutasarrıfları ve mültezim ile kefil arasında problem yaşanmış, konu mahkemeye taşınmıştı. Mahkemede aracılar vasıtasıyla Halil Ağa meblağın bir miktarını ödemeyi kabul etmişti. Sulh için anlaşılan bu miktar bin kuruştı. Karşı tarafın belirttiği şartlar ise bin kuruşluk miktarın sulh parası olarak alınması, bahsedilen altı yüz kuruşun ilâm tarihinden itibaren altı ay içinde ödenmesi, çuka çavuşuna verilen bin iki yüz kuruş mahallinde havale edilmemişse kendilerine ödenmesi idi. Bu maddeler ile anlaşma sağlanmış, iki taraf da anlaşmazlığa son vermeyi kabul etmişti.²³⁴

Mukataa arazisinde vergi verir durumda olan reaya ve görevliler ile tahsildarlar arasında da borç içerikli problemler yaşanabilmekteydi. Mîrî kâtibi mahkemesine yansıyan bu minvalde bir dava ilâmı 28 Cemaziyelahir 1180 (1 Aralık 1766) tarihini taşımaktadır. 1179 senesi Avlonya ve Bağlı Bölgeler Cizye tahsildârı Abdülgani Ağa tarafından tahsil için İstanbul Cizyedârı Abdullah Ağa görevlendirilmiştir. Fakat mukataaya bağlı, İlbasan Sancağı'nda yer alan İşbat Kazası karyelerinden Grabova'da ödeme problemi yaşanmıştır. Köydeki ödeme işlemiyle görevli kocabaşları ödemeyi gerçekleştirememiştir. Fakat tüm köy halkı birbirine kefil durumdaydı. Mesele ilk

²³³ BOA, D., BŞB, 2/30 (5 Receb 1178/ 29 Aralık 1764).

²³⁴ BOA, D., BŞB, 2/39 (15 Safer 1179/ 3 Ağustos 1765).

olarak Görice kadısı tarafından ele alınmış ve borcu ifade eden bir hüccet düzenlenmiş, ardından yerel İşbat mahkemesinde kadı tarafından ele alınmış ve on bir bin beş yüz kuruşluk borcun iki bin beş yüz yirmi bir kuruşu alınabilmiştir. Sekiz bin dokuz yüz yetmiş dokuz kuruşluk bakiyenin ödenmesi için Abdülgani Ağa hapsetme, tamamen ödenmedikçe vergi mükelleflerini serbest bırakmama kararıyla bölgeye gitse de borçlular eşkiya sebebiyle ödeme yapamadıklarını, ödemeye muhalefet etmediklerini fakat hapisteyken ödemeyi yapamayacaklarını ve bölgelerine gitmeleri gerektiğini belirtmişler, mühlet istemişlerdir. Eğer ödemeyi gerçekleştiremezlerse veya ödememede ısrar ederlerse hapis kararına uyacaklarını mîrî kâtibi mahkemesinde dile getirmişlerdir.²³⁵

Mukataa mutasarrıflarının aynı zamanda mîrîye yaptıkları aynî ve nakdî ödemeleri vardı. Eğer mutasarrıflar veya temsilcileri ödemeleri yerine getirmezlerse borçlu sayılırdı. Nitekim 8 Safer 1181 (6 Temmuz 1767) tarihli bir kayıt bu tür vakaları örneklendirmektedir. Kürretünnuhâs Maden Mukataası'na ortak olarak mutasarrıf olan Saray Kapıcıbaşı İbrahim Beğ ve Padişah Silahşörü Ali Beğ yıllık on sekiz bin vukiyye bakır Tophâne-i Âmire'ye, bin vukiyye bakır da vakfa vermekle mükellefti. Mutasarrıflar aynı şartla mukataayı 1176, 1177, 1178 yıllarını kapsayacak şekilde üç yıllığına Elhac Abdurrahman Ağa'ya iltizâm etmişlerdi. Fakat Abdurrahman Ağa mültezimliği döneminden sekiz bin dört yüz doksan dört vukiyye Tophâne-i Âmire'ye gönderilmemiş bakır bakiyesi kalmıştı. Mutasarrıflar ödeme talep ettiklerinde ödeme yapması gerekenin kendisi olmadığını belirtmişti. Çünkü Abdurrahman Ağa da ölmüş olan Kastamonu'da yaşayan Hasan Ağa'yı ortak etmişti. Belirtilen miktar borç İki buçuk yıl iltizâma ortaklık eden Hasan Ağa'nın zimmetinde kalmıştı. Hasan Ağa'nın oğulları Mustafa ve Mehmed de o tarihe kadar muhasebelerini görmemişlerdi. Meblağ onlardan talep olunduğunda iki kardeş de henüz madencilerin kendilerine teslimat yapmadıklarını belirtmişlerdi. Elllerinde alacaklarını gösterir dokuz parça borç temessüğü vardı. Mahkemede çıkan karara göre kardeşler ve madenciler mahkemeye çıkartılacak, merkezden tahsilat için mübaşir gönderilecekti. Maden bölgesindeki Musazâde Mehmed Ağa da tahsilat için vekil kılınacak, bu süre zarfında da

²³⁵ BOA, D., BŞB, 2/46 (28 Cemaziyelahir 1180/ 1 Aralık 1766).

Abdurrahman Ağa mühlet almış sayılacaktı.²³⁶ Bu şekilde tahsilat yapılmaya çalışılacaktı.

Mâlikâne sistemindeki müccel miktar taksitleri de mîrîye ödenmediği takdirde mutasarrıfların elinden mukataanın alınmasına veya bu tedbirin akla gelmesine yol açabilirdi.²³⁷ Bu tür problemlerin yaşandığı vakalar da mîrî kâtibi mahkemesine yönlendirilebilirdi. Kezâ borçlara mahsuben mâlikânenin başkasına devri de yaşanabilmekteydi. Misalen 11 Receb 1171 (21 Mart 1758) tarihli bir belgede yer alan bilgilere göre Almus Muktaası'na mâlikâne suretiyle mutasarrıf olan Mehmed Ağa b. Ömer Sivas Sancağı'na bağlı bu mukataadan senelik bin beş yüz kuruş almakta ve karşılığında Canik muhassıllarına yapması gereken yıllık aynî ödemeleri yerine getiremediği için borcun ödenmesi karşılığında mâlikâneyi ferağ etmişti.²³⁸

Mültezimler ile iltizâm bölgesine gönderilen tahsilat görevlileri arasında da problemler yaşanabilmekteydi. Borç esaslı bu türdeki problemler de mîrî kâtibi mahkemesine yansıyabilirdi. 2 Zilkade 1199 (6 Eylül 1785) tarihli kayıta arzuhâl sunup mahkeme talep eden Bostancı Abdülkadir Ağa b. Muhiyiddin, Kavalalı olup İstanbul'da oturan Tütün Tüccârı İbrahim Ağa'nın 1198 senesinde iltizâmında olan Tırhala'nın nüzul ve avârız vergilerinin tahsili için sekiz yüz kuruş sözleşmeyle gönderildiğini ifade etmektedir. Lakin iddiasına göre tahsil gerçekleştirilmiş ve dört bin iki yüz seksen üç kuruşluk meblağ İbrahim'e verilse de kendisinin hizmeti karşılığında alacağı olan dört yüz kuruş ödenmeden kalmıştır. İbrahim hizmet bedelini vermek istemediği için konu mahkemeye taşınmıştır. İbrahim, mahkemede iddiayı reddederek Abdülkadir'in bahsedilen dört yüz kuruşun yüz kuruşunu borca karşılık, üç yüz kuruşunu da mîrî maldan aldığını iddia etmiştir. Uzlaştırıcılar vasıtasıyla iki taraf mahkemede anlaşma sağlayarak zimmetlerin ibra olduğunu kabul etmişlerdir.²³⁹

Mâlikâne, zeamet gibi gelir getiren toprak birimi mutasarrıfları tasarruflarında olan mukataaları parçalı olarak iltizâm usulüyle mültezimlere belli bir süre için kiralayabilirdi. Fakat anlaşmanın feshedilmesi veya mâlikâne mutasarrıfının vefatı gibi sebeplerle mültezimler daha kısa süreli görevde kalabilir, iltizâm başlangıç tarihi gelmeden işlem iptal edilebilirdi. Bu durumda eğer ön ödeme yapılmışsa ve bu ödeme

²³⁶ BOA, D., BŞB, 2/55 (8 Safer 1181/ 6 Temmuz 1767).

²³⁷ BOA, D., BŞB, 2/89 (6 Receb 1184/ 26 Ekim 1770).

²³⁸ Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil, s.99-100 (11 Receb 1171/ 21 Mart 1758).

²³⁹ BOA, D., BŞB, 3/62 (2 Zilkade 1199/ 6 Eylül 1785).

geri alınamamışsa taraflar meseleyi mîrî kâtibi mahkemesine taşıyabilirdi. 25 Şevval 1177 (27 Nisan 1764) tarihli ilâmda karşımıza bu minvalde bir misal çıkmaktadır. Ebubekir ve Abdullah adlı kişiler Güğümbaşî Hüseyin Ağa'nın Silistre Sancağı'nda bulunan Prevadi ve Rusikasrı kazalarında bulunan Bulanık ve Beğlü köyleri'nin dahil olduğu zeamet bölgesini 1178 Mâli/ Rumî yılı için iki bin yedi yüz elli kuruş bedelle iltizâm etmişlerdir. Fakat ilgili vakit gelmeden Hüseyin Ağa vefat etmiş ve malları müsâdere olunmuştur. Bu sebeple de üzerindeki zeamet boşa çıkıp başkasına devredilmiştir. Tahsilat işlemi henüz başlamamış iken belirtilen sebeple fesh olunduğundan Ebubekir ve Abdullah arzuhâle terekeden ödeme yapılmasını istemiştir. Mesele mîrî kâtibi ve başbâki kuluna aktarılmış, mahkemede yapılan incelemede mültezimler haklı görülmüştür. Hazinesden kendilerine Hicrî 1177 yılı sonuna kadar üç taksit halinde ödeme yapılmış, son ödeme tarihi olan 15 Zilkaade 1177 (16 Mayıs 1764) tarihinde alacaklarının kalmadığını belirten zahriyyeye onay vermişlerdir.²⁴⁰

5 Şaban 1182 (15 Aralık 1768) tarihli bir diğer doküman da benzer bir vakayı muhtevildir. Saraylı Nefise Kadın'ın verdiği arzuhâle göre ölmüş olan kocası Saray Kapıcıbaşı Esseyid Ahmed Ağa mâlikâne şeklinde mutasarrıf olduğu Başküplü Mukataası ve bağlı bölgeleri iltizâm usulüyle 1180 Rumî yılı için İznikmid Menzilcisi Mustafa'ya vermiştir. Mustafa birkaç ay zabt edip akabinde Bursalı Hafız adlı kişiye iltizâm usulüyle kiralamıştır. Lakin Ahmed Ağa sonrasında memuren görev yerine giderken muktaaya uğrayıp menzilciyi azletmiş, aradaki muhasebe görülmüştür. Dolayısıyla menzilci ve onun kiracısı durumunda olan Bursalı Hafız'ın anlaşması fesh olmuştur. Bölgeye ise Ahmed Ağa tarafından subaşı olarak Elhac Ahmed nasb edilmiştir. Sayda tarafındaki görevine gider iken mâlikâne mutasarrıfı Ahmed Ağa ölmüştür. Bunun üzerine menzilci alacak iddiasında bulunmuştur. Bu durum varisler tarafından mahkemeye taşınmıştır. Taraflar mahkemede anlaşma yoluna gitmiş ve Mustafa Ağa iltizâm edilen yılda ilgili tarihe kadar tahsil edilen meblağın kendisine ödenmesini talep etmiştir. Bu hususun müphem kalmaması için alınan kararı içeren bir emir istemiştir.²⁴¹

Vefat sebebiyle iltizâm anlaşmasının feshedilmesine ait örnekler çoğaltılabilir. 25 Şevval 1160 (30 Ekim 1747) tarihli başka bir ilâma göre Sadrazam Kethüdası Elhac

²⁴⁰ BOA, D., BŞB, 2/20 (25 Şevval 1177/ 27 Nisan 1764).

²⁴¹ BOA, D., BŞB, 2/84 (5 Şaban 1182/ 15 Aralık 1768).

Hasan Ağa b. Abdullah aynı zamanda Fatih Camii Vakfı mütevellisiydi. Bu kişi Vakıf mukataalarından Silivri Mukataası'nı Rumî 1161 senesi için dört bin kuruş bedel ile İbrahim b. Mehmed'e iltizâm etmişti. İbrahim iki bin kuruşu ödemiş iken mütevellinin ölümü gerçekleşmiş, mallarına merkez tarafından el konulduğundan anlaşma butlan hale gelmişti.²⁴²

Vergi tahsiliyle görevli voyvodaların da mukataalarını iltizâma verebildiği görülmektedir. Eğer iltizâma verilen voyvodalık mukataası vaktinden evvel başka bir kişiye verildiğinde voyvoda ile mültezimler arasında problemler doğabilir ve bu problemler yargıya taşınabilirdi. Misalen 29 Cemaziyelahir 1171 (30 Ekim 1747) tarihli kayda göre Turgutlu Kasabası Voyvodası Mustafa Ağa b. Ömer, Rumî 1166 yılında voyvodalığa bağlı ihtisâb ve kantar ve bâc ve bâzâr ve bağlı olanlar mukataasını iki bin beş yüz kuruş peşinatla Alaiyeli Esseyid Halil Çelebi ve Esseyid Hüseyin Çelebi'ye vermiş; buna rağmen kırk gün sonra mukataayı başka bir kişiye vermişti. Mahkemede voyvoda, zimmetimi ibra etmişlerdi cevabını vermiştir. İddia sahipleri kerhen ibra ettik deseler de sebep belirtmedikleri için davadan men edilmişlerdir.²⁴³

Mâlikâne mutasarrıflarının yahut mültezimlerin iltizâm bölgelerinde iş yapabilmesi için reaya tarafından da kabul edilmeleri gerekirdi. Reayanın baskı gördüğü, adaletsiz uygulamalarda bulunulması, kanunen uygun olmayan vergiler veya uygun olmayan miktarda vergiler istenilmesi iddiaları mutasarrıfın değiştirilmesi kararına yol açabilirdi. Nitekim bu durumun örnekleri mevcuttur. 7 Rebiülevvel 1197 (10 Şubat 1783) tarihinde emri çıkan bir arz kaydında İstanbul'da yaşayan Elhac Ali Ağa ile Alaiye Sancağı'nda bulunan Marla Kasabası'nda yaşayan Esseyid Memiş Ağa'nın Yenişehir Sancağı'nda bulunan Bozkır Kazası'na bağlı Mire ve Balıklıgu adlı köylere ortaklık cihetinden mâlikâne tasarrufları vardır. Köylüler arzı mahzar sunarak üzerlerinde kayıtlı olan vergileri ödediklerini fakat daha fazlası istenilerek hukuka uygun olmayan bu talep için zarar görüp baskı altında kaldıklarına değinerek Esseyid Mehmed hakkında şikâyetle bulunmuşlardır. Durum sebebiyle köylerini terk edecek hale geldiklerini ifade etmişlerdir. Bu sebeple de Esseyid Memiş'in bedeli ferâğ ve kasrı yed ücretinin ödenmesi ve mâlikânenin tamamen ortağı Hacı Ali'ye verilmesi talep edilmiştir. Talep merkeze ileildikten sonra başmuhasebeden toprak üzerinde

²⁴² Elif Kıröz, *a.g.t.*, s.150-151.

²⁴³ Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil, s.76-77 (29 Cemaziyelahir 1171/ 30 Ekim 1747).

yaşayan reayaya zulmün uygun olmadığı bilgisini içeren kayıt çıkartılmıştır. Köylülerin talebi haklı görülmüştür. Mesele daha sonra başbâki kulu ve mîrî kâtibi incelemesine götürülmüştür. Mahkemede Esseyid Memiş %50 hissesini ortağı, belgede *muhtâr-ı reâyâ* olarak ifade edilen Hacı Ali Ağa'ya dört yüz kuruşa vermiştir. Muhtarı reaya ibaresi, reayanın seçiminin önemli olduğunu gösterir niteliktedir.²⁴⁴ Benzer bir vaka 8 Muharrem 1183 (14 Mayıs 1769) tarihli Adalar Mahkemesi kaydında bulunmaktadır. Küçük Kumluca Mukataası'na bağlı Kartal ve Gebze kazalarında bulunan bazı köylerin reayası iltizâm yoluyla bölgede tahsilat yapacak kişinin değişmesini istemiştir. Miftâhağasızâde Elhac Mehmed Ağa, beratla altıda bir hissesine mutasarrıfı olduğu muktaayı iltizâm yoluyla Elhâc Süleyman'a vermiştir. Fakat bölge reayası kendisinin uygun kişi olmayacağını belirtip on sekiz yıldır iltizâm yoluyla bölgede tahsilat yapan, memnun oldukları Hüseyin Ağa'yı talep etmiştir. Bu sebeple mültezim değişmiş, Hüseyin Ağa 1182 Rumî yılı için mültezim olarak görevlendirilmiştir.²⁴⁵

Bir diğer örnekte ise mâlikâne mutasarrıfı ile mukataa arazi dahilinde mevcut reaya arasındaki karşılıklı anlaşmazlık durumunu görmekteyiz. Rumeli Eyâleti'nde yer alan Görice bölgesi âdet-i ağnâm mutasarrıfı Divan Hocası Abdullah Şefik ve Esseyid Mahmud arzuhâl sunarak gelir tahsilinde problem yaratan bölge reayası Atnaş, Sarı Esteryo, Kostandi, Dimitri, Yorgi gibi kişilerden şikâyetçi olmuştur. 1 Rebiülahir 1201 (21 Ocak 1787) tarihli kayda göre iki taraf mahkemede karşı karşıya gelmiştir. Arzuhâlde şikâyeti olunan kişiler muhalefetlerine sebep olarak mâlikâne mutasarrıfının kaideye uygun olmayarak mukataanın geliri az olduğu için fazla tahsilat gerçekleştirmek istemesini belirtmişlerdir. Önceki yıllarda alınan oran ile ve reayayı hoşnut edecek bir kişi tarafından ağnâm vergisinin tahsili durumunda muhalefetlerini bırakacaklarını dile getirmişlerdir. Mîrîyi korumak adına bu usulün daha uygun olduğu ifade edilen mahkemede iki taraf bahsedilen şartlar çerçevesinde anlaşmayı gösterir tuğralı bir ferman talep etmiştir.²⁴⁶

Bir kişinin tahsilât gerçekleştireceği mukataa arazisine başkası tarafından yapılan müdahale de problem yaşanmasına sebep olurdu. Mîrî kâtibinin bu tür davalarda görevlendirilmesi vakiydi. Nitekim 17 Muharrem 1198 (12 Aralık 1783)

²⁴⁴ BOA, D., BŞB, 3/45 (7 Rebiülevvel 1197/ 10 Şubat 1783).

²⁴⁵ Adalar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil, s.130-131 (8 Muharrem 1183/ 14 Mayıs 1769).

²⁴⁶ BOA, D., BŞB, 3/65 (1 Rebiülahir 1201/ 21 Ocak 1787).

tarihine ait bir kayıt bu husus ile ilgilidir. Taşözü Mukataası böyle bir anlaşmazlığa konu olmuştu. Enderun Ağası Abdullah Ağa, Saray Kahvecibaşısı Mustafa Ağa ve Süleyman Ağa uhdelinde olan İzmir ve tabi bölgelere mâlikâne usulüyle mutasarrıftı. Bu duruma binaen de Taşözü/Taşoz Adası'ndan ihraç edilen balmumunun vergisini almaktaydılar. Fakat Taşözü Mukataası'nı uhdelinde bulunduran Mustafa Ağa, Derviş Ali Ağa ve Esseyid Ali Ağa bölgenin kendilerine ait olduğu iddiasıyla bu tahsilata karşı çıkmaktaydı. İzmir ve bağlı bölgeler mukataası uhdelinde olan Abdullah Ağa, Mustafa Ağa ve Süleyman Ağa bu duruma karşı çıkmış, hariçten müdahale olarak nitelendirdikleri müdahalenin son bulması için merkeze başvurmuştu. Çünkü ellerindeki fermada Taşözü Adası'ndan dışarıya yapılan balmumu satışından da vukiyye başına üç para vergi alabilecekleri belirtilmişti. Mahkemeden çıkan karar Mustafa Ağa, Derviş Ali Ağa ve Esseyid Ali Ağa veya başka bir kişinin müdahalesinin haksız olduğu yönünde olmuştu.²⁴⁷

Mîrî kâtibine havale edilen meseleler yalnız yargılâma amaçlı değil tasdiklenme için de iletilebilirdi. 22 Receb 1196 (3 Temmuz 1782) tarihine ait ilâmda bir mâlikâne mutasarrıfının ölümünün onaylanması söz konusudur. Malatya Voyvodalığı'ndan ayrılan Keferdiz ve Boyahâne Mukataası'na mutasarrıf Tablakâr Mustafa'nın ilâmdan sekiz ay önce Keferdiz'de öldüğü belirtilmiş ve şahitler vasıtasıyla onaylanmıştır.²⁴⁸ Bir başka örnekte ise mâlikâne mutasarrıfının kim olduğunun tasdik edilmesi söz konusudur. 7 Rebiülahir 1197 (12 Mart 1783) tarihli kayda göre Amasya Sancağı'na bağlı Kedegra Nahiyesi'nde Enarlı Köyü ve bağlı yerlerin cebeli bedeliyesi mukataasının %25 hissesine sahip olan kişinin Şerif Ali olduğu bölge ahalisinden kişiler tarafından onaylanmıştır.²⁴⁹ Bir bölge ahalişi zimmetinden hizmeti veya hizmete nakden kaynak sağlaması sebebiyle borç düşülmesi de mîrî kâtibi tarafından onaylanan bir başka meseleydi. 25 Cemaziyelahire 1201 (14 Nisan 1787) tarihli ilâma göre Terkos Nahiyesi ahalisinden İsmail ordusuna gönderilmek üzere yüz kırk adet hazır deve talep edilmişti. Bu mesele için fermanla Esseyid Mehmed Ağa görevlendirilmiş, sarbanbaşı seçilen Ali Beğ oğlu Osman işlemi gerçekleştirmeyi şahit gösterme yoluyla

²⁴⁷ BOA, D., BŞB, 3/59 (7 Muharrem 1198/ 2 Aralık 1783).

²⁴⁸ BOA, D., BŞB, 3/44 (22 Receb 1196/ 3 Temmuz 1782).

²⁴⁹ BOA, D., BŞB, 3/46 (7 Rebiülahir 1197/ 12 Mart 1783).

destekleyerek taahhüd etmişti. Bu işlem için bölgeden talep edilen yedi bin yüz kırk kuruşun ahali zimmetinden düşüldüğü mahkemede onaylanmıştır.²⁵⁰

3. 3. Mîrî Kâtibi Mahkemesine Yansıyan Müteferrik Meseleler

Mîrî kâtibi mahkemesinde incelenen meseleler arasında yer alan lakin muhallefât veya iltizâm, mâlikâne sistemi gibi bir madde olarak ifade edemeyeceğimiz hususlar da müşahede olunmaktadır. Bahsedilen sebebe binaen bu tür davalar müteferrik meseleler başlığı altına alınmıştır. İlgili başlık altında tetkik edilecek örnekler mîrî kâtibinin, başbâki kulu tarafından el konulan muhallefât davaları gibi kaideye bağlanmamış, fevkalade görevlendirmelerini sunması açısından değer taşımaktadır.

Müteferrik davalar içerisinde ele alacağımız meselelerin ilki deniz taşımacılığı hususundadır. Ticaret, mîrî zahire tedariki için kullanılan deniz taşımacılığı mühim bir unsurdur. Gemi, kayık, kadirga gibi araçlarla yapılan deniz taşımacılığında satıcı veya mîrîye tedarik gerçekleştiren resmî mübayaacı ile mellâh, reis adı verilen ve belli bir ücret karşılığında taşımacılık işlemini gerçekleştiren kişiler arasında problemler yaşanabiliyor; bu problemler yargıya taşınabiliyordu.

Hukukî incelemeye götürülen deniz taşımacılığı problemlerinden birisi tehlike anında kurtulma amaçlı denize dökülen metanın tazmini hususuydu. İlgili durum XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde şeyhülislamlık yapmış olan Menteşzâde Abdurrahim Efendi'nin fetvalarında da karşımıza çıkan bir mesele halindedir. Onun fetvalarında gemi kaptanının, taşıma işini taahhüd eden görevlinin kaybedilen malın zararını, malın atılma anındaki değer üzerinden karşılamada dâmin (tazmin eden) olacağına değinilir.²⁵¹

Selanik Mübayaacısı Zâim Elhac Mustafa ile Mikonos Adası'ndan Todori Reis arasında bu tür bir anlaşmazlık yaşandığına dair kayıtlar mevcuttur. 19 Zilhicce 1179 (29 Mayıs 1766) tarihini taşıyan ilâma göre Selanik Mübayaacısı Elhac Mustafa mîrî için aldığı yirmi üç bin keyl buğdayı Todori'nin üç direkli gemisine yüklemiştir. Lakin Todori merkeze eksik miktarda buğday teslim etmiştir. Mustafa'nın iddiası mîrîye teslim edilen on sekiz bin on sekiz keyl buğdayın dışında kalan miktarın altı yüz beş

²⁵⁰ BOA, D., BŞB, 3/82 (25 Cemaziyelahir 1201/ 14 Nisan 1787).

²⁵¹ Abdulkadir Atar, *Şeyhülislam Fetvaları Işığında Osmanlıda İktisadi Hayat*, İstanbul: Albaraka Yayınları, 2020, s.259.

keylin çürük çıktığı, dört bin üç yüz yetmiş yedi keyl başkasına satıldığı yönündedir. Bu sebeple zararının tazminini talep etmektedir. Selanik Mübayaacısı Mustafa'nın vekili olarak mahkemede bulunan İsmail Efendi b. Mehmed ödenmesi gereken ücretin keyl başına elli akçe olduğunu, bunun müvekkilinde bulunan fermanda kayıtlı ücret olduğunu belirtmiştir. Reis Todori ise iddianın doğru olmadığını ve olayın İşkolos Adası civarında yaşandığına, olay vaktinde denizin kuvvetli bir şekilde dalgalandığına, geminin direklerinin kırılması ve batmasının muhtemel olduğuna değinip gemiyi hafifletmek amacıyla eksik miktarı denize döktüğünü ifade etmiştir. Todori bu minvalde bir yanıtla başkasına yaptığı iddia edilen satışın gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir. Anlaşma yolu olaraksa iki tarafın da zararın yarısını karşılaması kararlaştırılmıştır. Fakat Todori ödemeyi kısa sürede yapamayacağını, tecil istediğini birkaç defa dile getirmiştir. Todori durumun hukukî anlaşmazlığa yol açabileceğini tahmin ettiğinden fırtınadan sonra çıktığı Bozcada'da şahitleri ile naibe giderek kayıt tutturmuş, ilâm almıştır.²⁵²

Mîriye teslim edilen buğdayın eksik çıkmasına bağlı olarak yaşanan bir diğer anlaşmazlık 20 Şaban 1162 (5 Ağustos 1749) tarihi bulunan ilâmda karşımıza çıkmaktadır. Bu örnekte mahkemeye giden süreç aslen taraflardan biri olan Tophâneli Süleyman Reis'in arzuhâliyle başlamıştır. Orfan İskeleyi'nden mîrî için buğday taşımacılığı yapan Süleyman Reis, yükünü Tersâne-i Âmire ambarına teslim ettiğinde miktarın iki bin yüz keyl eksik olduğu görülmüş ve bu sebeple hapse atılmıştır. Otuz bir gündür mahbeste olduğunu belirten Süleyman Reis kendisine eksik teslimat yapıldığını belirtmiş, İstanbul'da olduğunu haber aldığı mübayaacı ile mahkeme talep etmiştir. Bu talep başbâki kuluna havale edilmiş, hukukî olarak meselenin çözülmesi istenilmiştir.²⁵³

Mîrî Kâtibi Müderris Esseyid İbrahim Efendi meseleyi incelemiştir. Yapılan incelemeye göre Rumeli'nde Siroz ve bağlı bölgelerden buğday mübayaasına memur olan Mustafa Ağa, Orfan İskeleyi'nde ambarda bulundurduğu buğdayın on bir bin İstanbul keyli miktarını Süleyman Reis'in üç direkli olarak adlandırılan gemisine taşıması için yüklemiştir. Mustafa Ağa mahkemeye ilgili miktarın tamamının teslim edildiğini gösterir hüccet sunmuş, eksik miktarın Süleyman Reis tarafından tazminini istemiştir. Süleyman Reis de hüccetteki bilgiyi doğrulamıştır. Fakat aynı zamanda mîrî

²⁵² BOA, D., BŞB, 2/48 (19 Zilhicce 1179/ 29 Mayıs 1766).

²⁵³ BOA, D. BŞB, 1/81 (20 Şaban 1162/ 5 Ağustos 1749).

ambara teslim ettiği miktarın kendisine verilen miktar olduğunu da iddia etmiştir. Dolayısıyla ifadelerinde çelişki görülmüş ve bu sebeple eksik miktarın kendisinden tazmini kararı çıkmıştır.²⁵⁴

Mîrî hinta taşınmasına dair mîrî kâtibi mahkemesine götürülen meselelerden bir diğeri ise önceki iki örneğimizden farklı bir görünüm arz etmektedir. 25 Şevval 1171 (2 Temmuz 1758) tarihli ilâma göre mahkeme zamanında daha önceden gemiciler kethüdâsı olan Elhac Ömer b. Elhac Ali, 1171 yılı muharrem ayında yeniçeriler kethüdâsı iken sekiz bin keyl buğdayı Karaağaç İskelesi'nden merkeze taşıması için Resuloğlu Süleyman Reis'in şaykasına yüklemiştir. Fakat taşıma esnasında gemisi saldırıya uğramış ve altı bin kuruşluk gemisi, gemi içindeki üç bin beş yüz kuruşluk eşya ve yüklü olan miktar çalınmış; kurtulmak için de üç bin dört yüz elli kuruş vermiştir. Resuloğlu Süleyman zarara sebep olan olayın mîrî tarafından taşımacılık amacıyla kiralanmasıyla ilişkisi dolayısıyla zararının kiralamayı yapan Elhac Ömer tarafından karşılanmasını talep etmiştir. Davanın hakimi konumunda olan Mîrî Kâtibi Müderris Esseyid İbrahim Efendi, ahidname verilmemiş olan, dolayısıyla arada anlaşma olmayan devletlere tabi gemilerin saldırılarına bağlı olarak gerçekleşen zararın tazmininin bu mesele çerçevesinde Elhac Ömer'den talep edilmesinin hukuka aykırı olduğunu belirtmiş, Elhac Ömer'den savunma dahi istenilmemiştir. Bu durum, ilgili talebin gereksiz (bî-vech) olduğu ifadesiyle belirtilmiştir.²⁵⁵

Mîrî kâtibi mahkemesine yansıyan müteferrik meselelerden bir tanesi de kölelik maddesidir. İncelenen vakalar arasında kölelerin hürlük durumu ile alakalı iki dava kaydı çıkmıştır. Bu kayıtların ilki 25 Zilhicce 1178 (15 Haziran 1765) tarihli ilâmda mevcuttur. Davacı konumunda olan Mustafa b. Ahmed sunduğu arzuhâlde vaktiyle Davud Paşa İskelesi'nde oturan Kapıcıbaşı Abdi Ağa'dan üç yüz seksen kuruşluk ücretle bir cariye almıştır. Ancak satın alınan bu cariye hürlük iddiasında bulunmuş ve durumu ispat edebilmiştir. Abdi Ağa ise ilgili miktarı kendisine geri verme hususunda sürekli erteleme yoluna gitmiştir. Kendisinde mevcut hüccet gereği ödemeyi talep ettiğini belirtmiştir. Mustafa b. Ahmed'in sunduğu arzuhâlin dikkat çekici bir yönü ise meselenin mîrî kâtibi huzurunda görülmesini talep etmesidir. Dolayısıyla bürokratik prosedürün farkındadır. Mesele 23 Cemaziyelevvel 1178 (20 Kasım 1764) tarihinde

²⁵⁴ Elif Kırğöz, *a.g.t.*, s.328.

²⁵⁵ Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil, s.238 (25 Şevval 1171/ 2 Temmuz 1758).

buyruldu yoluyla başbâki kuluna havale edilmiş, hukukî bir çözüm bulunması istenilmiştir. Mîrî Kâtibi Esseyid İbrahim Efendi'nin hukukî olarak incelediği davada mahkeme zamanında Abdi Ağa'nın hayatına son verilmesi, muhallefâtına ise Defterdâr Esseyid Mehmed Avnullah Efendi'nin adına Başbâki Kulu Elhac Hüseyin Beğ tarafından el konulması hasebiyle karşı taraf olarak defterdârı temsilen başbâki kulunun yer aldığına değinilmiştir. Mahkemede bahsedilen cariyenin Fatma adında olduğu; satıştan sonra Fatma'nın Anadolu Vilayeti'ne bağlı Ahışa Kazası'nda yer alan Rabat Mahallesi ahalisinden olduğu ve anne ve babasının hür kişiler olduğunu belirtip bu iddiayı şahitlerle kanıtlayabilmesi sebebiyle 23 Muharrem 1178 (23 Temmuz 1764) tarihinde hürlüğüne elde ettiğine değinilmiştir. Hüccette yer alan bilgilerin mahkemeye istinat teşkil etmesi, Mustafa'nın ilgili miktarı terekeden alması kararının çıkmasında etkili olmuştur.²⁵⁶

Diğer örnekte ise sahibi vefat eden bir kölenin azat edildiği iddiasının incelenmesi söz konusudur. 24 Cemaziyelevvel 1227 (5 Haziran 1812) tarihini taşıyan dokümanda mevcut takrirden verilen bilgilere göre Saray Kapıcıbaşı Mihmândar Ali Ağa ölmüş ve geride bıraktığı çocuğu başka bir ifadeyle varisi olmadığından muhallefâtına devlet tarafından el konulmuştur. Devlet tarafından el konulan mallar arasında bir de Çerkez cariyeye bulunmaktaydı. Bahsedilen Çerkez cariyeye kendisinin, sahibinin vefatından önce azad edildiğini iddia etmiştir. Mîrî kural gereğince eğer hürriyetini mîrî kâtibi huzurunda ispat edebilirse serbest kalacak ve merhameten el konulan eşyaların satımıyla elde edilen miktardan beş yüz kuruş alıp özgür kalacak, ispat edemezse diğer muhallefât eşyası gibi satılıp satış miktarı deftere kaydolunacaktır, şeklinde karar alınmıştır. Nitekim mahkeme gününe kadar başbâki kulunun konağında tutulacak olan Çerkez cariyenin özgürlüğünü ifade eden kağıt Mihmandâr Ali Ağa'nın çekmecesinde bulunmuştur.²⁵⁷ İlgili dava kaydı kölelerin özgürlük iddialarının devleti ilgilendirdiği hallerde mîrî kâtibi tarafından hukukî incelemeye tabi olduğunu göstermektedir.

Mîrî kâtibi mahkemesine yansıyan kölelikle ilgili bir diğer vaka ise satılan kölenin ödemesinin yapılmamasına bağlı olarak yaşanmış bir anlaşmazlıkla ilişkilidir. 7 Zilkade 1223 (25 Aralık 1808) tarihini taşıyan ilâma göre İdam edilen Mirahur Esseyid

²⁵⁶ BOA, D., BŞB, 2/36 (25 Zilhicce 1178/ 15 Haziran 1765).

²⁵⁷ BOA, C. ML. 221/9156 (24 Cemaziyelevvel 1227/ 5 Haziran 1812).

Mehmed Ağa b. Eyüb, Ali Efendi b. Elhac İbrahim'den Selim adında bir köle almıştır. Lakin meblağın tamamını ödeyememiştir. Mirahur Mehmed Ağa'nın zimmetinde kalan bu borcun ödenmesi sorumluluğu devlet tarafından muhalledâtına el koyulmasıyla defterdârın sorumluluğuna geçmiştir. Muhalledâtın zabtı vaktinde defterdâr olan Behic Efendi, kölenin Kapudan-ı Derya Ramiz Paşa tarafına gönderildiğini belirtmiş, ödemeyi ertelemiştir. Vakit geçtiği için arzuhal sahibi Ali Efendi, Behic Efendi'nin evine gidip ödemeyi istediğinde kovulmuştur. Ali Efendi kalan meblağın verilmesi için mîrî kâtibi mahkemesine başvurmuştur. Durum ispat edilebildiğinden terekeden elde edilen meblağdan ödeme yapılması kararı verilmiştir.²⁵⁸

İsbât-ı vücûd meseleleri de mîrî kâtibi mahkemesinde incelenen konulardan birini teşkil etmektedir. Merkeze bildirilen ölüm haberleri bazı durumlarda gerçeği yansıtmamaktaydı. İsim benzerliğinden, kasıtlı dezenformasyon kaynaklı durumlarda üzerinde ölüm iddiası bulunan kişi hak kaybına uğrayabilmekti. Bu sebeple kişilerin kendi mevcudiyetlerini ispat etmesi gerekirdi. Bu kişilerden birisi de 14 Rebiülahir 1195 (9 Nisan 1781) tarihli ilâmda geçtiği üzere Mehmed Emin Ağa olmuştur. Arzuhâlinde belirttiği üzere kendisi Diyarbakır Voyvodalığı Aklâmı'ndan Altunviran, Kazâ-yı Şarkî Amid ve Arslanoğlu Mezrası mâlikânelerinin yarı hissesinin berath mutasarrıfı iken kendi ifadesiyle “*ashâb-ı ağrâz*” kişiler tarafından kendisinin öldüğü yolunda iddialar ortaya atılmıştır. Bu sebeple de mâlikânesi için mezâda verilme işlemi başlatılmış, yeniden satış için harekete geçilmiştir. Lakin kendisi hayatta olduğunu ispat edip hak kaybını engellemeyi talep etmektedir.

Mesele başbâki kuluna ve mîrî kâtibine incelenmek üzere havale edilmiştir. Eğer isbât-ı vücûd edilebilirse durumun ilâm edilmesi belirtilmiştir. Mahkeme öncesinde ilgili kalemlerdeki kayıtlar incelenmiştir. Mâlikâne kayıtlarında hakikaten Mehmed Emin Ağa'nın üzerinde müteveffâ ibaresi düşülerek terkin işlemi yapıldığı görülmüştür. Dolayısıyla yeniden satış için mezâda verilmesi kaydı oluşturulmuştur. Buna karşın mâlikâne henüz başkasına verilmemiştir. Yapılan incelemeler esnasında ölüm haberinin Elhâc Mustafa adlı kişinin arzuhaliyle öğrenildiğine değinilmiştir. Mahkemede hayatta olduğunu kanıtlayan Mehmed Emin Ağa'ya mezâd kamesi verilmiş, mahlul kaydı kaldırılmıştır. Mâlikâne mutasarrıflarının benzer durumlarla karşı karşıya kaldığı,

²⁵⁸ BOA, C., DH. 145/7210 (7 Zilkade 1223/25 Aralık 1808).

mâlikâne usulüne yönelik ilâm altında düşünülen derkenârdan anlaşılmaktadır. İlgili kayıta kaimesi mezâda verilip satılmamış durumda olan mâlikâne sahiplerinin isbâtıvücut etmeleri durumunda mezâd kaimesinin kendilerine iade olunacağı ve duruma göre bir miktar muaccele alınacağı bilgisi yer almaktadır.²⁵⁹

Mâlikâne mutasarrıfının hak kaybını engellemek amacıyla isbâtı vücut gerçekleştirdiği bir dava ise 22 Şevval 1198 (8 Eylül 1784) tarihli ilâmda yer almaktadır. Osman Efendi b. Ali, berâtla sekizde bir hissesine mutasarrıf olduğu İstanbul Damga Mukataası'ndaki hissesini başkasına devretmek istediğinde karşısına hayatta olmadığı kaydı çıkmıştır. İşlemi gerçekleştirebilmek amacıyla hayatta olduğunu kanıtlamak istemiştir. Defterdâr Sarayı'nda Mîrî Kâtibi Elhac Abdullah Efendi'nin huzurunda şahitler vasıtasıyla hayatta olduğunu ispat eden Osman Efendi'nin hissesi mezaddan düşülmüş ve mâlikânenin mahlul kaydı düşülmüştür.²⁶⁰

Devlet ile özel şahıslar veya özel şahıslar arasındaki mülkiyet sorunları da mîrî kâtibi mahkemesine yönlendirilebilen bir başka husustur. Haklılığın ortaya çıkması amacıyla anlaşmazlık mahkemede incelenirdi. 7 Şevval 1177 (9 Nisan 1764) tarihli bir Rodos Kadısı ilâmı bu tür bir mülkiyet anlaşmazlığa binaen çıkartılmıştır. Konu merkeze intikal ettirildiğinden daha sonra mîrî kâtibi tarafından incelenmiştir. Eskiden kapudanı deryâ olan ve meselenin yaşandığı dönemde Rodos Sancağı Mutasarrıfı Süleyman Paşa'nın torunu arzuhâl sunup mülkiyetinde olduğunu belirttiği bir kayığa mîrîden müdahale olduğunu iddia etmiştir. Süleyman Paşa'nın kethüdası Ali Kethüda, Sakız Adası'nda idam edilmiş ve malına mîrîden el konulmuştur. Konu önce defterdâra ardından da başbâki kulu ile mîrî kâtibine havale olunmuştur. Yerel kadı mahkemesinde Rodos ahalisinden Cübbecioğlu Mustafa Reis ise kayığın hisseli olduğunu belirtmiştir. Verilen bilgiye göre kayığın hissesinin %25'i Mehmed Reşid'e aittir. Hissenin %75'i ise maktul Ali Kethüda'ya aittir. Meselenin devamı ise takip edilememektedir. Mîrî kâtibi tarafından bu dava için verilen ilâma ve dolayısıyla çıkan karara ulaşılmamıştır.²⁶¹

26 Cemaziyevvel 1204 (11 Şubat 1790) tarihli ilâmda görülen örnek de Fatma ve Naile adlı iki kişinin mülkiyet iddiasıyla alakalıdır. İddiaya göre İstanbul'da

²⁵⁹ BOA, D., BŞB, 3/38 (7 Rebiülahir 1195/ 2 Nisan 1781).

²⁶⁰ BOA, C.ML, 473/19288 (22 Şevval 1198 / 8 Eylül 1784).

²⁶¹ BOA, D., BŞB, 2/15 (7 Şevval 1177/ 9 Nisan 1764).

Çatladıkapı dışında bulunan boş bir arazi, kiracısı durumunda olan Fatma Hatun'un ölümüyle Hicrî 1142 yılında varissiz vefat ettiği için mahlul duruma düşüp mîrîye intikal etmiştir. Ardından mimar ağa tarafından ölçümleri yapılmış ve mezâda çıkarılmıştır. Müzayede sonucunda arzuhal sahibi olan Naile ve Fatma'nın babaları olan Mustafa b. Mehmed tarafından temlîknâme ile alınmıştır. Üzerine ahır inşa edilen mülk, babaları öldükten sonra iki kızkardeşe geçmiştir. Fakat Bostancı Hüseyin Ağa b. Abdullah tarafından bahsedilen arazi zabt olunmak istenmiştir. İki kardeş bu durumda arzuhâl sunmuş ve mesele mîrî kâtibi mahkemesine yönlendirilmiştir. Fatma ve Naile adlı arzuhâl sahipleri mahkemede kanıt ve şahit sunabildikleri için haklı bulunmuş ve Kulle-i Zemin Mukataası Emîni olan Bostancı Hüseyin Ağa davadan men edilmiştir. Anlaşmazlığın sebebi ise bahsedilen arazinin Kulle-i Zemin Mukataası'na bağlı bölgelerden olmasıydı.²⁶²

Mîrî kâtibi mahkemesine mîrî ile alakalı olmayan, özel şahıslar arasındaki ödeme problemleri de yansıyabilmekteydi. 21 Zilkaade 1171 (27 Temmuz 1758) tarihli Rumeli Sadâreti Mahkemesi kaydına göre İstanbul'da Nuri Dede Mahallesi'nde bulunan başbâki kulu hanesinde görülen, Mîrî Kâtibi Esseyid İbrahim Efendi'nin hukukî olarak incelemede bulunduğu dava alacaklı durumda olan Sarraf Artin ve Kazer veled-i Malkas ve Anderyas veled-i Kirkor ile borçlu durumunda olan Süleyman Ağa b. Mustafa ile Varna Voyvodası Osman Ağa b. Mustafa arasında yaşanan ödeme problemiyle alakalıdır. Sarraf zımmiler 1 Şaban 1170 (21 Nisan 1757) tarihli deyn temessüklerine istinaden verdikleri on iki bin altı yüz kuruşu istemişlerdir. İlgili meblağ mahkemede bulunmayan Varna Voyvodası Osman Ağa'nın vereceği miktarın da birbirine kefil olmaları sebebiyle Süleyman Ağa'dan istenilmesi söz konusu olmuştur. Süleyman ise borcun daha önce ödendiğini iddia etse de şahit ve kanıt sunamamıştır. Bu sebeple tüm meblağın kendisi tarafından sarraf zımmilere ödenilmesi kararı çıkmıştır.²⁶³ Bir başka şahıslar arası ödeme problemi ise 22 Muharrem 1207 (9 Eylül 1792) tarihli ilâmda mevcuttur. İlâmda bahsedilen meseleye göre Ahmed b. İbrahim'den Silistre Nüzul Emîni Feyzullah Ağa buğday ve arpa alımında bulunmuştur. Fakat bir buçuk yıl süre geçmesine rağmen zimmetinde olan bin yüz yetmiş bir kuruş ödemesini yapmamıştır. Feyzullah Ağa, ödeme isteğine karşılık olarak “*bana devlet tarafından*

²⁶² BOA, D., BŞB, 4/26 (26 Cemaziyelevvel 1204/ 11 Şubat 1790).

²⁶³ Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil, s.301-302 (21 Zilkaade 1171/ 27 Temmuz 1758).

vermediler ben sana ne vereyim, bir akçe vermem” deyip ödeme yapmadığı için Ahmed b. İbrahim konuyu yargıya taşımak için arzuhal sunmuştur. Kendisinin zor durumda kaldığını, malı daha sonra fiyatı ödenmek üzere bizzat borç usulüyle aldığını ve bu sebeple alacaklıları tarafından zorlandığını ifade ederek belirtmiştir. Mahkemede iki taraf anlaşma yolunu seçmiştir. Ahmed kendi rızasıyla elinde temessükler gereği alacağı olan bin yüz yetmiş bir kuruştan üç yüz yirmi bir kuruş indirim yapmıştır. Geri kalan sekiz yüz elli kuruşun ödenmesi kararı çıkmıştır.²⁶⁴

Mîrî kâtibinin dahil edildiği davalar arasında inceleme sırasında müfreden karşılaşılan hususlar da mevcuttur. Bunlardan birisi 24 Receb 1180 (26 Aralık 1766) tarihine ait olup Edirne’de mevcut Uşşakiye Zaviyesi Şeyhi Esseyyid Mehmed’in arzuhâline binaen ele alınan eksik tayinat meselesidir. İlgili zaviye Filibe Çeltiği Mukataası’ndan yıllık yüz kırk dört keyl pirinç almaktaydı. Fakat Filibe Nâzırı Hasan her yıl on dört keyl eksik vermişti. Bu durum Şeyh Mehmed tarafından dile getirilmiştir. Mesele buyruldu ile başbâki kulu ve mîrî kâtibine aktarılmıştır.²⁶⁵

13 Muharrem 1184 (9 Mayıs 1770) tarihine ait bir ilâmda ise mîrîye olan borcunu ödemek isteyen ve borcundan dolayı başbâki kulu mahbesinde bulunan bir cizyedâr kefilinin hapisten çıkartılma talebinde bulunduğu görülmektedir. Arzuhâl sahibi Esseyyid Ali Ağa, Hicrî 1174 yılında Kayseri cizyesini uhdesine alan kardeşi Ebubekir’e kefil olmuştur. Fakat kardeşi vefat etmiş, ilgili miktar ödenememiştir. Borcu sebebiyle de Hicrî 1183 yılında başbâki kulu mahbesine konulmuştur. Ali Ağa’ya borcun bir taksiti olan iki bin beş yüz kuruşu otuz bir gün içinde ödemesi gerektiği bilgisi ulaştırılmıştır. Fakat bu meblağı hapisteyken bulamayacağını belirten Ali Ağa oğlunun kefaletiyle bir ay hapisten çıkarılma talebinde bulunmuştur. Bu şekilde verilen mühlet içinde bin beş yüz kuruşunu bulabileceğini belirtmiştir. Talep mîrî kâtibi ve başbâki kulunun hazır bulunduğu mahkemede değerlendirilmiş, oğlu Esseyyid Mustafa Ağa’nın kefaleti kabul edilmiştir. Ali Ağa’ya aynı zamanda bir ödeme planı belirtilmiştir. Buna göre borcun ilk taksiti olan iki bin beş yüz kuruşluk meblağın bin beş yüz kuruşu ilâm tarihinden sonra otuz bir gün içinde, kalan bin kuruşun da ilâm tarihinden en geç altmış bir gün içinde ödenmesi kararı alınmıştır.²⁶⁶

²⁶⁴ BOA, D., BŞB, 4/79 (22 Muharrem 1207/ 9 Eylül 1792)

²⁶⁵ BOA, D., BŞB, 2/47 (24 Receb 1180/ 26 Aralık 1766)

²⁶⁶ BOA, D., BŞB, 2/69 (13 Muharrem 1184/ 9 Mayıs 1770).

Mîrî kâtibi aynı zamanda hileli mali işlemlere yönelik incelemelerde de bulunurdu. Bu tür işlemlere muvazaalı işlem adı verilmekteydi. Misalen dava tarihinden önce Tirkemiş Hassı Mukataası'nın iltizâm usulüyle mutasarrıfı olan Elhac Ahmed kendisinden zorla deyn temessüğü alındığını ifade eden bir arzuhal oluşturmuştur. İfade ettiğine göre mültezim olduğu dönemde İstanbul'da işlerini gören sarraflar İstoraki ve yeğenlerine gönderdiği miktar ile borcunu ibra etmişken sarraflar rıza göstermemiştir. Bunun üzerine Han-ı Cedid'de bulunan sarraf ve tüccarlardan bir kısmıyla iki tarafın arasındaki hesapların görülmesi için anlaşılmıştır. Fakat Elhac Ahmed, Said Beğ Konağı'nda bulunurken Gazi Hasan Paşa tarafından mübaşir aracılığıyla Tersane'ye getirilmiş ve darb edilerek zorla Tercüman İstefanaki adına yirmi beş bin kuruşluk bir borç temessüğü hazırlanmıştır. Bu evraka dayanılarak kendisinden istenilen meblağların muvazaalı işleme bağlı olduğu, dolayısıyla ödemenin butlan olduğunu dile getirmiştir. Fakat 26 Safer 1206 (25 Ekim 1791) tarihini taşıyan ilâma göre mahkemede iki taraf anlaşma yoluna gitmiştir. Bir ödeme planı çıkartılmış ve iki taraf ödeme planına uyduğu takdirde ellerinde mevcut olan belgelere itibar olunmayacağı kabul edilmiştir.²⁶⁷ Dava özel şahıslar arasında yaşanan bir mesele olduğundan anlaşma yoluyla daha kolay bir şekilde mesele halledilebilmiştir. Aynı zamanda ilgili örnekte iki tarafın da arzuhal yoluyla birbirinden şikâyetçi olduğu ve dava talep ettiği görülmektedir.

Mîrî kâtibinin incelemesi istenilen meseleler arasında yer alan bir vakanın zimmete para geçirmek yollu usulsüzlük ile alakalı olduğu görülmektedir. 4 Şaban 1177 (7 Şubat 1764) tarihli ilâmda yer alan vakada İskenderiye Sancağı'nda Ülgün Kalesi'nin Mustahfızân-ı Atîk ve Topcu-yân-ı Atîk topluluklarının yerli neferleri kendi aralarından seçtikleri Ali Ağa adlı kişiyle merkeze mahzar sunmuştur. Sunulan mahzarda ilgili grupların sâlyânecisi bir diğer ifadeyle mevaciblerini ulaştıran kişi durumunda olan Hasan, 1175 yılında İstanbul'a gelerek bahsedilen iki grubun mevâcibi olan iki bin üç yüz altmış altı kuruşu ödeme hükmünü çıkartarak teslim almıştır. Fakat bu meblağı neferlere ulaştırmayıp kendi işlerinde kullanmıştır. 1176 senesi için de ödeme hükmü alsa da 1177 senesi mevâcibi için sebep-i tahrir almaya muvaffak olamamıştır. Neferat zimmete geçirilen bu miktar için kefil bulmasını ve ödeme yapmasını istemiştir. Divan

²⁶⁷ BOA, D., BŞB, 4/144 (26 Safer 1206/ 25 Ekim 1791).

hocalarından Osman kendisine kefil olsa da Hasan ödeme yapmak yerine firar etmiştir. Topcuyânı Atık topluluğunun ağası olan Hasan mahkemede hazır bulunmuştur. Mahzar getiren Ali Ağa tarafından sâlyâneci durumundaki Hasan'ın nerede olduğunun araştırılması, bulunduğu mahalde ödeme hükümleri ve zimmetine geçirdiği meblağın alınması ve neferata Ali Ağa tarafından iletilmesi, güvenilir bir kişi kale neferatı tarafından onay verilmiş kadı ilâmıyla gelmedikçe hazineden ödeme yapılmaması konulu ferman istenilmiştir.²⁶⁸

²⁶⁸ BOA, D., BŞB, 2/14 (4 Şaban 1177/ 7 Şubat 1764).

SONUÇ

Bu çalışmada XVIII. yüzyılın bir hukuk görevlisi olarak Osmanlı teşkilat yapısında zuhur eden mîrî kitâbeti ve mahkemesi incelenmiştir. Özellikle Osmanlı Arşivi'nde yer alan Başbâki Kulu tasnifindeki perakende evraktan yararlanılıp bulunan evrak sayesinde oluşturulan örneklem çalışmanın hareket noktası ve temel dayanağı oluşturulmuştur. İlgili vesikalar incelendiğinde mîrî kâtibi mahkemesinin gerek prosedür gerekse içerik açısından başbâki kulluğu adlı mâlî denetim makamıyla yakından ilişkili olduğu görülmüştür. Mîrî kâtibi mali denetimin üst hukukî denetimini gerçekleştiren bir görevli konumundadır. Osmanlı klasik iktisat yapısında timar sisteminin ağırlıkta olduğu bir şema hakimken nakit ihtiyacına binaen mukataaların iltizâm adı verilen kiralama sistemi öne çıkmaya başlamıştır. XVII. yüzyılın sonlarında da hayata geçirilen mâlikâne sistemiyle kiralama dönemi “kayd-ı hayat” şartına bağlı hale getirilmiştir. Bununla birlikte bahsedilen kiralama sistemlerinin gerek yıllık vergileri gerekse müeccel olarak ifade edilen sonradan taksitlere bağlı şekilde ödenecek miktarı, mîrî adı verilen devlete ait maliye sistemiyle kiralayan arasında borç ilişkisi doğurmuştur. Tahsil edilemeyen miktarların elde edilebilmesi amacıyla da başbâki kulluğu özel bir kalem halinde mali bürokraside yerini almıştır. Başdefterdârın yardımcılarında biri konumunda olan başbâki kulluğunun denetimler dolayısıyla mevcut prosedürlere uyması yanında ele aldığı işlemlerde hukuka uygun olarak davaları halletmesi gerekmektedir. Bu denetimin hukuka uygunluğunu sağlayabilmek amacıyla da sonradan kazaskerlik makamıyla bağlantılı şekilde mîrî kitâbeti teşkil ettirilmiştir. Mîrî kâtibinin esas görevi, mali sistemde şikâyetle konu olan herhangi bir problem ortaya çıkması durumunda meseleyi incelemesi maksadıyla görevlendirildiğinde konuyu taraf tutmaksızın hukukî olarak değerlendirip uygun kararı belirtmektir.

Mîrî kâtibi mahkemesinde ele alınan davalar incelendiğinde vakaların büyük çoğunluğunun borç problemleriyle ilişkili olduğu görülmüştür. Ekseriyeti oluşturan muhallefât içerikli davalarda devletin başbâki kulu tarafından yaptığı veya yapması gereken müsâdere uygulaması problem yaratmıştır. Vefat eden kişi eğer devlete borçlu veya varissiz ise muhallefâtına alacağı borçlar ve verecekleri de dahil olmak üzere devlet tarafından beytülmal adına el konulurdu. İşlemi gerçekleştiren görevli genellikle

bakaya tahsiliyle görevli başbâki kulu olurdu. Bu görevli el koyma işlemini başdefterdâr adına yaptığından başdefterdâr, vefat eden kişinin borçlarının toplanması ve ödenmesinden sorumlu olurdu. Vefat eden kişinin muhallefâtı arasında çıkan belgeler ve tanıdıklarının verdiği bilgiler her zaman tüm borç bilgilerinin ortaya çıkarılmasında yeterli olmazdı. Çünkü kişiler arasında yapılan borç anlaşmalarına dair belgeler farklı kişiler ve bölgelerde dağılmış halde bulunabilirdi. Bu durumda kişi veya kişiler alacakları için arzuhal sunarlar, mesele başbâki kulu ve mîrî kâtibine havale edilirdi. Başbâki kulu, başdefterdârın hukukî temsilcisi niteliğinde olduğundan dava sırasında hazır bulunurdu. Mîrî kâtibi ise Rumeli Sadâreti'ne bağlı olarak vakayı incelemesi amacıyla, tarafsız bir hukukî görevli olarak görevlendirilirdi. Benzer bir şekilde müsâdere ile alacak hakları da devlete geçen kişi adına devlet, padişah hükmü veya buyruldu yoluyla borçluya dava açabilirdi.

İltizâm ve mâlikâne sistemi ile alakalı olup mîrî kâtibi mahkemesine yansıyan problemler de keza mîrîyi ilgilendiren borç meseleleri ile ilişkilidir. Devlete yapılması gereken fakat ödenmeyen vergi ve taksitler, mâlikâne mutasarrıfı ile onun kiracısı durumundaki mültezimler arasındaki ödeme problemleri, mutasarrıfın bölgedeki çeşitli problemler sebebiyle tahsilat yapamaması gibi sorunlar mîrîyi de ilgilendirdiğinden eğer arzuhâl sunulursa mîrî kâtibine yönlendirilebilirdi. Problemin çözümü için tarafların savunmaları ve kanıtları değerlendirilir, uygun karar bulunmaya çalışılırdı.

Dava içeriklerinde yer alan fakat tek bir başlığa indirgenemeyecek durumda bulunan vakaları ihtiva eden kategori ise müteferrik meseleler olarak adlandırdığımız kategoridir. Bahsedilen başlık altında yer alan meselelerin de mîrîyi ilgilendiren çeşitli borçlarla ilişkili olduğu görülür. Mîrîye ait alımlarda mübayaacı ile taşıyıcı arasındaki anlaşmazlıklar, mukataalarla alakalı isbat-ı vücud meseleleri, özel şahıslardan devlete geçmiş veya geçecek kölelerin hürlik iddiaları, zimmete para geçirme iddiaları bu kategori içerisinde yer almaktadır. Bu tür problemlerin de incelenmesinde merkez maliyesini temsilen başbâki kulu, hukukî yapıyı temsilen mîrî kâtibi hazır bulunurdu.

Mîrî kâtibi mahkemesinin mekânı istinalar bulunmakla birlikte Topkapı Sarayı'nda yer alan başbâki kulu odasıydı. Arzuhâl sahibinin talebi sadrazam buyrulduysuyla başbâki kulu ve mîrî kâtibine havale edildiğinde mesele iddiada bulunan şahsın veya grubun, yargıyı temsilen Rumeli kazaskeri dairesinden gönderilen mîrî kâtibi, maliyeyi temsilen başbâki kulunun bulunduğu mahkemede ele alınırdı. Mîrî

borç ile şahsî borcun mahkeme süreçlerinin prosedür olarak aynı telakki edilmesi bazı durumlarda mîrînin başbâki kulluğunun temsilciliğiyle taraf olarak sunulmasına sebebiyet vermişti. Fakat yine de çözümün mîrîye zarar verecek şekilde olmaması gerektiğinin fermanlarda belirtildiğine mahkemeye ait derkenarlarda değinilmekteydi.

Mîrî kâtibi mahkemesi adalet anlayışıyla da yakından ilişkiliydi. Arzuhâllerde genellikle başvuruyla söylem problemin iddia sahibine zarar verdiğiydi. Adâlet dairesi telakkisine uygun şekilde mîrî kâtibi mahkemesi aracılığıyla mesele inceleniyor, problem çözülmeye çalışılıyordu. Problem çözümü noktasında kişinin iddialarının mesnetleri de dikkatlice incelenirdi. Bu noktada çeşitli kalemler ve şahıslar elindeki evrak ehemmiyet taşırdı.

Sonuç itibarıyla bu çalışmanın amacı, Osmanlı devletinin borç problemlerine bakış açısını kurumlar noktasında ele almayı denemektir. Bunun dikkatlerden kaçan ama erken modern devlet yapılanmasının ilginç bir bürokratik gelişmesi şeklinde daha geniş bir çerçevesi söz konusudur. Mîrî kitabeti, çok spesifik bir konumda görülebilirse de Osmanlı klasik malî teşkilatının XVII. ve XVIII. yüzyılda borç meseleleriyle ilişkili bir biçimde kurumsal ve yapısal açıdan değişiminin nasıl olduğuna bir parça da olsa ışık tutabilecek, aynı dönemlerde borç meselesine bağlı olarak benzer değişimlerin diğer siyasi yapılarda da yaşanıp yaşanmadığı gibi temel sorgulamaları akla getirebilecek niteliği haizdir.

KAYNAKLAR

I. Birincil Kaynaklar

I. I. Arşiv Kaynakları²⁶⁹:

I. I. I. Devlet İşleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Tasnifi (AE)
Ali Emiri, Mehmed IV (SMMD. IV)
Ali Emiri, Mahmud I (SMHD. I)
Ali Emiri, Mustafa II (SMST. II)
Ali Emiri, Selim III (SSLM. III)
Bâb-ı Asâfi Tasnifi (A),
Bâb-ı Asâfi, Mühimme Defterleri (DVNSMHM. d.)
Bâb-ı Defterî Tasnifi (D.)
Bâb-ı Defterî, Başbakıkulu Defterleri (D. BŞB. d.)
Bâb-ı Defterî, Başbakıkulu Kalemî Evrakı (D. BŞB)
Bâb-ı Defterî, Başmuhasebe Kalemî (BŞM), Buzcubaşılığı Defterleri (BZB. d.)
Cevdet Tasnifi (C.)
Cevdet, Adliye (ADL)
Cevdet, Dâhiliye (DH)
Cevdet, Maliye (C. ML)
Cevdet, Saray (SM)
Hatt-ı Hümayûn (HAT)
İbnülemin (İE) Tasnifi
İbnülemin, Adliye (ADL)
İbnülemin, Dahiliye (DH)
İbnülemin, Maliye (ML)
Kamil Kepeci Tasnifi (K. K.)
Kamil Kepeci (K. K.), Defterler (d.)
Topkapı Sarayı (TS), Müzesi Arşivi (MA), evrakı (e.)

I. II. Kadı Sicilleri

İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil (H. 1171-1172/ M. 1758), çeviri yazı/mukabele Salih Kahrıman ve Mümin Yıldıztaş, proje yönetmeni Mehmet Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul: Kültür A. Ş. Yayınları, 2019.

²⁶⁹ Çalışmada faydalanan arşiv belgelerinin dosya/gömlek numaraları ve defter tasnif numaraları dipnotlarda sunulmuştur.

İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 137 Numaralı Sicil (H. 1236-1238/ M. 1821-1822), çeviri yazı/mukabele Ayhan Işık ve Esra Yıldız, proje yönetmeni M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul: Kültür A. Ş. Yayınları, 2019.

İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 148 Numaralı Sicil (H.1241-1242/ M.1826-1827), çeviri yazı/mukabele Fatma Zehra Beyaz ve Fikret Sarıcaoğlu, proje yönetmeni Mehmet Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2019.

İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 154 Numaralı Sicil (H.1237-1246/ M. 1822-1831, çeviri yazı /mukabele Abdullah Sivridağ ve Mustafa Yılmaz, proje yönetmeni Mehmet Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul: Kültür A. Ş. Yayınları, 2019.

İstanbul Kadı Sicilleri Adalar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil, (H.1178-1184/ M. 1764-1771), çeviri yazı/mukabele Abdülkadir Altın ve Nedim Pakırdağ, proje yönetmeni Mehmet Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul: Kültür A. Ş. Yayınları, 2019.

I. III. Yazma ve Matbu Kaynak Eserler

Ayn Ali Efendi, *Kavânîn-i Âl-i Osmân der-Hülâsa-yı Mezâmîn-i Defter-i Dîvân*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Nadir Eserler, A003455.

Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâ'id*, Dersâdet: Kader Matbaası, 1328.

Aristoteles (?), *Sırların Sırrı Sırru'l Esrâr (Aristoteles'ten İskender'e Nasihatler)*, çev. İslam Kavas, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2018.

Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi (Târih-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)*, yay. haz. Mehmet Ali Beyhan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

Eyyübî Efendi Kânûnnâmesi, yay. haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1994.

Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Târîhi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241/ 1821-1826*, yay. haz. Ziya Yılmaz, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2000.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Der-sa'âdet, İkdâm Matba'ası, 1317.

Taylesânîzâde Hâfız Abdullah Efendi, *İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1785-1789) Taylesânîzâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi*, yay. haz. Feridun M. Emecen, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2003.

Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, yay. haz. Recep Ahışalı, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017, C.II.

II. Araştırma ve İncelemeler

Acun, Fatma, “Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması”, *Türkler*, IX, 899-908;

_____ ve Ramazan Acun “Demand for Justice and Response of the Sultan: Decision Making in the Ottoman Empire in the Early 16th Century”, *Études Balkaniques* 2 (2007): 125-148.

Akdağ, Mustafa, *Türkiyenin İktisadî ve İçtimai Tarihi*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1979; _____, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celâlî İsyanları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.

Akgündüz, Ahmed, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sayıştay (Dîvân-ı Muhâsebât)*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2012.

Arı, Abdüsselam, *İslâm Miras Hukuku*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2019.

Atar, Abdulkadir, *Şeyhülislam Fetvaları Işığında Osmanlı'da İktisadi Hayat (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul: Albaraka Yayınları, 2020.

Aydın, Mehmet Âkif, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, Ankara: İsam Yayınları, 2020;

_____, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayınları, 2015.

Barkan, Ömer Lütfi, “H.933-934 (M. 1527-1528) Malî Yılına Ait Bir Bütçe Örneği, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (1953): 251-329;

_____, “XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiyede Fiyat Hareketleri”, *Belleten*, 34/136 (1970): 557-607;

_____, “Tımar”, *İA*, XII/I, 286-333.

Beldiceanu, Nicoara, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Teori Yayınları, 1985.

Cezar, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1986.

Cipolla, Carlo, “La Prétendue Révolution Des Prix: Réflexions Sur L'expérience Italienne”, *Annales* 10/4 (1955): 513-516.

Coşgel, Metin ve Boğaç Ergene, *The Economics of Ottoman Justice Settlement and The Trial in The Sheria Courts*, Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

Çakır, Baki, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul: Kitabevi, 2003.

Darling, Linda T, *Gelir Artışı ve Kanuna Uygunluk Osmanlı İmparatorluğunda Vergi Toplanması ve Maliye Yönetimi 1560-1660*, çev. Adnan Tonguç, İstanbul: Alfa, 2019.

Emecen, Feridun Mustafa, “Cebelü”, *DİA*, VII, 188-189;

_____, “Çift Resmi”, *DİA*, VIII, 309-310;

_____, “Başbâkikulu Defterlerine Dair”, *Osmanlı-Türk Diplomatîği Semineri (30-31 Mayıs 1994)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1995: 165-182.

_____; *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Gabaçlı, Nihal, “Paranın Miktar Teorisi Üzerine Ekonometrik İnceleme: Türkiye Örneği”, *İstatistik ve Uygulamalı Bilimler Dergisi* 1/1 (2020): 50-62.

Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken, 2014.

Gümüüşü, Osman ve Emine Erdoğan Özünlü, “Osmanlı Devleti’nin Resm-i Çift Uygulamalarını Yeniden Düşünmek”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 31/1 (2016): 177-217.

Gürhan, Veysel ve Ercan Gümüüş, “Osmanlı Kadı Sicilleri’nde Bir Borç Ödeme Yöntemi Olarak “Guremâ Usulü ve Uygulanışı”, *Turkish Studies* 11/6 (2016): 61-74.

İnalcık, Halil, “İslam Arazı ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi”, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* 1 (1959): 29-46;

_____, “Adâletnâmeler”, *Belgeler*, 2/3-4 (1965): 49-145.

_____, “Military and Fiscal Transformation of the Ottoman Empire 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum* 6 (1980): 283-337.

_____, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987;

_____, “Şikâyet Hakkı: ‘Arz-ı Hâl ve ‘Arz-ı Mahzarlar’” *Osmanlı Araştırmaları* 7-8/7-8 (1988):33-54;

_____, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003;

_____, “Timar”, *DİA*, XLI, 168-173;

_____, *Osmanlı’da Devlet, Hukuk ve Adalet*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2016;

_____, *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-V*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2021.

İnan, Güllizar, “R-13 Numaralı Rusçuk Şer‘iyye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1231-1232/ M.1815-1817)”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

- İpşirli, Mehmet, “İlmiye Teşkilâtı”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: IRCICA, 1994;
- _____, “Osmanlı Devleti’nde Kazaskerlik [XVII. Yüzyıla Kadar], *Belleten* 61/232 (1997): 597-700.
- Jennings, Ronald C., “Loans and Credit in Early 17th Century Ottoman Judicial Record The Sheria Court of Anatolian Kayseri”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 16/2-3 (1973): 168-216.
- Kafadar, Cemal, “Les Troubles Monétaires De La Fin Du XVIe Siècle Et La Prise De Conscience Ottoman Du Déclin”, *Annales* 46/2 (1991): 381-400.
- Karakuş, Sadık Emre, “270 Nolu Edirne Şer‘iyye Sicili (H. 1216-1217/ M. 1801-1803), Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Kaya, Süleyman, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Kırgöz, Elif, “İstanbul Kismet-i Askeriyye Mahkemesi 114 Numaralı Şer‘iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013;
- _____, *Osmanlı’nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018;
- _____, “Defterdâr”, *DİA*, IX, 94-96.
- London, Jennifer A., “The Circle of Justice”, *History of Political Thought* 32/3 (2011):425-447.
- Manzalaoui, Mahmoud, “The Pseudo-Aristotalean Kitâb Sırr al-Asrâr. Facts and Problems”, *Orients* 23/24 (1974): 147-257.
- Merçil, Erdoğan, *Selçuklular Zamanında Dîvân Teşkilâtı (Merkez ve Eyâlet Dîvânları)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015.
- Orhonlu, Cengiz, “Hazine”, *DİA*, XVII, 130-133.
- Öktem, Niyazi ve Ahmet Ulvi Türkbağ, *Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet*, İstanbul: Der Yayınları, 2014.
- Öz, Mehmet, *Osmanlı Tarihi Üzerine II İnsan Toplum Ekonomi*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2020.
- Özönlü, Emine Erdoğan, *Ayntâb Sipahileri Bir Osmanlı Sancağında Sipahi Olmak (1530-1647)*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.

- Özbek, Nadir, *İmparatorluğun Bedeli Osmanlıda Vergi, Siyaset ve Toplumsal Adalet (1839-1908)*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Özvar, Erol, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, İstanbul: Kitabevi, 2018.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 1993;
- _____, “Teşkilât-ı Atıkada Defterdâr”, *Türk Târih Encümeni Mecmûası* 16/93 (1926): 234-244.
- Pamuk, Şevket, “The Price Revolution in the Ottoman Empire Reconsidered”, *International Journal of Middle East Studies* 33/1 (2001): 69-89;
- _____, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.
- Tabakoğlu, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985.
- Taşdirek, Okan Çağlar, “Osmanlı Maliyesinde Teftiş Sistemi (1879-1920)”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Topkapı Sarayı Arşivi 4819 Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznâmesinden 1206/1791 ve 1207/1792 Senelerine Âit Vekayi, *Belleken* 37/148 (1973): 607-662;
- _____, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988;
- _____, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Ünlü, Ertan, “18. Yüzyılda Sarraf Katlleri: Devlet Malına Hâlel’in Mi, Hizipleşmenin Mi Kurbanları ?” *Osmanlı Araştırmaları* 52/52 (2018): 99-133.

EKLER

Ek-1: BOA, D. BŞB Tasnifinde Yer Alan Örnek Dava İlâmları

III. I. Mîrî Kâtibi Mahkemesine Yansıyan Muhallefât Konulu Dava Örnekleri

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 1/105.

Tarih: 5 Ramazân 1169 (3 Haziran 1756)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Zikr-i âtî husûsun mahallinde istimâ' ve fasl ve hasmı içün cânib-i şer'-i enverden me'zûn bi'l-hükm irsâl olunan müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi mevlânâ Hâfız Mehmed Efendi dâ'ilerinin defterdâr kapusunda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i şerîfde sâhib-i arzuhâl Feyzullah Şakir Beğ sadr-ı esbak maktûl Ali Paşa'nın duyûn-ı müsbitisini yedinde olan terekesinden bâ-fermân-ı âlî edâya me'mûr ve kibel-i şer'-den husûmet ve redd-i cevâba me'zûn olan hâlâ şikk-ı evvel defterdârı sa'âdetli Elhâc Ahmed Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden vekîl-i müseccel-i şer'ileri hâlâ Ser-gulâm-ı bâkî İskender Beğ mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm edüp bundan akdem pederim Naili Abdullah Paşa sadr-ı vezâretten ma'zûl olup yerine maktûl-i mezbûr sadr-ı a'zam oldukda baban Abdullah Paşa hîn-i vezâretinde altmış dokuz senesi kalemiyyesinden kabz eylediği on bin guruş kıste'l-yevm hesâbı üzere bana âid olan avâidimdir deyü cebren bî-gayr-ı hakkın mâlımdan ve yedimden on bin guruşumu ahz ve kabz edüp kable'l-istirdâd fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i merkûm müdde'âsını lede't-tezkîye adâletleri zâhire Ahmed Efendi ibn Ali ve Mehmed Ağa ibn Mustafa nâm kimesneler şehâdetleriyle vech-i şer'î üzere ba'de'l-isbât ve'l-halef mûcibince meblağ-ı merkûmu ümenâ-yı şer'le meclis-i şer'e gelüp inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyyü'l-emr li-men-lehü'l-emr hurrire fi'l-yevmü'l-hâmis min-Ramazânü'l-mübârek sene-i tis'a ve sittîn ve mi'e ve elf.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 1/106

Tarih: 23 Receb 1170 (13 Nisan 1757)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Zıkr-i âti husûsun mahallinde istimâ' ve fasl ve hasmı için cânib-i şerî'at-ı garrâdan me'zûn bi'l-hükm irsâl olunan müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi mevlânâ Hâfız Mehmed Efendi dâ'ilerinin Bâb-ı Hümâyûn dâhilinde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i şerîfde sâhib-i arzuhâl Su Nâzırı Ali Ağa b. Mehmed meclis-i mezbûrda sadr-ı esbak maktûl Ali Paşa'nın duyûn-ı müsbitelerini yedinde olan terekesinden bâ-fermân-ı âlî edâya me'mûr ve kıbel-i şer'den husûmet ve redd-i cevâba me'zûn olan hâlâ Şikk-ı evvel Defterdârı sa'âdetli Elhâc Ahmed Efendi hazretlerinin taraf-ı şerîflerinden vekîl-i müseccel-i şer'ileri ve hâlâ Ser-gulâm-ı bâkî Elhâc İskender Beğ mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm edüp müteveffâ-yı mezbûrun hâl-i hayâtında Fındıklı'da vâki' yalısına ve çeşmesine cârî olan mâ-i lezîzin kanavât ve yollarının tecdîd ve ta'mîri için sen mâlından harc ve sarf eyle ba'dehu ben sana edâ ederim deyü bana emr ve tevkîl ben dahî emrine binâen mâlımdan be-şartü'r-rücû' bin üç yüz buçuk guruş mûcib-i defter-i müfredât masrûfum olup defterini kendülere arz ve irâ'et eylediğimde masrûfum makbûlü ve meblağ-ı merkûm bin üç yüz buçuk guruş bana deyni olduğunu huzûr-ı Müsliminde ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ vefât etmeğle terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr müdde'âsını lede't-tezkîye adâletleri zâhire Abdullah Ağa b. Mustafa ve Hasan Ağa b. Mehmed nâm kimesneler şehâdetleriyle vech-i şer'î üzere ba'de'l-isbât ve'l-halef mûcibince meblağ-ı mezbûru tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdan müdde'î-i merkûm Su Nâzırı Ali Ağa b. Mehmed'e edâya vekîl-i mûmâ-ileyh Elhâc İskender Beğ'e tenbîh eylediğini kâtib-i mezbûr mahallinde tahrîr ba'dehu ümenâ-yı şer'le meclis-i şer'e gelüp inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr hurrire fî yevmü's-sâlis ve'l-ışrîn min-Recebü'l-ferd fî's-sene seb'în ve mi'e ve elf.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 1/123

Tarih: 5 Şa'bân 1173 (23 Mart 1760)

ma'rûz-ı dâ'î-i devlet-i aliyyeleridir ki

Husûs-ı âti'l-beyânın mahallinde istimâ' ve tahrîri için savb-ı şer'-i enverden mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi mevlânâ Esseyyid İbrahim Efendi mahmiye-i İstanbul'da Bâb-ı Hümâyûn Hazînesi kurbünde başbâkî kulu ağaya müte'ayyin odaya varup huzûr-ı Müsliminde akd-i meclis-i şer'-i nebevî etdikde sâhib-i arzuhâl Çukacı Menahim veled-i Nadal nâm Yahudi meclis-i ma'kûd-imezkûrda bundan akdem duyûnu

terekesinden ezyed olduğu hâlde vefât eden Defterdâr-ı sâbık Halimî Mustafa Paşa b. Elhâc Ali Efendi'nin bâ-fermân-ı âlî terekesini kabz ve duyûn-ı müsbitesini edâya me'mûr ve kıbel-i şer'den husûmet ve redd-i cevâba me'zûn olan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî himâyeti'r- rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel Elhâc İbrahim Efendi'nin husûs-ı âti'l-beyânda vekîl-i müseccel-i şer'îleri hâlâ Başbâkî Kulu İbrahim Beğ Efendi mahzarında müteveffâ-yı mûmâ-ileyh zimmetinde ber-mûcib-i temessük yedimden müşterâ ve makbûz çuka semeninden ba'de külli hesâb bin altı yüz altmış üç gurus hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hâl-i hayâtında bin yüz yetmiş üç senesi rebî'yü'l-evvelinin yiğirmi ikinci günü meblağ-ı mezbûr cihet-i merkûmeden ba'de külli hesâb bana edâsı vâcib deyni olduğunu huzûr-ı Müsliminde ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mesfûr ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleri zâhire olan İbrahim b. Mehmed ve Süleyman b. Mehmed şehâdetleriyle vech-i şer'î üzere isbât etmeğın gıbbe't-tahlîfû's-şer'î mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâlî mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ba'dehu meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fî 5 Ş Sene 1173.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 1/124

Tarih: 6 Şa'bân 1173 (24 Mart 1760)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Husûs-ı âti'l-beyânın mahallinde istimâ' ve tahrîri için savb-ı şer'-i enverden mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi mevlânâ Esseyyid İbrahim Efendi mahmiye-i İstanbul'da Bâb-ı Hümâyûn Hazînesi kurbünde başbâkî kulu ağaya müte'ayyin odaya varup huzûr-ı Müsliminde akd-i meclis-i şer'-i nebevî etdikde müteveffâ-yı âti'yü'z-zikrin vekîl-i harcı sâhib-i arzuhâl Mehmed b. Osman meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda bundan akdem duyûnu terekesinden ezyed olduğu hâlde vefât eden Defterdâr-ı sâbık Halimi Mustafa Paşa ibn Elhâc Ali Efendi'nin bâ-fermân-ı âlî terekesini kabz ve duyûn-ı müsbitesini edâya me'mûr ve kıbel-i şer'den husûmet ve redd-i cevâba me'zûn olan hâlâ devlet-i aliyye dâme-fî-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel Elhâc İbrahim Efendi taraflarından husûs-ı âti'l-beyânda vekîl-i müseccel-i şer'îleri hâlâ Başbâkî Kulu İbrahim Beğ Efendi mahzarında müteveffâ-yı mûmâ-ileyh zimmetinde ber-mûcib-i defter-i müfredât ba'de- külli'l-hesâb rugan-ı sâde ve pirinç ve sâ'ir

me'kûlât semeninden sekiz yüz gurus hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hâl-i hayâtında bin yüz yetmiş üç senesi rebî'ü'l-evvelinin yiğirmi ikinci günü meblağ-ı mezbûr cihet-i merkûmeden bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müsliminde ikrâr ve işhâd ve işbu vakitte sahh ve yedime i'tâ edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkîye adâletleri zâhire olan Elhâc Halil b. Mustafa ve Salih b. Mehmed şehâdetleriyle vech-i şer'î üzere isbât etmeğin gıbbe't-tahlîf ve's-şer'î mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde ketb ü tahrîr ve ba'dehu meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fî 6 6 Şa'bân Sene 1173.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 1/125

Tarih: 8 Şa'bân 1173 (26 Mart 1760)

Ma'rûz-ı dâ'î-i devlet-i aliyyeleridir ki

Husûs-ı âti'l-beyânın mahallinde istimâ' ve tahrîri için savb-ı şer'-i enverden mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi mevlânâ Esseyyid İbrahim Efendi mahmiye-i İstanbul'da Bâb-ı Hümâyûn Hazînesi kurbünde başbâkî kulu ağaya müte'ayyin odaya varup huzûr-ı Müsliminde akd-i meclis-i şer'-i nebevî etdikde sâhib-i arzuhâl Kamal veled-i Yaseb nâm Yahudi meclis-i ma'kûd-i mezkûrda bundan akdem duyûnu terekesinden ezyed olduğu hâlde vefât eden Defterdâr-ı sâbık Halimi Mustafa Paşa ibn Elhâc Ali Efendi'nin bâ-fermân-ı âlî terekesini kabz ve duyûn-ı müsbitisini edâya me'mur ve kıbel-i şer'den husûmet ve redd-i cevâba me'zûn olan hâlâ devlet-i aliyye dâme-fi'l-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel Elhâc İbrahim Efendi'nin husûs-ı âti'l-beyânda vekîl-i müseccel-i şer'îleri hâlâ Başbâkî Kulu İbrahim Beğ Efendi mahzarında ber-mûceb-i temessük yedimden müşterâ ve makbûz şâl semeninden iki yüz elli gurus hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hâl-i hayâtında bin yüz yetmiş üç senesi rebî'ü'l-evvelinin yiğirmi ikinci günü meblağ-ı mezbûr zimmetinde cihet-i merkûmeden bana vâcibü'l-edâsı olduğunu huzûr-ı Müsliminde ikrâr ve işhâd ve târîh-i merkûm ile müverrah işbu temessüğü yedime i'tâ edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mesfûr ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkîye adâletleri zâhire olan Mustafa b. Mehmed ve Mehmed b. Hacı Ahmed şehâdetleriyle vech-i şer'î üzere isbât etmeğin

gıbbe't- tahlîfû's-şer'î mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve ba'dehu meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fî 8 Şa'bân Sene 1173.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 1/126

Tarih: 15 Şa'bân 1173 (2 Nisan 1760)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Husûs-ı âti'l-beyânın mahallinde istimâ' ve tahrîriçün savb-ı şer'-i enverden mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi mevlânâ Esseyyid İbrahim Efendi dâ'ileri mahmiye-i İstanbul'da Bâb-ı Hümâyûn Hazinesi kurbünde başbâkî kulu ağaya müte'ayyin odaya varup huzûr-ı Müsliminde akd-i meclis-i şer'-i nebevî etdikde müteveffâ-yı âtiyü'z-zikrin cevâhircisi sâhib-i arzuhâl Yasef veled-i İsak nâm Yahudi meclis-i ma'kûd-i mezkûrda bundan akdem duyûnu terekesinden ezyed olduğu hâlde vefât eden Defterdâr-ı sâbık Halimi Mustafa Paşa ibnü'l-merhûm Elhâc Ali Efendi'nin bâ-fermân-ı âlî terekesini kabz ve duyûn-ı müsbitisini edâya me'mûr ve kıbel-i şer'den husûmet ve redd-i cevâba me'zûn olan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî'l-himâyeti'r-rabbânîyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli Elhâc İbrahim Efendi tarafından husûs-ı âti'l-beyâna vekîl-i müseccel-i şer'îleri hâlâ Başbâkî Kulu izzetli İbrahim Beğ Efendi mahzarında müteveffâ-yı mûmâ-ileyh zimmetinde ber-mûcib-i temessük yedimden müşterâ ve makbûz cevâhir kuşak ve yüzük semeninden ba'de külli'l-hesâb iki yüz otuz guruş hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hâl-i hayâtında bin yüz yetmiş üç senesi rebîü'l-evvelinin yiğirmi ikinci günü meblağ-ı mezbûr cihet-i merkûmeden ba'de külli'l-hesâb bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müsliminde ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mesfûr ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkîye adâletleri zâhire olan İbrikdâr Mustafa b. Osman ve Mustafa b. Mehmed şehâdetleriyle mûmâ-ileyh Esseyyid İbrahim Beğ Efendi muvâcehesinde vech-i şer'î üzere isbât etmeğin gıbbe't-tahlîfû's-şer'î mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ba'dehu meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fî 15 Şa'bân 1173.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 1/127

Tarih: 15 Şa'bân 1173 (2 Nisan 1760)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Husûs-ı âti'l-beyânın mahallinde istimâ' ve tahrîri için savb-ı şer'-i enverden mürsel müderrisîn-i kiramdan Mîrî Kâtibi mevlânâ Esseyyid İbrahim Efendi mahmiye-i İstanbul'da Bâb-ı Hümâyûn Hazînesi kurbünde başbâkî kulu ağaya müte'ayyin odaya varup huzûr-ı Müsliminde akd-i meclis-i şer'-i nebevî etdikde sâhib-i arzuhâl Gazzâz Salomon veled-i Musa nâm Yahudi meclis-i ma'kûd-i mezkûrda bundan akdem duyûnu terekesinden ezyed olduğu hâlde vefât eden Defterdâr-ı sâbık Halimî Mustafa Paşa b. Elhâc Ali Efendi'nin bâ-fermân-ı âlî terekesini kabz ve duyûn-ı müsbitelerini edâya me'mûr ve kıbel-i şer'-den husûmet ve redd-i cevâba me'zûn olan hâlâ devlet-i aliyye dâme-fi himâyeti'r- rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli Elhâc İbrahim Efendi tarafından husûmet-i âti'l-beyânda vekîl-i müseccel-i şer'îleri hâlâ Başbâkî Kulu izzetli İbrahim Beğ Efendi mahzarında müteveffâ-yı mûmâ-ileyh zimmetinde ber-mûcib-i temessük yedimden müşterâ ve makbuz gazzâz eşyası semeninden üç yüz kırk bir buçuk gurusı hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hâl-i hayâtında bin yüz yetmiş üç senesi rebî'yü'l-evvelînin yigirmi ikinci günü meblağ-ı mezbûr cihet-imerkûmeden bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müsliminde ikrâr ve işhâd ve târîh-i merkûm ile müverrah işbu temessüğü yedime i'tâ edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'-i-i mesfûr ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleri zâhire olan Mustafa b. Osman ve Ali Ağa b. Mustafa şehâdetleriyle mûmâ-ileyh İbrahim Beğ Efendi muvâcehesinde vech-i şer'î üzere isbât etmeğin gıbbe't-tahlîfû's-şer'î mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâlî mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve ba'dehu meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî-yi emr hazret-i men-lehü'l-emrindir Fî 15 Ş Sene 1173.

Yer Bilgileri: BOA, D., BŞB, 1/129

Tarih: 22 Şa'bân 1173 (9 Nisan 1760)

Ma'rûz-ı devlet-i aliyyeleridir ki

Husûs-ı âti'l-beyânın mahallinde istimâ' ve tahrîri için savb-ı şer'-i enverden mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi mevlânâ Esseyyid İbrahim Efendi mahmiye-i

İstanbul'da şıkk-ı evvel defterdârı olanlara mahsûs sarâyda baş-bâkî kulu ağaya müte'ayyen odaya varup huzûr-ı Müslimîn'de akd-ı meclis-i şer'-i nebevî etdikde sâhib-i arzuhâl Kazar veled-i Toros nâm zımmî meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda bundan akdem duyûnu terekesinden ezyed olduğu hâlde vefât eden Defterdâr-ı sâbık Halemi Mustafa Paşa b. Elhâc Ali Efendi'nin bâ-fermân-ı âlî terekesi kabz ve duyûn-ı müsbitelerini edâyâ me'mûr ve kıbel-i şer'den husûmet ve redd-i cevâba me'zûn olan hâlâ devlet- aliyye dâme-fi'l-himâyeti'r- rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şıkk-ı evvel Elhâc İbrahim Efendi taraflarından husûs-ı âti'l-beyânda vekil-i müseccel-i şer'ileri hâlâ Başbâkî Kulu İbrahim Beğ Efendi mahzarında müteveffâ-yı mûmâ-ileyh zimmetinde ber-mûcib-i temessük cihet- i karz-ı şer'idenden beş bin beş yüz guruş hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hâl-i hayâtında bin yüz yetmiş bir senesi şa'bânü'l-mu'azzamının yigirmi üçüncü günü meblağ-ı mezbûr zimmetinde cihet-i merkûmeden bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimînde ikrâr ve işhâd ve târîh-i merkûm ile müverrah işbu temessüğü yedime i'tâ etdikden sonra iki def'a da bin elli guruşu hayâtında bana edâ bâkîsi olan dört bin dört yüz elli guruşu kable'l-edâ fevt olmağla meblağ-ı bâkî-i mezbûru terekesinden talep ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'i-i mesfûr ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleri zâhir olan müteveffâ-yı mûmâ-ileyhin damâdı Mehmed Efendi b. Ebu Bekr ve Esseyyid Osman b. Esseyyid Mehmed şehâdetleriyle mûmâ-ileyh İbrahim Beğ Efendi muvâcehesinde vech- i şer' üzere isbât etmeğin bi-hasebi't-tahlîfi's-şer'î mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde ketb ve tahrîr üzere meclis-i şer'ê gelüp inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fi 22 Ş Sene 1173.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/9

Tarih: 27 Safer 1177 (6 Eylül 1763)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Husûs-ı âti'l-beyânın mahallinde istimâ' ve tahrîri için cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kiramdan Mîrî Kâtibi Alizâde İsmail Efendi'nin mahmiye-i İslambol'da şıkk-ı evvel defterdârı olanlara mahsûs sarâyda başbâkî kulu ağaya müte'ayyin odaya varup akd-i meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîr etdikde mahmiye-i mezbûrede Ayasofya-yı Kebîr Mahallesi ahâlîsinden olup bundan akdem fevt olan mevâlî-yi izâmdan Ser-kehhâlîn-i hassa Müstakimzâde Mehmed Said Efendi'nin dâyinlerinden

sâhib-i arzuhâl Yorgancı İbrahim Çelebi b. Mehmed meclis-i ma'kûd-i mezkûrda merhûm-ı mezbûrun terekesine bâ-fermân-ı âlî bi'l-emâne vaz'ü'l-yed ve kibel-i şer' den husûmeti re'y olunan devlet-i aliyye dâme-fi-himâyeti'r-rabbâniyede Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli Mehmed Rakım Efendi hazretleri taraflarından müseccel vekîl-i şer'îleri Elhâc Hüseyin Ağa mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Müstakimzâde Mehmed Esad Efendi yedimden müşterâ ve makbûz yorgancı metâ'ı bahasından ba'de külli hesâb yüz seksen dokuz guruş on iki para hakkım olup merhûm-ı mezbûr meblağ-ı mezbûr cihet-i merkûmeden zimmetinde bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müsliminde ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleri zâhire olan Elhâc Ali Ağa b. Elhâc Mustafa ve Molla Ali b. Abdullah şehâdetleriyle mûmâ-ileyh Elhâc Hüseyin Ağa muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î isbât edüp şer'en yemîn dahî verilmeğın mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâlî mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve ba'dehu ma'an mürsel ümenâ-yı şer'le meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l- emrindir Fî 28 Saferü'l-hayr Sene 1177.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/12

Tarih: 16 Cumâde'l-ulâ 1177 (23 Kasım 1763)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâhib-i arzuhâl sâbıkâ Duhân Gümrükçüsü müteveffâ Cedid Mehmed Ağa'nın zevcesi ve zâtı ma'rife Rukiye Hatun bnt. Ahmed cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Alizâde İsmail Efendi dâ'ilerinin sarây-ı cedîd-i sultânîde başbâkî kulu ağalara müte'ayyin odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde müteveffâ-yı mezbûr Cedid Mehmed Ağa'nın terekesine bâ-fermân-ı âlî bi'l-emâne vaz'ü'l-yed olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fi-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli Mehmed Rakım Efendi bendeleri taraflarından müseccel vekîl-i şer'îleri izzetli Başbâkî Kulu Yakub mahzarında zevcim müteveffâ-yı mezbûrun terekesi cânib-i mîrîden tahrîr ve fûrûht ve kabz olunmağla zevcim müteveffâ-yı mezbûrun zimmetinde mukarrer ve ma'kûdun-aleyh mihr-i mü'eccel müsbet hakkım ile terekesinden rub'-ı hisseme isâbet eden cem'en altı yüz elli yedi guruşun yüz elli guruşunu zevcim müteveffâ-yı mezbûrun terekesinden iştirâ ve kabz eylediğim zehâ'ir semenlerinden

istifâ ve mâ-adâ beş yüz gurusunu zevcim müteveffâ-yı mezbûrun terekesinden olmak üzere vekîl-i mûmâ-ileyh Yakub Ağa yedinden ahz ve kabz eyledim ba'de'l-yevm zevcim müteveffâ-yı mezbûrun zimmetinde olan mihr-i mü'eccel hakkım ile terekesinden hisseme isâbet eden meblağdan taraf-ı mîrîden ve vekîl-i mûmâ-ileyhin ve müvekkil-i müşârun-ileyhin yedlerinde bir akçe ve bir habbe hakkım bâkî kalmayup ibrâ-yı âmm ile zimmetlerini ibrâ ve ıskât eylerüm deyü bi-tav'ihâ ikrâr ve i'tirâf ve vekîl-i mûmâ-ileyh dahî tasdik eylediğini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve ba'dehu ma'ân mürsel ümenâ-yı şer'le meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlilerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir Fî 16 Cumâde'l-ulâ Sene 1177.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/19

Tarih: 12 Zî'l-ka'ade 1177 (13 Mayıs 1764)

Ma'rûz-ı dâ'i devlet-i aliyyeleridir ki

Zıkr-i âtî müteveffâ Kamil Ahmed Paşa'nın dâyinlerinden ashâb-ı arzuhâl Suhte Ahmed Ağa b. Mustafa ve Kuloğlu Ahmed Beşe b. Abdullah ve Bedî Elhâc Mustafa Ağa b. Mehmed nâm kimesneler taraflarından vekîlleri olduğu Mustafa Mustafa Beşe b. Abdülkadir ve Abdullah Beşe b. Mustafa şehâdetleriyle sâbit olan Molla Ali b. Osman cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Alizâde İsmail Efendi dâ'ilerinin sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara müte'ayyin odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde bundan akdem duyûnu terekesinden ezyed olduğu hâlde vedâ'-yı âlem-i fânî eden Kamil Ahmed Paşa'nın terekesini bâ-fermân-ı âlî kabza me'mûr ve kıbel-i şer'den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî himâyeti'r-rabbânîyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şıkk-ı evvel sa'âdetli Mehmed Emin Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü'sş-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'ileri Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında merhûm-ı müşârun-ileyh Kamil Ahmed Paşa b. E'l-merhûm İbrahim Efendi zimmetinde müvekkilim mezbûr Suhte Ahmed Ağa'nın zehâ'ir bahâsından bâ-temessük bin üç yüz altmış bir guruş ve müvekkilim mezbûr Kuloğlu Ahmed Beşe'nin kezâlik müşârun-ileyh zimmetinde zehâ'ir bahâsından bâ-temessük beş yüz kırk iki guruş ve müvekkilim mezbûr Bedî' Elhâc Mustafa Ağa'nın kezâlik müşârun-ileyh zimmetinde zehâ'ir semeninden bâ-temessük ve bâ-tahvîl ba'de külli'l-hesâb iki bin yüz yigirmi üç guruş hakları olup hattâ merhûm-ı müşârun-ileyh hayâtında meblağ-ı mezbûr bin üç

yüz altmış bir guruş cihet-i mezbûreden müvekkilim mezbûr Ahmed Ağa'ya ve kezâlik meblağ-ı mezbûr beş yüz kırk iki guruş cihet-i mezbûreden müvekkilim mezbûr Ahmed Beşe ve kezâlik meblağ-ı mezbûr iki bin yüz yigirmi üç guruş cihet-i mezbûreden müvekkilim mezbûr Elhâc Mustafa Ağa deyni olduğunu huzûr-ı Müsliminde ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden bi'l-vekâle taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr vekîl-i mezbûr ber-vech-i muharrer müdde'âlarını lede't-tezkîye adâletleri zâhire merhûm-ı müşârun-ileyhin etbâ'ından Vekîl-i harc Ahmed Efendi b. Mehmed ve Hatab Emîni Mehmed Ağa b. Elhâc Ahmed ve Hazînedârı Hasan Ağa b. Abdullah şehâdetleriyle mûmâ-ileyh Mustafa Beğ muvâcehesinde vech-i şer'î üzere mezbûr Molla Ali bi'l-vekâle isbât ve mevkûfân alâ-yemînü'l-müvekkilûnû'l-mezbûrûn mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fî 12 Zî'l-ka'ade Sene 1177.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB 2/29

Tarih: 10 Muharrem 1178 (10 Temmuz 1764)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâhib-i arzuhâl Mısır sükkânından Elhâc Selami Ağa b. Abdullah tarafından vekîli olduğu mahmiye-i İslambol'da Sufiler Mahallesi sâkinlerinden Hasan Ağa b. Ömer ve Hüseyin Ağa b. Mehmed şehâdetleriyle sâbit olan Mustafa Ağa b. Ali nâm kimesne cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Alizâde İsmail Efendi hatîr-i lazîmût'-tevkîrde bundan akdem duyûnu terekesinden ezyed olduğu hâlde vedâ'-yı âlem-i fânî eden Kamil Ahmed Paşa'nın terekesini bâ-emr-i âlî kabza me'mûr ve kibel-i şer'den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli Mehmed Emin Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'îleri hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında merhûm-ı müşârun-ileyh Kamil Ahmed Paşa b. E'l-merhûm İbrahim Efendi zimmetinde müvekkilim mezbûr yedinden müşterâ ve makbûz zehâ'ir semeninden ba'de küllü'l-hesâb yedi bin üç yüz yedi guruş hakkı olup hattâ merhûm-ı müşârun-ileyh hayâtında meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden müvekkilim edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden bi'l-vekâle taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr vekîl-i merkûm ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkîye adâletleri

zâhire merkûm-ı müşârun-ileyhin hazînedârı Hasan Ağa b. Abdullah ve Hatab Emîni b. Elhâc Mehmed Ağa b. Elhâc Ahmed şehâdetleriyle mûmâ-ileyh Mustafa Beğ muvâcehesinde vech-i şer‘î üzere isbât edüp gıbbe’t-tahlîf e’l-müvekkilü’l-mezbûr mûcibiyle ba‘de’l-hükm vâki‘-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer‘e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i‘lâm olundu bâkî emr hazret-imen-lehü’l-emrindir fî 10 min-Muharrem Sene 1178.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/25

Tarih: 5 Cumâde’l-ulâ 1178 (31 Ekim 1764)

Ma‘rûz-ı dâ‘i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Hâmil-i arzuhâl Mihal veled-i Dodori nâm zımmî cânib-i şer‘at-i garrâdan mürsel fahrü’l-eşrâfû’l-kudât Mîrî Kâtibi Esseyyid İbrahim Efendi dâ‘îlerinin sarây-ı hazret-i defterdârîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer‘-i hatîr-ı lazımu’t-tevkîrde bundan akdem duyûnu terekesinden ezyed olduğu hâlde katîlen fevt olan sâbıkâ Kapudan Süleyman Paşa’nın kethüdâsı Ali’nin terekesini bâ-emr-i âli kabza me’mûr ve kıbel-i şer‘den husûmeti re’y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî-himâyeti’r-rabbâniyede bi’l-fi‘il Defterdâr-ı Şikk-ı Evvel sa‘âdetlü Esseyyid Mehmed Avnî Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü’ş-şereflerinden müseccel vekîl-i şer‘îleri hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında katîl-i mezbûr Ali Kethüdâ b. Abdullah zimmetinde yedimden müşterâ ve makbûz kereste bahâsından iki yüz yigirmi beş guruş hakkım olup hattâ katîl-i mezbûr hayâtında bin yüz yetmiş yedi senesi rebî‘yü’l-evvelinin on beşinmci günü Sakız Cezîresi’nde iskelebaşında meblağ-ı mezbûru cihet-i mezbûreden zimmetinde bana vâcibü’l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müsliminde ikrâr ve işhâd edüp kable’l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba‘de’d-da‘vâ ve’l-inkâr müdde‘î-i mesfûr ber-vech-i muharrer müdde‘âsını lede’t-tezkîye adâletleri zâhire Esseyyid Abdurrahman Çelebi b. Mustafa ve Mustafa Beşe b. İbrahim şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde vech-i şer‘î üzere isbât edüp şer‘en yemîn dahî verilmeğin mûcibiyle ba‘de’l-hükm vâki‘-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve ba‘dehu ma‘an mürsel ümenâ-yı şer‘le meclis-i şer‘e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i‘lâm olundu bâkî emr ve fermân hazret-i men-lehü’l-emrindir Fî 5 min-Cumâde’l-ulâ Sene 1178.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/52

Tarih: 15 Muharrem 1181 (13 Haziran 1767)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ileri Sarây-ı Defterî'de başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer'-i şerîf etdikde bundan akdem katîlen fevt olan Çukadâr Mehmed b. Abdullah'ın dâyinlerinden hâlâ sarây-ı atîk ağası ravza-yı mutahharada tebahhur olunan buhûrun nukûd-ı mevkûfesi mütevellîsi Hasan Ağa b. Abdullah tarafından vekîli olduğu Helvâcî İsmail Ağa b. Mehmed ve Hüseyin Ağa b. İbrahim şehâdetleriyle sâbit olan Yazıcı İsmail Ağa b. Ali meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda katîl-i mezbûrun terekesini bâ-emr-i âlî kabza me'mûr ve kîbel-i şer'-den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fi himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'îl Deftedâr-ı Şıkk-ı Evvel sa'âdetli İbrahim Sârim Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'îleri Başbâkî Kulu izzetli Elhâc Hüseyin Ağa mahzarında müvekkilim merkûm mütevellîsi olduğu nukûd-ı mevkûfe-i mezkûreden müteveffâ-yı mezbûr Çukadâr Mehmed'e yüz altmış beş gurus idâne ve teslîm ol dahî istidâne ve kabz ve mukâbelesinde işbu elmas ser-gerdâniye ve bir zümrüd yüzük ve bir çift zümrüd küpe rehn vaz' ve teslîm müvekkilim merkûm dahî irtihân ve kabz ve bu vechile meblağ-ı mezbûr yüz altmış beş gurus zimmetinde vakf-ı merkûma deyni ve eşyâ-yı muharrere-i mezkûre müvekkilim merkûm yedinde rehn olduğunu hayâtında huzûr-ı Müslimînde ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden bi'l-vekâle taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr vekîl-i merkûm ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkîye adâletleri zâhire İsmail Ağa b. Mehmed ve Hüseyin Ağa b. İbrahim şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh Elhâc Hüseyin Ağa muvâcehesinde vech-i şer'î üzere ba'de'l-isbât ve müvekkil-i merkûm şer'en tahlîf olunmağın mûcibiyle ba'de'l-hükm müteveffâ-yı mezbûrun zevcesi ma'rifetü'z-zât Aîşe Hatun bnt. Abdullah meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda vekîl-i mûmâ-ileyh mahzarında müvekkil-i merkûm Saray Ağası Hasan Ağa yedinde olup zevcim müteveffâ-yı mezbûrun yüz altmış beş gurus deyni mukâbelesinde irhân ve işbu mu'âyene ve müşâhede olunan mezkûr elmâs gerdâniye ve zümrüd yüzük ve bir çift zümrüd küpe benim eşyâ-yı memlûkemden olup zevcim müteveffâ-yı mezbûr benim deynim ile müvekkil-i merkûme deyni mukâbelesinde eşyâ-yı mezkûre benim mülküm olmak üzere rehn vaz' eylediğini ve kezâlik zevcim müteveffâ-yı mezbûrun zimmetinde

mütekarrer ve ma'kûdun-aleyh yüz elli gurus mihr-i mü'eccel hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hayâtında meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden zimmetinde vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müsliminde ikrâr ve i'tirâf edüp kable'l-edâ fevt olmağla eşyâ-yı muharrere-i mezkûre ile mihr-i mü'eccelim olan meblağ-ı mezbûru terekesinden talep ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'iyeye-i mezbûre ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkîye adâletleri zâhire Ahmed Beşe b. Mustafa ve Ümmügülsüm Hatun bnt. İbrahim ve Fatıma Hatun bnt. Mustafa şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh Elhâc Hüseyin Ağa muvâcehesinde vech-i şer'î üzere ba'de'l-isbât ve'l-halef ve'l-hükm müteveffâ-yı mezbûrun terekesi deyn-i mezbûra vâfiye olmağla deyn-i mezbûr terekesinden ba'de'l-edâ ve'l-fekk rihân-ı muharrere-i mezkûrenin teslîmi ve yüz elli gurus mihr-i mü'eccel-i müsbitayı tereke-yi müteveffâ-yı mezbûrdan zevce-i mezbûre Aîşe Hatun'a edâ etdirilmesi lâzım geldiğini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fî 15 min- Muharrem Sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/62

Tarih: 25 Şa'bân 1181 (16 Ocak 1768)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ileri sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer'-i şerîf etdikde peksimadçı başı olup bundan akdem fevt olan Salih Ağa'nın dâyinlerinden sâhib-i arzuhâl Süleyman Re'is b. Mehmed nâm kimesne meclis-i ma'kûd ve mezkûrda müteveffâ-yı mezbûrun terekesini bâ emr-i âlî kabza me'mûr ve kibel-i şer'den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme-fi'l-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli İbrahim Sarim Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'ileri hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Salih Ağa b. Nureddin hayâtında be-her çekisi otuz beşer paraya olmak üzere iki bin beş yüz otuz dört çeki hatabı yedimden iştirâ ve kabz eyledikten sonra bin yüz otuz üç çekisinin semeni olan bin yigirmi gurusu bana def' ve teslîm mâ-adâ bin dört yüz bir çeki hatabın semeni olan bin iki yüz altmış buçuk gurus on altı para müteveffâ-yı mezbûrun zimmetinde bâkî kalup ben dahî rızâm ile bâkî-i mezkûrun be-her çekisinde altışar paradan iki yüz on gurusunu hatt ve tenzîl edüp mâ-

adâ bin elli buçuk guruş on parayı müteveffâ-yı mezbûr hayâtında cihet-i mezbûreden bana zimmetinde vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn'de ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederüm deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr ber-vech-i muharrer müdde'âsın lede't-tezkiye adâletleri zâhir Abdurrezzak Ağa b. Mustafa ve Selim Ağa b. Abdullah ve Esseyyid Mehmed Ağa b. Mustafa şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde vech-i şer'î üzere ba'de'l-isbât ve'l-halef ve'l-hükm meblağ-ı mezbûr bin elli guruş on para merkûm Süleyman Re'is'e tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdan edâ etdirilmek lâzım geldiğini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fî 25 min-Şa'bân sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/68

Tarih: 13 Ramazân 1181 (2 Şubat 1768)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mirî Kâtibi Ali Sedid Efendi sarây-ı defterîde baş-bâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer'-i şerîf etdikde etdikde İslambol gümrüğü emîni iken bundan akdem vefât eden Mehmed Ağa'nın dâyinlerinden hâmil-i arzuhâl Esseyyid Elhâc Ahmed Ağa b. Elhâc Ali meclis-i ma'kûd-ı mezkûra müteveffâ-yı mezbûrun terekesini bâ-emr-i âlî kabza me'mûr ve kıbel-i şer'den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'îl Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetlü İbrahim Sarım Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'îleri Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Gümrükçü Mehmed Ağa b. İbrahim zimmetinde işbu yedimde olan defter-i müfredât mantûkunca be-şartü'r-rücû' emr ile ma'lûmü'l-esâmi fukarâyâ ve mahall-i ma'lûmeye medfû'um olan elbise ve zehâ'ir kıymetlerinden iki yüz otuz guruş hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hayâtında seksen bir senesi recebinin ikinci günü gümrükde kendüye mahsûs odada defter-i mezkûru kendüye irâ'e eylediğimde ba'de'n-nazar ve'l-kabûl meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden zimmetinde bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn'de ikrâr ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleri zâhire Elhâc Ahmed Ağa b. Mustafa ve Hasan Ağa b. Abdullah şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde ber-vech-i şer'î üzere isbât edüp şer'an dahî tahlîf

olunmağın mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fî 13 min-Ramazân Sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/78

Tarih: 15 Ramazân 1181 (4 Şubat 1768)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ilerinin sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîr-i lâzım-i tevkîrde İslambol ve tevâbi'i gümrüğü emîni iken bundan akdem vefât eden Mehmed Ağa'nın dâyinlerinden sâhib-i arzuhâl kapu çukadârı Mehmed Ağa b. Ali meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda müteveffâ-yı mezbûrun terekesini bâ emr-i âlî kabza me'mûr ve kibel-i şer'den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye fî-himâyeti'-r-rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli İbrahim Sarim Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'ileri hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Gümrükçü Mehmed Ağa b. İbrahim zimmetinde işbu yedimde olan defter-i müfredât mantûkunca bi-şarti'r-rücû' emriyle harc-ı aklâma ve mehâl-i ma'lûmeye medfû'um olan bin altıyüz guruş hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hayâtında bin yüz seksen bir senesi Receb-i şerîfinin beşinci günü İslambol Gümrüğü'nde kendüye mahsûs odada defter-i mezkûru kendüye irâ'e eylediğimde ba'de'n-nazar ve'l-kabûl meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden zimmetinde bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn'de ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden talep ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleri zâhire Yahya Ağa b. Ahmed ve Mustafa Ağa b. Salih şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde vech-i şer'î üzere isbât etmeğle müdde'î-i merkûm şer'an tahlîf dahî olunmağın mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fî 15 min- Ramazân Sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB 2/79

Tarih: 15 Ramazân 1181(4 Şubat 1768)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ileri sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer'î şerîf etdikde İslambol ve tevâbi'i gümrüğü emîni iken bundan akdem vefât eden Mehmed Ağa'nın dâyinlerinden sâhib-i arzuhâl Kürkçü Tanaş Veled-i Mihal meclis-i ma'kûd-i mezkûrda müteveffâ-yı mezbûrun terekesini bâ-emr-i âlî kabza me'mûr ve kibel-i şer' den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye fî-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli İbrahim Sarim Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'ileri Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Kürkçü Mehmed Ağa b. İbrahim zimmetinde yedimden müşterâ ve makbûz ve kıymetleri beynimizde ma'lûm kürkçü metâ'ı semeninden ba'de-küllî'l-hesâb bin yedi yüz beş gurus hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hayâtında bin yüz seksen bir senesi şa'bânın yigirmi beşinci günü menziline meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden zimmetinde bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn'de ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mesfûr ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleri zâhire Hafız Hüseyin Efendi ve Mustafa Efendi b. Salih şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh Mustafa Beğ muvâcehesinde vech-i şer'î üzere ba'de'l-isbât ve't-tahlîf mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fî 15 Ramazân Sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/77

Tarih: 16 Ramazân 1181 (5 Şubat 1768)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ileri sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer'î şerîf etdikde İslambol ve tevâbi'i gümrüğü emîni iken bundan akdem vefât eden Mehmed Ağa'nın dâyinlerinden hâmil-i arzuhâl Mısır muhammini²⁷⁰ Sari Oğlu Yuda

²⁷⁰ Muhammin, bir ürüne yaklaşık fiyat biçen kişiye verilen addır. Bu terim, aynı zamanda istimatör olarak da kullanılmıştır. Bir diğer ifadeyle çeşitli mallara fiyat biçen gümrük görevlisidir. Bir diğer anlam

Yahudi meclis-i ma'kûd-i mezkûrda müteveffâ-yı mezbûrun terekesini bâ-emr-i âlî kabza me'mur ve kıbel-i şer' den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'îl Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli İbrahim Sarim Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhîrû's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'îleri Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Gümrükçü Mehmed Ağa b. İbrahim zimmetinde işbu yedimde olan defter-i müfredât mantûkunca bi-şarti'r-rücû' emriyle ma'lûmü'l-esâmi fukarâya ve mahall-i ma'lûmeye medfû'um olan zehâ'ir ve sâ'ir eşyâ-yı ma'lûme kıymetlerinden bin dokuz yüz yetmiş iki guruş hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hayâtında bin yüz seksen bir senesi Receb-i şerîfinin on üçüncü günü İslambol gümrüğünde kendüye mahsûs odada defter-i mezkûru kendüye irâ'e eylediğimde ba'de'n-nazar ve'l-kabûl meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden zimmetinde bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn'de ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden talep ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mesfûr ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede'-t-tezkiye adâletleri zâhire Arayıcıbaşı Yahya Ağa b. Ahmed ve kâtib Süleyman Efendi şerhâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh Mustafa Beğ muvâcehesinde vech-i şer'î üzere isbât edüp şer'an dahî tahlîf olunmağın mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fi 16 min-Ramazân Sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/76

Tarih: 17 Ramazân 1181 (6 Şubat 1768)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ileri sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer'-i şerîf etdikde İslambol gümrüğü emîni iken bundan akdem vefât eden Mehmed Ağa'nın dâyinlerinden sâhib-i arzuhâl Yorgancıbaşı Esseyyid Elhâc Ahmed Ağa b. Ali meclis-i ma'kûd-i mezkûrda müteveffâ-yı mezbûrun terekesini bâ-emr-i âlî kabza me'mur ve kıbel-i şer' den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'îl Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli İbrahim Sarim Efendi

olarak da rehin bırakılacak eşyaya, vergi alınacak emlaka değer biçen kişidir. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Der-sa'âdet: İkdâm Matba'ası, 1317, s.1310-1311.

hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'îleri Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Gümrükçü Mehmed Ağa b. İbrahim zimmetinde işbu yedimde olan defter-i müfredât mantûkunca yedimden müşterâ ve makbûz ve kıymetleri beynimizde ma'lûm yorgancı metâ'ı semeninden bin yüz otuz dört guruş hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hayâtında bin yüz seksen bir senesi receb-i şerîfinin dördüncü günü İslambol gümrüğünde kendüye mahsûs odada defter-i mezkûru kendüye irâ'e eylediğimde ba'de'n-nazar ve'l-kabûl meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden zimmetinde bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn'de ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleri zâhire Elhâc Ahmed Ağa b. Mehmed ve Mühür-dâr Mustafa Ağa b. Salih şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde vech-i şer'î üzere isbât edüp şer'an dahî tahlîf olunmağın mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir Fî 17 Ramazân Sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/69

Tarih: 18 Ramazân 1181 (7 Şubat 1768)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ileri başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer'-i şerîf etdikde İslambol gümrüğü emîni iken vefât eden Mehmed Ağa'nın dâyinlerinden sâhib-i arzuhâl Elhâc Ahmed Ağa b. Mustafa meclis-i ma'kûd-i mezkûrda müteveffâ-yı mezbûrun terekesini bâ-emr-i âlî kabza me'mûr ve kıbel-i şer'den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye fî-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli İbrahim Sarim Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'îleri Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Mehmed Ağa b. İbrahim zimmetinde emriyle bi-şarti'r-rücû' medfû'um olan kireç ve eşyâ-yı sâ'ir kıymetlerinden elli beş guruş on para hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hayâtında meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden zimmetinde bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn'de ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr ber-vech-i

muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleti zâhire Elhâc Ahmed Ağa b. Mehmed ve Mustafa Ağa b. Salih şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde vech-i şer'î üzere isbât edüp şer'an dahî tahlîf olunmağın mucibiyle bade'l-hükm vâki'-i hâlî mevlânâ-yı mezbûr mahallinde ve mezbûr mahallinde ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir Fî 18 Ramazân Sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/74

Tarih: 18 Ramazân 1181 (7 Şubat 1768)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan mürsel Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ileri sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer'-i şerîf etdikde İslambol ve tevâbi'i gümrüğü emîni iken bundan akdem vefât eden Mehmed Ağa'nın dâyinlerinden sâhib-i arzuhâl Arayıcı-başı Yahya Ağa b. Ahmed meclis-i ma'kûd-i mezkûrda müteveffâ-yı mezbûrun terekesini bâ-emr-i âlî kabza me'mur ve kıbel-i şer'den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli İbrahim Sarim Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'ileri hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Gümrükçü Mehmed Ağa b. İbrahim zimmetinde işbu yedimde olan defter-i müfredât mantûkunca bi-şarti'r-rucû' emriyle ma'lûmü'l-esâmi fukarâya ve mehâl-i ma'lûmeye medfû'um olan zehâ'ir ve elbise ve sâ'ir eşyâ-yı ma'lûme kıymetlerinden iki bin dokuz yüz yigirmi sekiz gurusş hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hayâtında bin seksen bir senesi Receb-i şerîfinin dördüncü günü İslambol gümrüğünde kendüye mahsûs odada defter-i mezkûru kendüye irâ'e eylediğimde ba'de'n-nazar ve'l-kabûl meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden zimmetinde bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn'de ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i merkûm Yahya Ağa ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleri zâhire Re'îsler Kethüdâsı Hasan Ağa b. Abdullah ve Mehmed Ağa b. Hüseyin şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh Mustafa Beğ muvâcehesinde nehc-i şer'î üzere isbât edüp şer'an tahlîf dahî olunmağın mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâlî

mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer‘e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i‘lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü’l-emrindir fi 18 Ramazân Sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/75

Tarih: 18 Ramazân 1181 (7 Şubat 1768)

Ma‘rûz-ı dâ‘i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şer‘at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ‘ileri sarây-ı defter(îde) başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer‘-i şerîf etdikde İslambol gümrüğü emîni iken bundan akdem vefât eden Mehmed Ağa’nın dâyinlerinden sâhib-i arzuhâl Keresteci Elhâc İbrahim Ağa b. Mustafa Ahmed meclis-i ma‘kûd-i mezkûrda müteveffâ-yı mezbûrun terekesini bâ-emr-i âlî kabza me’mur ve kıbel-i şer‘den husumeti re’y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî-himâyeti’r-rabbâniyede bi’l-fi‘il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa‘âdetli İbrahim Sarim Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü’ş-şereflelerinden müseccel vekîl-i şer‘îleri Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Gümrükçü Mehmed Ağa b. İbrahim zimmetinde yedimde müşterâ ve makbûz ecnâs-ı kereste semeninden ba‘de-küllî’l-hesâb bin üç yüz yetmiş beş guruş hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hayâtında meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden zimmetinde bana vâcibü’l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn’de ikrâr ve işhâd edüp kable’l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba‘de’d-da‘vâ ve’l-inkâr müdde‘î-i mezbûr ber-vech-i muharrer müdde‘âsını lede’t-tezkiye adâletleri zâhire Arayıcıbaşı Yahya Ağa ve Süleyman Efendi b. Osman ve Esseyyid Ahmed Beşe b. Elhâc Mehmed şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde vech-i şer‘î üzere ba‘de’l-isbât ve’l-halef mûcibiyle ba‘de’l-hükm vâki’-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer‘e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i‘lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü’l-emrindir fi 18 Ramazân Sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/80

Tarih: 18 Ramazân 1181 (17 Şubat 1768)

Ma‘rûz-ı dâ‘i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şer‘at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid dâ‘ileri sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer‘-i şerîf

etdikde İslambol ve tevâbi'i gümrüğü emîni iken bundan akdem vefât eden Mehmed Ağa'nın dâyinlerinden hâmil-i arzuhâl Şekerci Davit veled-i Avram Yahudi meclis-i ma'kûd-i mezkûrda müteveffâ-yı mezbûrun terekesini bâ-emr-i âlî kabza me'mûr ve kıbel-i şer' den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli İbrahim Sarim Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'îleri Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Gümrükçü Mehmed Ağa b. İbrahim zimmetinde yedimden müşterâ ve makbûz şeker bahâsından ba'de-küllî'l-hesâb iki yüz elli bir guruş hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hayâtında seksen bir senesi Receb-i şerîfinin on beşinci günü gümrükde meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden zimmetinde bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn'de ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleri zâhire Yahya b. Ahmed Esseyyid Elhâc Ahmed Ağa b. Ali şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde vech-i şer'î üzere isbât etmeğle şer'an dahî tahlîf olunmağın mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fi 18 Ramazân Sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/73

Tarih: 20 Ramazân 1181 (9 Şubat 1768)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan mürsel Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer'-i şerîf etdikde İslambol ve tevâbi'i gümrüğü emîni iken bundan akdem vefât eden Mehmed Ağa'nın dâyinlerinden sâhib-i arzuhâl Hasırcıbaşı Elhâc Ahmed Ağa b. Mehmed meclis-i ma'kûd-i mezkûrda müteveffâ-yı mezbûrun terekesini bâ-emr-i âlî kabza me'mûr ve kıbel-i şer' den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli İbrahim Sarim Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'îleri Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Gümrükçü Mehmed Ağa b. İbrahim zimmetinde yedimden müşterâ ve makbûz hasırcı metâ'ı semeninden üçyüz kırk yedi

guruş hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr hayâtında meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden zimmetinde bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn'de kirâren ve mirâren ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleri zâhire Esseyyid Elhâc Ahmed Ağa b. Ali ve Mühür-dâr Mustafa Ağa b. Salih şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh Mustafa Beğ muvâcehesinde vech-i şer'î üzere isbât edüp şer'an dahî tahlîf olunmağın mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fi 20 Ramazân Sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/23

Tarih: 27 Safer 1193 (16 Mart 1779)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâhib-i arzuhâl Mehmed ve İbrahim b. Ahmed Çavuş cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel eşrâfü'l-kudât-ı kirâmdan Mîrî Kâtibi Elhâc Abdullah Efendi'nin sarây-ı defterîde baş-bâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i münîrde hâlâ Başbâkî Kulu Ali Ağa mahzarında bin yüz seksen dört senesine mahsûben ebnâ-yı sipâh ve silâhdâr mevâcibinden an-hazîne buyurulan bin sekiz yüz kırk dört buçuk guruş pederimiz müteveffâ Şeker Ahmed Çavuş sene-i mezbûre Karaman cizyesi mâlından cizye-dâr Küçük Emir dimeğle ma'rûf Esseyyid Mehmed'den almak üzere iki kıt'a rûz-nâmçe-i hümayûn temessükleri mûcibince havâle olunup pederimiz alâ-vefât bade'l-taleb kable'l-ahz fevt ve hânemiz muhterik oldukda rûz-nâmçe-i hümayûn dahî muhterik olup zıyâ'dan ba'de'l-ihrac merkûm Küçük Emir dahî kable'l-edâ müflisen fevt ve meblağ-ı mezkûrun ahzına dest-res olamayup bize gadr-i küllî olmağla hakikat-i hâl sâdır olan emr-i âliye binâen ba'de'l-istihbâr istirhâmımız i'lâm olunsun dediklerinde müteveffâ Küçük Emir tarafından sene-i mezbûrede cibâyet-i cizyeye me'mûr olanlardan âsitânede mevcûd Elhâc Hasan kulları müteveffâ-yı merkûm Küçük Emir ile hâl-i hayâtında hesâbını rû'yet ve makbûzâtını müteveffâ-yı merkûm tamâmen teslîm ve zimmetini ibrâ eylediğimiz haber verdiğinden mâ-adâ husûs-ı mezkûru nâtık yedinde olan i'lâm-ı şer'ileri ibrâz etmeğle hâlâ merkûm Küçük Emir'in veresesi dahî meblağ-ı mezkûrun edâsını iddi'â etmeleriyle e'l-ân meblağ-ı mezkûr müteveffâ-yı mezbûr Küçük Emir'in zimmeti olup müflisen fevt olduğu zâhir ve sâhib-i arzuhâl kullarına gadr-ı küllî olduğu

mübeyyin ve bâhir olmağla meblağ-ı mezkûr edâ ile kaldırılması bâbında kâ'ide-i mer'iyye-i mîrîye üzere inâyet buyurulmak niyâzında oldukların mevlânâ-yı merkûm mahallinde tahrîr ba'dehu meclis-i şer'e gelüp inhâ ve takrîr eylediler ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda emr hazret-i men-lehü'l emrindir hurrîre fî 27 min-Safer sene (1)183.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/36

Tarih: 1 Rebî'ü'l-evvel 1195 (25 Şubat 1781)

ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâhib-i arzuhâl Sandal Bezzâzistânı tüccârından Çorci veled-i Dimitri nâm zimmî cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi fahrü'l-müderrisînü'l-kirâm Ahmed Şemseddin Efendi'nin sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i enverde bundan akdem vefât eden der-gâh-ı âlî kapucubaşlarından Kapu Kethüdâsı Halil Ağa b. Ahmed'in terekesini cânib-i mîrîden kabza me'mûr olan hâlâ devlet-i aliyyede Şıkk-ı evvel defterdârı umdetü'l-e'âzîm ve'l-ekârim müstecmi'yü'l-mehâsin ve'l-mekârim sa'âdetli Esseyyid Elhâc Mustafa Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden vekîlü'l-müsecceli olmağla husûmeti re'y olunan hâlâ Başbâkî Kulu izzetli İbrahim Ağa mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Halil Ağa'ya hayâtında mâlîmdan bey' ve teslîm ol dahî iştirâ ve kabz eylediği atlas ve akmişe semenlerinden üç bin doksan yedi guruş hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mezbûr Halil Ağa hayâtında meblağ-ı mezbûr bana deyni olduğunu şuhûd mahzarlarında ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla fevt olmağla tereke-i vâkı'asından taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mersûm ber-vech-i muharrer müdde'âsını adl ve makbûlü's-şehâde idükleri zâhir olan Kâtib Elhâc Ahmed Efendi b. Mehmed ve Hazinedâr Ahmed Ağa b. Elhâc İsmail şehâdetleriyle ba'de'l-isbât ve'l-halef mûcibince müdde'î-i mersûm Çorci zimmîye meblağ-ı mezkûr üç bin doksan yedi guruşun edâsı lâzım geldiğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu el-emru li-men-lehü'l-emr fî gurre-i RA Sene (1)195.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/50

Tarih: 16 Receb 1197 (17 Haziran 1783)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Zikr-i âtî merhûm Firârî Mustafa Paşa'nın zevcesi sâhibe-i arzuhâl Hanım Hatun bnt. Abdullah tarafından vekîli olduğu İbrahim Beğ ve İmam İsmail Efendi şehâdetleriyle sâbit olan Mehmed Ağa b. Hasan cânibine şer'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali-zâde İsmail Efendi dâ'ilerinin sarây-ı cedîd-i sultânîde bâb-ı hümâyûn kurbünde başbâkî kulu ağaya mütea'yyîn odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîr-i lâzimü't-tevkîrde merkûm müşârun-ileyh Mustafa Paşa'nın terekesini bâ-fermân-ı âlî kabza me'mûr ve kıbel-i şer'den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme-fî-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'îl Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli Mehmed Emin Efendi hazretleri taraflarından müseccel vekîl-i şer'îleri Başbâkî Kulu izzetli Yakub Ağa mahzarında müvekkilem mezbûre Hanım Hatun'un merhûm müşârun-ileyh zimmetinde mütekarrer ve ma'kûdun-aleyh bin beş yüz guruş mehr-i mü'eccel hakkı olup hattâ merhûm-ı müşârun-ileyh hayâtında meblağ-ı mezbûr cihet-i mezbûreden zimmetinde müvekkilem mezbûreye deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn'de ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr ve sicill ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede'-t-tezkiye adâletleri zâhire Mustafa Ağa b. Mehmed ve İbrahim Ağa b. Osman şehâdetleriyle mûmâ-ileyh Yakub Ağa muvâcehesinde vech-i şer'î üzere isbât edüp müvekkile-i şer'en tahlîf olunmağın mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâli mevlânâ-yı mezbûr tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fi'l-yevmü's-sâdis ve aşer min- Recebül-ferd sene-i seb'a ve tis'în ve mi'e ve elf.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/71

Tarih: 7 Receb 1200 (6 Mayıs 1786)

Ma'rûz-ı dâ'i-i kemîneleridir ki

Derûn-ı takrîrde mezkûrû'l-ism vûzerâ-yı i'zâmdan Livadyalı Hasan Paşa'nın dâyinlerinden hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan hâlâ rûznâmçe-i evvel umdetü erbâbü't-tahrîr ve'l-kalem sa'âdetli Çelebi Mehmed Efendi tarafından vekîl-i sâbitü'l-vekâlesi Mehmed Said Efendi cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi eşrâf-ı kudâtın Şeyhzâde Mehmed Emin Efendi'nin sarây-ı hümâyûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde müteveffâ-yı müşârun-ileyhin kâffe-i muhallefâtını cânib-i mîrîden kabza me'mûr oluphusûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i

aliyyede bi'l-fi'il Şıkk-ı evvel defterdârı umdetü'l-e'âzım ve'l-e'âlî sa'âdetli Süleyman Raşid Efendi hazretlerinin taraflarından vekîl-i şer'îleri hâlâ Başbâkî Kulu ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî izzetli Halil Ağa muvâcehesinde müvekkilim mûmâ-ileyhin müteveffâ-yı müşârun-ileyh Livadyalı Hasan Paşa zimmetinde hayâtında emriyle iştirâ ve kendüye irsâl ve teslîm eylediği ber-mûcib-i defter-i müfredât eşyâ-yı ma'lûme semeninden dört bin dört yüz seksen guruş alacak hakkı olup kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden bi'l-vekâle taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr vekîl-i merkûm ber-minvâl-i muharrer eylediği da'vâsını lede't-tezkiye adâletleri zâhir olan Mehmed Ağa b. Süleyman ve Mehmed Ağa b. Ali şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î isbât etmeğin ba'de't-tahlîf müvekkil-i mûmâ-ileyh mucibiyle meblağ-ı mezbûr dört bin dört yüz seksen guruş müteveffâ-yı müşârun-ileyhin terekesinden müdde'î vekîl-i merkûm Mehmed Said Efendi'ye edâsı lâzım geldiğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr Fî 7 Recebü'l-ferd Sene 1200.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/69

Tarih: 17 Receb 1200 (16 Mayıs 1786)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Derûn-ı arzuhâlde mezkûr vüzerâ-yı i'zâm hazrâtından olup duyûnu terekesinden ezyed olduğu hâlde fevt olan Livadiyeli Hasan Paşa'nın dâyinlerinden sarrâf tâ'ifesinden Yenihan'da mütemekkin Dimitri veled-i Kostanti nâm zimmî cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi eşrâf-ı kudâtdan Şeyh-zâde Mehmed Emin Efendi'nin sarây-ı hümayûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde müteveffâ-yı müşârun-ileyhin kâffe-i muhallefâtını cânib-i mîrîden kabz ve duyûn-ı müsbitelerini edâya me'mûr olup husûmeti re'y olunan hâla devlet-i aliyyede bi'l-fi'il Şıkk-ı evvel defterdârı câmi'-i emvâlü's-sultâniye ve âmirü'l-hazâ'inü'l Osmaniye sa'âdetli Hasan Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden vekîl-i şer'îleri hâlâ Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî umdetü'l-e'âlî izzetli Halil Ağa muvâcehesinde müteveffâ-yı müşârun-ileyh Livadiyeli Hasan Paşa zimmetinde iki kıt'a temessük mûciblerince cihet-i karz-ı şer'iden yetmiş altı bin yüz kırk guruş ile hayâtında bi-şarti'r-rücû' emriyle mahall-i ma'lûmeye ber-mûcib-i defter-i müfredât

masrûfum olan yiğirmi dokuz bin yiğirmi sekiz gurus ki cem'an yüz beş bin yüz altmış sekiz gurus asl-ı mâl olmak üzere alacak hakkım olup kable'l-edâ fevt olmağla meblağın-i mezkûrın ile bi't-terâzî sinîn-i ma'lûme fâ'izi olmak üzere meblağ-ı mezkûra zamm eylediği on yedi bin altı yüz kırk yedi gurus ki min-haysü'l-mecmû' yüz yiğirmi iki bin sekiz yüz on beş gurusu terekesinden taleb ederim deyü da'vâ etdikde mesfûr Dimitri zımmînin ber-minvâl-i muharrer tasaddî eylediği murâbaha da'vâsı bilâ-devr olmağla meşrû'a olmadığı kendüye tefhîm ve meblağ-ı mezbûr on yedi bin altı yüz kırk yedi gurus hata ve tenzîl olunup mâ-adâ müdde'âsı olan meblağın-i mezkûrın cem'an yüz beş bin yüz altmış sekiz gurus bi-aynihi taleb olundukda lede't-tezkiye adâletleri zâhir olan hâcegân-ı dîvân-ı hümayûndan hâlâ Ruz-nâmçe-i evvel sa'âdetli Çelebi Mehmed Efendi ve Mustafa Efendi ibn Mehmed şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î isbât etmeğin ba'de't-tahlîf mûcibiyle asl-ı mâl-i mezkûr yüz beş bin yüz altmış sekiz gurus müteveffâ-yı müşârun-ileyhin terekesinden müdde'î-i mesfûr Dimitri zımmîye edâsı lâzım geldiğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî 17 Recebî'l-ferd Sene 1200.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/70

Tarih: 28 Receb 1200 (27 Mayıs 1786)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Vüzerâ-yı i'zâmdan derûn-ı arzuhâlde mezkurü'l-ism Livadiyeli Hasan Paşa'nın dâyinlerinden sâhib-i arzuhâl Tatar Yeğen Mehmed cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi eşrâfû'l-kudâtdan Şeyh-zâde Mehmed Emin Efendi'nin sarây-ı hümayûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hâtîrde müteveffâ-yı müşârun-ileyhin terekesini cânib-i mîrîden kabza me'mûr olup husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyyede bi'l-fî'il Şikk-ı evvel defterdârı câmi'-i emvâlû's-sultâniye âmirü'l-hazâ'inü'l-Osmaniye sa'âdetli Hasan Efendi hazretleri taraf-ı bâhirü's-sereflerinden vekîl-i şer'îleri hâlâ Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî izzetli Halil Ağa muvâcehesinde müteveffâ-yı müşârun-ileyhin zimmetinde yedimden iştirâ ve kabz eylediği ma'lûmu'l-evsâf bir re's esb ve bir re's bârgîr ve bir kaput semenlerinden iki yüz otuz gurus alacak hakkım olup kable'l-edâ fevt olmağla meblağ-ı mezbûru terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr ber-minvâl-i

muharrer müdde'âsını udûlden Yahya b. Süleyman ve Mehmed b. Abdullah nâm kimesneler şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î isbât etmeğin ba'de't-tahlîf mûcibiyle meblağ-ı mezbûr iki yüz otuz gurusunu müteveffâ-yı müşârun-ileyhin terekesinden müdde'î-i mezbûr Mehmed'e edâsı lâzım geldiğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fi 28 Recebû'l-ferd Sene 1200.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/75

Tarih: 25 Zî'l-ka'ade 1200 (19 Eylül 1786)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Derûn-ı i'lâmda mezkûrû'l-ism Mihail veled-i Ovanes nâm zimmî cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi eşrâf-ı kudâtdan Şeyh-zâde Mehmed Emin Efendi'nin sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde keزالik i'lâma ismi mastûr katîlen hâlik olan darb-hâne-i âmire sarrâfı Bedros nâm zimmînin kâffe-i muhallefâtını cânib-i mîrîden kabza me'mûr olup husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyyede bi'-fi'il Şıkk-ı evvel defterdârı câmi'yü's-sultâniyye âmirü'l-hazâ'inü'l-Osmaniye sa'âdetli Hasan Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden vekîl-i şer'îleri hâlâ Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî izzetli İbrahim Ağa muvâcehesinde katîl-i mesfûrun terekesinden olmak üzere bundan akdem cânib-i mîrîden sekiz yüz seksen dokuz guruşa iştirâ ve kabz eylediğim ber-mûcib-i defter-i müfredât eşyâ ile kütüb-i ma'lûmesi Kigork nâm zimmî işbu i'lâm-ı şer'î nâtık benden bi'l-istihkâk da'vâ ve müdde'âsını vech-i şer'î üzere isbât etdikde ba'de't-tahlîfû's-şer'î kütüb-i mezkûre eşyâ-yı merkûmeyi müdde'î-i mesfûr Kigork zimmîye redd ve teslîme ba'de'l-hükm mesfûr Kigork zimmîye redd olunmağla eşyâ-yı mezkûr ile kütüb-i mezkûrenin semenleri cânib-i mîrîye deynim olmağla meblağ-ı mezkûr cânib-i mîrîye olan sâ'ir duyûnumdan hatt ve tenzîl olunmak murâdımdır dedikde vekîl-i mûmâ-ileyh İbrahim Ağa kütüb-i mezkûre ile eşyâ-yı merkûmeye ber-vech-i muharrer hükm-i şer'î ... ba'de'l-inkâr müdde'î-i mesfûr ber-vech-i muharrer eylediği da'vâsını ba'de't-tezkiye adâletleri zâhir olan Molla İbrahim b. Velîyüddîn ve Abdullah Ağa ibn Mustafa ve Ali Ağa ibn Mehmed şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde vech-i şer'î üzere isbât etmeğin mûcibiyle müdde'î-i mesfûrun cânib-i mîrîye olan

duyûnundan meblağ-ı mezbûr sekiz yüz seksen dokuz guruşun hatt ve tenzîli iktizâ eylediğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer‘e gelüp alâ-vukû‘ihi inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i‘lâm olundu bâkîyü’l-emr li-men-lehü’l-emr Fî 25 Zi’l-ka‘adetü’ş-şerîfe Sene 1200.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/79

Tarih: 6 Safer 1201 (28 Kasım 1786)

Ma‘rûz-ı dâ‘i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Müteveffâ Murabıt-zâde Hüseyin Kapudan’ın kebîre kızı mavrifetü’-z-zât Aişe Hatun cânib-i şerî‘at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi eşrâf-ı kudâtdan Şeyh-zâde Mehmed Emin Efendi’nin sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer‘-i hatîrde müteveffâ-yı mezbûrun muhallefâtını cânib-i mîrî için kabz ve âsitâne-i aliyyeye nakle bâ-fermân-ı âlî mübâşir ta‘yîn buyurulan dergâh-ı âlî kapucubaşılardan Mehmed Ağa muvâcehesinde hâlâ Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî umdetü’l-e‘âlî izzetli İbrahim Ağa hâzır olduğu hâlde babam müteveffâ-yı mezbûr hayâtında mâlından beş bin guruş ifrâz ve cihâz-bahâ olmak üzere bana ba‘de’-teslîm ben dahî kabz etdikden sonra alâ-tarîkü’l-emâne zevcim işbu hâzır be-meclis İbrahim Ağa yedine ibdâ‘ ve teslîm ve bir müddet mürûrunda babam fevt ve terekesi cânib-i mîrîden ahz olundukda mübâşir-i mûmâ-ileyh meblağ-ı mezbûru babam müteveffâ-yı mezbûrun muhallefâtından olmak üzere zevcim mezbûr İbrahim Ağa’nın yedinden ahz etmeğle taleb ederim deyü ba‘de’d-da‘vâ ve’l-istintâk mübâşir-i mûmâ-ileyh cevâbında meblağ-ı mezbûr beş bin guruşu merkûm İbrahim Ağa yedinden ahzını ikrâr ve hakîkat-i hâl müdde‘iyye-i mezbûre Aişe hatunun takrîr-i meşrûhu üzere olduğunu mahallinde bî-garaz müslimîn haberleriyle ıttılâ‘-yı tâm hâsıl etdiğini bi’t-tav‘ü’s-sâf takrîr ve beyân etmeğle meblağ-ı mezbûr beş bin guruşu mübâşir-i mûmâ-ileyhin müteveffâ-yı mezbûrun muhallefâtı semeninden cânib-i mîrîye zimmet-i sâhihası olan meblağdan beş bin guruşunu mezbûre Aişe Hatun’a ve bâkîsini cânib-i mîrîye edâya mübâşir-i mûmâ-ileyh ta‘ahhüd etmeğle ber-minvâl-i muharrer fermân-ı âlîleri sudûrunuistirhâm eylediğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve bâ‘dehu meclis-i şer‘e gelüp alâ-vukû‘ihi inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i‘lâm olundu bâkîyü’l-emr li-men-lehü’l-emr fî 6 Saferü’l-hayr Sene 1201.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/84

Tarih: 24 Şevvâl 1201 (9 Ağustos 1787)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Derûn-ı arzuhâlde mezkuretü'l-ism müteveffâtü Hâce Hadice Hatun bnt. Abdullah'ın yüz elli guruş mehr-i mü'eccel tesmiyesiyle zevc-i metrûku olduğu müteveffâtü mezbûrenin kâffe-i muhallefâtını cânib-i mîrîden kabza me'mûr olup husûmeti re'y olunan hâlâ Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî umdetü'l-e'âlî izzetli Ali Ağa muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î sâbit olan sâhib-i arzuhâl Elhâc Mahmud b. Mehmed cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi müderrisîn-i kirâmdan Moravîzâde Elhâc Hamid Efendi'nin sarây-ı defterîde ağa-yı mûmâ-ileyhe mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde mûmâ-ileyh Ali Ağa mahzarında zevcem müteveffâtü mezbûre Hadice Hatun hayâtında mâlîmdan bin iki yüz kırk guruşu îdâ' ve teslîm eylediğimde ol dahî kabz edüp meblağ-ı merkûm benim mâlîm olmak üzere yedinde emânet olduğunu hâl-i kemâl-i sıhhatinde huzûr-ı müsliminde ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ ve teslîm mechelen fevt olmağla bi-tarîki'l- damân meblağ-ı merkûm ile nisf-ı hisse-i şer'iiyemi taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-yi mezbûr ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkiye adâletleri zâhire Elhâc Mustafa Efendi b. Elhâc Mehmed ve Elhâc Hasan b. Ebubekir şehâdetleriyle mûmâ-ileyh muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î isbât etmeğin ba'de't-tahlîfû's-şer'î mûcibiyle meblağ-ı mezbûr bin iki yüz kırk guruş ile nisf-ı hisse-i şer'iiyesi tereke-i müteveffâtü mezbûreden müdde'î-i mezbûr Elhâc Mahmud'a edâsı lâzım geldiğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde ketb ve tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî 24 Şevvâlü'l-mûkerrem Sene 1201.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 4/24

Tarih: 15 Safer 1204 (4 Kasım 1789)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Derûn-ı arzuhâlde mezkûr tersâne-i âmire emîni sâbık müteveffâ Selim Ağa'nın kâffe-i muhallefâtı ve zimemâtını cânib-i mîrîden kabza me'mûr olup husûmeti re'y olunan hâlâ rikâb-ı hümayûnda Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî izzetli Şaban Ağa cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi müderrisîn-i kirâmdan Muhiyiddin Efendi-zâde Esseyyid Mehmed Esad Efendi'nin sarây-ı hümayûnda ağa-yı mûmâ-ileyhe mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde sâhib-i arzuhâl Elhâc Mehmed b.

Üveys muvâcehesinde müteveffâ-yı mûmâ-ileyh Selim Ağa'nın merkûm Elhâc Mehmed zimmetinde bâ-temessük iki bin gurus alacak hakkı olup kable'l-ahz fevt olmağla meblağ-ı mezbûru cânib-i mîrî için mezbûr Elhâc Mehmed'den taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-istintâk mezbûr Elhâc Mehmed cevâbında meblağ-ı mezbûr zimmetinde müteveffâ-yı mezbûra deyni olduğunu ikrâr ve i'tirâf edüp lakin meblağ-ı mezbûru müteveffâ-yı mezbûra hayâtında tamâmen edâ ve teslim etmeğle meblağ-ı mezbûrdan zimmetin ber'iyeye olmuştur deyü ba'de'-def' ve'l-inkâr mezbûr Elhâc Mehmed ber-vech-i muharrer def'ini udûlden müteveffâ-yı mezbûrun Sergi Emîni İsmail Efendi b. Abdullah ve Mühürdârı Seyyid Mehmed Emin Ağa b. Mustafa şehâdetleriyle ağa-yı mûmâ-ileyh muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î isbât etmeğle mûcibiyle mezbûr Elhâc Mehmed'in başmuhâsebede mukayyed zimmeti kaydı ref' ve terkîn ve temessüğünün kendüye reddi iktizâ eylediğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı hümâyûnlarına i'lâm olundu bâkîyyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî 15 Saferü'l-hayr Sene 1204.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 4/25

Tarih: 21 Rebî'ü'l-âhir 1204 (8 Ocak 1790)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Antalya Kazası ahâlîsinden derûn-ı arzuhâlde mezkûr müteveffâ Elhâc Abdullah b. Abdülcélîl'in verâseti kazâ-yı mezbûre sâkinlerinden zevcesi Âdile Hatun ile vâlidesi Amine Hatun ve kebîr kızı Amine'ye ve li-ebeveyn karındaşı oğulları sâhib-i arzuhâl Mehmed Sadık ve Dervîş Ahmed'e munhasıran olduğu şer'en zâhir ve müstehik olduktan sonra mezbûrân Mehmed Sadık ve Dervîş Ahmed'den her biri cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi umdetü'l-müderrisînü'l-kirâm Muhiyiddin Efendizâde Esseyyid Mehmed Esad Efendi'nin sarây-ı hümâyûnda başbâkî kulu ağalara mashûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde müteveffâ-yı mezbûrun muhalledâtını cânib-i mîrîden kabza bâ-fermân-ı âlî mübâşir ta'yîn buyurulan Silâhşör-i hassa Haseki Mustafa Ağa-zâde Dervîş Mustafa Ağa muvâcehesinde murisimiz müteveffâ-yı mezbûrun terekesinden zimem-i nâsda olan hukûkundan ber-mûcib-i defter-i müfredât mahâll-i ma'lûmeden mübâşir-i mûmâ-ileyh müteveffâ-yı mezbûrun veresesini için ceman kırk sekiz bin gurus ahz ve kabz edüp yedinde olmağla meblağ-ı mezbûrdan hisse-i

irsiyyemizi taleb ederiz deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'iyân-ı mezbûrân ber-minvâl-i muharrer müdde'âlarını isbâtıdan âcizler olup mübâşir-i mûmâ-ileyh muvâcehelerinde bi't-taleb ber-nehc-i şer'î tahlîf olunmağın mûcibiyle mezbûrân Mehmed Sadık ve Derviş Ahmed'i da'vâ-yı mezkûreleriyle mübâşir-i mûmâ-ileyh bi-lâ-beynniyye bî-vech-i şer'î mu'ârazadan men' eylediğın mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî yevmü'l-hâdis ve ısrîn min-rebîyü'l-âhir sene-i erba'a ve mi'teyn ve elf.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 4/34

Tarih: 16 Cemâziye'l-âhire 1204 (3 Mart 1790)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Derûn-ı arzuhâlde mezkûr müteveffâ Esseyyid Numan Beğ Efendi'nin dâyinlerinden sâhib-i arzuhâl Sa'âtçi Marko veled-i Yani nâm zımmî cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi umdetü'l-müderrisînü'l-kirâm Muhiyiddin Efendi-zâde Esseyyid Mehmed Esad Efendi'nin sarây-ı hümayûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde müteveffâ-yı mezbûrun kâffe-i muhallefât ve zimemâtını cânib-i mîrîden kabza me'mûr olup husûmeti re'y olunan hâlâ rikâb-ı hümayûnda Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî izzetli Süfyan Ağa muvâcehesinde müteveffâ-yı mûmâ-ileyh Numan Beğ Efendi zimmetinde sa'ât bahâsından bin iki yüz doksan beş guruş alacak hakkım olup kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mesfûr ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını udûlden Esseyyid Halil Ağa b. İsmail ve Hasan Ağa b. İbrahim şehâdetleriyle mûmâ-ileyh Süfyan Ağa muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î ba'de'l-isbât ve'l-halef mûcibiyle meblağ-ı mezbûrunun iki yüz doksan beş guruşunun tereke-i müteveffâ-yı mûmâ-ileyhden müdde'î-i mesfûr Marko zımmîye edâsı lâzım geldiğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî'l-yevmü's-sâdis aşar min-Cemâziye'l-ahire Sene erba' ve mie'teyn ve elf.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 4/45

Tarih: 9 Rebî'ü'l-âhir 1205 (16 Aralık 1790)

Ma'rûz- dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Derûn-ı arzuhâlde mezkûr sâbıkâ Eflak voyvodası maktûl Mavroyani nâm zımmînin dâyinlerinden arzuhâl eden Nikola veled-i Dimitri nâm zımmî cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi umdetü'l-müderrisînü'l-kirâm Moravî-zâde E'l-hac Hamid Efendi'nin sarây-ı hümayûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde hâlik-i mesfûrun kâffe-i muhalledât ve zimemâtını cânib-i mîrîden kabza me'mûr olup husûmeti re'y olunan hâlâ rikâb-ı hümayûn defterdârı câmi'yü'l-emvâlü's-sultâniyye âmirü'l-hazâ'inü'l-Osmaniyye sâ'adettü Osman Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden vekîl-i şer'ileri hâlâ rikâb-ı hümayûnda Başbâkî Kulu Serbevvâbîn-i dergâh-ı âlî izzetli Mehmed Emin Ağa muvâcehesinde hâlik-i mezkûr Nikola Mavroyani zımmî zimmetinde işbu yedimde olan zevî'l-i'bâre sened mûcibince cihet-i karz-ı şer'iden on beş bin guruş ve bi-şartü'r-rücû' emriyle mâlîmdan umûruna otuz beş bin dokuz yüz otuz bir buçuk guruş masrûfum olup hattâ katîl-i mesfûrun hayâtında iki yüz üç senesi muharremü'l-haramının on birinci günü huzûr-ı müsliminde hesâbımız rû'yet olundukda ciheteyn-i merkûmeteynden cem'an elli bin dokuz yüz otuz bir buçuk guruş bana deyni olduğunu ikrâr ve i'tirâf ve yedime ber-minvâl-i muharrer zevî'l-i'bâre sened i'tâ edüp kable'l-edâ hâlik olmağla meblağ-ı mecmû'-yı mezkûru terekesinden talep ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mesfûr ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını udûlden Esseyyid Mehmed Emin Efendi b. E'l-hâ Mustafa ve Elhâc Mustafa Ağa b. Ali şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î ba'de'l-isbât ve'l-halef mûcibiyle meblağ-ı mecmû'-yı mezkûr elli bin dokuz yüz otuz bir buçuk guruşun tereke-i hâlik-i mesfûrdan müdde'î-i mesfûr Nikola zımmîye edâsı lâzım geldiğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâvukü'hi inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî 9 Rebî'yü'l-ahir Sene 1205.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 4/49

Tarih: 11 Cemâziye'l-âhir 1205 (15 Şubat 1791)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Derûn-ı arzuhâl-i mezkûr ma'aden kalemi kisedârı müteveffâ Mehmed Emin Efendi'nin verâseti kebîr oğlu İshak Ağa ile sagir oğlu Hamdullah'a ve kebîr oğlu olup diyâr-ı aharda sâkin Mehmed Hamid'e ba'de'l-hizâr mezbûr İshak Ağa verâseten ve sagîr-i

mezbûrun tesviye-i umûruna ve gâ'ib-i mezbûrun hisse-i irsiyyesini ahz ve kabza bâ-hüccet-i şer'îyye vasl ve mezkûr kaleme nasb ve ta'yîn olunan Esseyyid Mustafa Ağa vesâyeten cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi umdetü'l-müderresînü'l-kirâm Moravîzâde E'l-hac Ahmed Efendi'nin sarây-ıhümâyûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i münîrde kalem-i mezkûrun başhalîfesi Esseyyid İbrahim Efendi muvâcehesinde sinîn-i mütea'ddideden berü kalem-i mezkûrun avâ'id ve hâsılâtından müteveffâ-yı mezbûrun hissesine isâbet eden bin beş yüz guruşu mûmâ-ileyh Seyyid İbrahim Efendi ahz etmeğle meblağ-ı mezbûru taleb ederiz deyü tasaddî eyledikleri da'vâ-yı meşrû'a ve mu'tebere olmayup mezbûr Esseyyid İbrahim Efendi'ye su'âl leffî teveccüh eylemediği kendülere tefhîm olundukdan sonra mûmâ-ileyh Esseyyid İbrahim Efendi mâlından teberrü'en mezbûrân İshak Ağa ve Esseyyid Mustafa Ağa'ya yüz yetmiş bei guruş virüp anlara dahî bi'l-verâse ve bi'l-vesâye ba'de'l-kabz husûs-ı merkûme ve sâ'ire müte'allika-yı âmme-i de'âvî ve metâlibâtından mûmâ-ileyh Esseyyid İbrahim Efendi'nin zimmetini ba'de'l-ibrâ ve'l-kabûl fî-mâ-ba'ad mûmâ-ileyh İbrahim Efendi ile bi'l-verâse ve bi'l-verâse aslâ ve kat'an da'vâ ve nizâ'ımız yokdur dedikde gıbbe't-tasdikü's-şer'î vâkî'-i hâli mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî 11 Cemâziye'l-ahire Sene 1205.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 4/69

Tarih: 29 Şa'bân 1206 (22 Nisan 1792)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Derûn arzuhâlde mezkûr Çubukçu müteveffâ Elhâc Kasım oğlu Elhâc Mehmed'in kâffe-i muhallefât ve zimemâtını cânib-i mîrîden kabza me'mûr olup husûmeti re'y olunan hâlâ Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-âlî umdetü'l-e'âlî sa'âdetli Mehmed Ağa cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi umdetü'l-müderresînü'l-kirâm Ömer Efendi-zâde Süleyman Efendi'nin sarây-ı defterîde ağa-yı mûmâ-ileyhe mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hafîrde sâhib-i arzuhâl Attar Elhâc Abdi b. Elhâc Ahmed muvâcehesinde müteveffâ-yı mezbûrun merkûm Elhâc Abdi zimmetinde çubuk semeninden hayâtında teslîminden bâkî beş yüz yetmiş iki buçuk guruş alacağı meblağ-ı mezbûrun üç yüz yigirmi iki buçuk gurusunu cânib-i mîrîye edâ ve teslîm eyleyüp iki yüz elli guruş zimmetinde bâkî kalmağla meblağ-ı bâkî-i mezkûru mezbûr Elhâc

Abdi'den cânib-i mîrî için taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-istintâk mezbûr Elhâc Abdi cevâbında müteveffâ-yı mezbûr yedinden ol mikdâr gurusluk çubuk iştirâ ve kabz eylediğini ikrâr lakin meblağ-ı mezbûr iki yüz elli gurusu müteveffâ-yı mezbûra hayâtında edâ ve teslîm etmişdim deyü ba'de'd-def' ve'l-inkâr mezbûr Elhâc Abdi ber-minvâl-i muharrer def'ini lede'-t-tezkiye adâletleri zâhire olan Ali Efendi b. Osman ve İbrahim Ağa b. Abdullah şehâdetleriyle ağa-yı mûmâ-ileyh muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î isbât etmeğin mezbûr Elhâc Abdi'nin meblağ-ı mezbûrdan zimmeti bera'et olduğu şer'en sâbit olmağla mûcibiyle mezbûr Elhâc Ali'nin zimmeti kaydı mahallinden terkîn iktizâ eylediğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve alâ-vukû'ihî inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olunur bâkîyü'l-emr li-men lehü'l-emr fî 29 Şa'bânü'l-mu'azzam Sene 1206.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 4/74

Tarih: 23 Ramazân 1206 (15 Mayıs 1792)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

derûn-ı takrîrde mezkûr sâbıkâ kethüdâ-yı sadr-ı âlî müteveffâ Hasan Efendi'nin dâyinlerinden eğerci Mardoros veled-i Agop nâm zimmî cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi umdetü'l-müderrisînü'l-kirâm Ömer Efendizâde Süleyman Efendi'nin sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde müteveffâ-yı mûmâ-ileyhin kâffe-i muhallefâtını cânib-i mîrîden kabza me'mûr olup husûmeti re'y olunan hâlâ Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî Mehmed Ağa muvâcehesinde müteveffâ-yı mûmâ-ileyh sâbıkâ kethüdâ-yı sadr-ı âlî Hasan Efendi b. Halil Efendi zimmetinde yedimden müşterî ve makbûz vezn ve kıymeti beynimizde ma'lûm eğer semeninden iki yüz altmış beş gurus alacak hakkım olup hattâ müteveffâ-yı mûmâ-ileyh hayâtında meblağ-ı mezbûr cihet-i merkûmeden bana deyni olduğunu huzûr-ı müslîmînde ikrâr ve i'tirâf edüp kable'l-edâ fevt olmağla meblağ-ı mezbûru terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mesfûr ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını udûlden Mehmed Ağa b. Ahmed ve Mustafa Ağa b. Mehmed şehâdetleriyle ağa-yı mûmâ-ileyh muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î ba'de'l-isbât ve'l-halef mûcibiyle meblağ-ı mezbûrun tereke-i müteveffâ-yı mûmâ-ileyhden müdde'î-i mesfûr Mardoros zimmîye edâsı lâzım geldiğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde

tahrîr ve meclis-i şer'e alâ-vukû'ihî inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî 23 Ramazânü'l-mübârek Sene 1206.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 4/81

Tarih: 5 Safer 1207 (22 Eylül 1792)

Ma'rûz-ı da'î-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sarrâf tâ'ifesinden Murat oğlu Refail nâm zimmî cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi umdetü'l-müderrişinü'l-kirâm Samakovîzâde Ahmed Necîb Efendi'nin sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde derûn-ı takrîrde mezkûr Battâl Hüseyin Paşa b. Elhâc Ali Paşa tarafından zikr-i âtî husûsda vekîl-i müsecceli hâlâ Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî Elhâc Ahmed Beğ muvâcehesinde mûmâ-ileyh Battâl Hüseyin Paşa ibn Elhâc Ali Paşa zimmetinde dergâh-ı âlî kapucubaşılardan gâ'ib-min'el-meclis Yeğen İbrahim Ağa'nın cihet-i şer'iyyeden yiğirmi dört bin guruş alacak hakkı olup benim dahî mûmâ-ileyh İbrahim Ağa zimmetinde kezalik cihet-i şer'iyyeden ol mikdâr guruş alacağım olmağla mezbûr ile mûmâ-ileyh İbrahim Ağa beni mûmâ-ileyh Battâl Hüseyin Paşa üzerine alacağı olan meblağ-ı mezbûrdan edâ etmek üzere havâle-i müfîde ile havâle etdikde ben dahî ba'de'l-kabûl havâle-i mezkûreyi mûmâ-ileyh Battâl Hüseyin Paşa'ya i'lâm etdiğimde ol dahî kezalik meblağ-ı muhâlun-bih-i mezbûrun on bin guruşunu bana edâ ve teslîm edüp on dört bin guruşu hâlâ zimmetinde bâkî kalup ve meblağ-ı bâkî-yi mezkûr cihet-i merkûmeden bana ol vechile sahîhan deyni olduğunu mûmâ-ileyh Battâl Hüseyin Paşa huzûr-ı Müslimîn'de ikrâr ve i'tirâf ve işhâd etmeğle meblağ-ı bâkî-yi mezkûru mûmâ-ileyh Hüseyin Paşa'nın cânib-i mîrîden kabz olunan emvâlinden taleb ederüm deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-yi mesfûr ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkîye adâletleri zâhir olan Mustafa Ağa b. Ömer ve Elhâc Osman Ağa b. Mehmed şehâdetleriyle mîr-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î isbât etmeğin mûcibiyle meblağ-ı bâkî-yi mezkûr on dört bin guruşun müdde'î-yi mesfûr Refail zimmîye edâsı lâzım geldiğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve alâ-vukû'ihî meclis-i şer'e inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî 5 Saferü'l-hayr Sene 1207.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB 4/82

Tarih: 15 Safer 1207 (2 Ekim 1792)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Derûn-ı arzuhâlde mezkûr müteveffâ Keskinoglu Elhâc Ali'nin kâffe-i muhallefât ve zimemâtını cânib-i mîrîden kabza me'mur olup husûmeti re'y olunan hâlâ Ser-gulâm-ı bâkî Elhâc Ahmed Beğ cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi umdetü'l-müderresînü'l-kirâm Samakovî-zâde Ahmed Necib Efendi'nin sarây-ı defterîde mîr-i mûmâ-ileyhe mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde sâhib-i arzuhâl Mehmed Ağa ibn Elhâc Hasan muvâcehesinde müteveffâ-yı mezbûrun mezbûr Mehmed Ağa zimmetinde harîr bahâsından bin sekiz yüz sekiz buçuk alacağı olup meblağ-ı mezbûrun bin beş yüz gurusunu cânib-i mîrîye edâ ve teslîm edüp meblağ-ı mezbûrun üç yüz sekiz buçuk gurusu zimmetinde bâkî kalmağla meblağ-ı bâkî-i mezkûru cânib-i mîrî için taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-istintâk mezbûr Mehmed Ağa cevâbında müteveffâ-yı mezbûr yedinden ol mikdâr gurusluk harîr iştirâ ve kabz eylediğini ikrâr lakin meblağ-ı mezbûrun yüz gurusunu müteveffâ-yı mezbûr Keskinoglu Elhâc Ali'ye hayâtında edâ ve teslîm etmemle meblağ-ı mezbûrun ol mikdârından zimmetim ber'iyye olmuştur deyü ba'de'd-def' ve'l-inkâr mezbûr Mehmed Ağa ber-minvâl-i muharrer def'ini udûlden Macunî Mehmed Emin Ağa ve Kahveci Davud Beşe ibn Halil şehâdetleriyle mîr-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î isbât etmeğin mûcibince meblağ-ı mezbûr yüz gurusun mahallinden kaydı terkîn iktizâ eylediğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve alâ-vukû'ihî meclis-i şer'e inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyyü'l-emr li-men-lehü'l-emr Fî 15 Saferü'l-hayr Sene 1207.

III.II. Mîrî Kâtibi Mahkemesine Yansıyan İltizâm ve Mâlikâne Konulu Dava Örnekleri

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/20

Tarih: 25 Şevvâl 1177 (27 Nisan 1764)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâhib-i arzuhâl Ebubekir ve Abdullah nâm kimesneler cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel müderresîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Alizâde İsmail Efendi dâ'ilerinin sarây-ı defterîde

başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer‘-i hatîr-i lazımu’t-tevkîrde bundan akdem fevt olan sâbıkâ Güğümbaşı Hüseyin Ağa’nın terekesini bâ-emr-i hümayûn kabza me’mûr ve kibel-i şer‘den husûmeti re’y olunan iftihârü’l-emâcid ve’l-ekârim hâlâ Hazîne-i Âmire Kethüdâsı Tarankçızâde izzetli Abdurrahman Ağa hazretlerinin taraf-ı bâhirü’ş-şereflerinden Bostânî Saka Salih b. Mehmed ve Hallâk Mehmed Emin b. Mustafa şehâdetleriyle vekâleti sâbit olan hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Hüseyin Ağa Silistre Sancağı’nda Prevadi ve Rusikasrı kazâlarında vâki‘ Bulanık ve Beğlü nâm karyelerden ve gayrıdan altı bin beş yüz akçe ile bâ-berât-ı şerîf-i âlişân ze‘âmete mutasarrıf olmağla ze‘âmet-i mezbûreyi bin yüz yetmiş yedi senesi martı ibtidâsından şubatı gâyetine gelince bir senede iki bin yedi yüz guruş bedel ve elli guruş hüddâmiye nâmıyla ki cem‘en iki bin yedi yüz elli guruşa hayâtında bize alâ-iştirâk ilzâm biz dahî yedinden iltizâm edüp ve meblağ-ı mezbûr iki bin yedi yüz elli guruşu dahî müteveffâ-yı mezbûra hayâtında bin yüz yetmiş yedi senesi Şa‘bânü’l-mu‘azzamının yigirminci günü Ayasofya’-yı Kebîr kurbünde vâki‘ menziline huzûr-ı Müsliminde bizler def‘ ve teslîm edüp ze‘âmet-i merkûmeyi bizler kable’z-zabt ve’t-ta‘şîr fevt olmağla meblağ-ı mezbûru terekesinden taleb ederiz deyü ba‘de’d-da‘vâ ve’l-inkâr müdde‘îyân-ı mezbûrân ber-vech-i muharrer müdde‘âlarını lede’t-tezkîye adâletleri zâhire Bozdoğan Gümrüğü kurbünde sâkin Elhâc Ömer Ağa b. Ahmed ve Gedikpaşa Mahallesi’nde sâkin İbrahim Ağa b. Mustafa şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh Mustafa Beğ muvâcehesinde vech-i şer‘î üzere isbât edüp mezbûrândan her biri dahî şer‘en tahlîf olunmağın mûcibiyle ba‘de’l-hükm vâki‘-i hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer‘e gelüp alâ-vukû‘ihi inhâ inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i‘lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü’l-emrindir fî’l-yevmü’l-hâmis ve ısrîn min-Şevvâlü’l-mükerrem Sene-i seb‘a ve seb‘în ve mi‘e ve elf.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/30

Tarih: 5 Receb 1178 (29 Aralık 1764)

Ma‘rûz-ı dâ‘i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâkinân-ı Karaman Bozulus Türkmanı Mukâta‘asına ber-vech-i mâlikâne mutasarrıf olan derûn-ı arzuhâlde mezkûrü’l-ism Mehmed Efendi nâm kimesne cânib-i şerî‘at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi fahrü’l-eşrâfû’l-kudât Esseyyid İbrahim Efendi dâ‘ilerinin

Sarây-ı Cedîd-i Sultânide Bâb-ı Hümâyûn kurbünde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclisde mukâta'a-yı mezbûre tevâbi'inden İzzeddin Cemâ'ati Türkmanları'nın mîr-i öşriyyetleri ve taraflarından vekîlleri sâhib-i arzuhâl Esseyyid Veliyüddin Beğ mahzarında cemâ'at-i mezkûre Türkmanlarının senevî dört bin beş yüz guruş mâl-i maktû'ları olup meblağ-ı mezbûru be-her sene tarafımdan mukâ'a-yı mezkûreyi iltizâm eden kimesnelere edâ etmeleriyle el-hâletü-hâzihi mâl-i maktû'ları olan meblağ-ı mezbûrun beş yüz guruşunu rızâm ile tenzîl edüp cemâ'at-i mezbûrenin dört bin guruş mâl-i maktû'ları bâkî kalmağla meblağ-ı mezbûrun iki bin guruşunu mezbûr Esseyyid Veliyüddin Beğ yedine i'tâ eylediğim mumzâ defter mantûkunca Saruhan Sancağı'nda sâkinler cemâ'at-i mezbûre Türkmenlerinden doksan nefer Türkmenler'den merhûm Kara Osman Ağa-zâde Ataullah Beğ ma'rifetiyle tahsîl olunup iki bin guruşu zikr olunan Saruhan Sancağı'nda sâkinler doksan nefer Türkmenlerden mâ'adâ cemâ'at-i mezbûre Türkmenlerinden olup vilâyet-i Rumili ve Anadolu'da ma'lumü'l-mahallerde mevcûde müteferrik Türkmenler'den mezbûr Esseyyid Veliyüddin Beğ meblağ-ı mezbûr iki bin guruşunu tahsîl ve be-her sene muharremi ibtidâsından yüz seksen bir gün tamâmında İslambol'da bana teslîme müte'ahhid olup bin yüz yetmiş yedi senesinden zikr olunan müteferrik Türkmenler üzerlerinde zuhûr eden bekâyâ ile yetmiş sekiz senesinin ber-vech-i muharrer mâl-i maktû'ları olan meblağ-ı mezbûr iki bin guruşunu târîh-i i'lâmdan kezâlik yüz seksen bir gün tamâmında İslambol'da bana teslîme ta'ahhüd etmeğle ben dahî ber-minvâl-i muharrer cemâ'at-i mezbûre Türkmanları'ndan senede dört bin guruş mâl-i maktû'larından ziyâde bir akçe ve bir habbe matlûbum yokdur dedikde Esseyyid Mehmed Veliyüddin Beğ dahî zikr olunan cemâ'at-i mezbûreden doksan neferden mâ'adâ müteferrik Türkmenler'in mâl-i maktû'ları olan iki bin guruşunu be-her sene muharremi ibtidâsından yüz seksen bir gün tamâmında İslambolî mûmâ-ileyh Mehmed Efendi'ye edâ ve teslim olunmadığı sûretde meblağ-ı mezbûrun tahsîli içün mübâşir ta'yîn olunmak iktizâ ederse masârif-i mübâşirîyeyi ben mâlîmdan zâyî olurum deyü bi-tav'a ikrâr ve i'tirâf edüp bu vechile külliyyen kat'-i nizâ' etdiklerinden sonra tarafeynin takrîr-i meşrûhları Başmuhâsebe'ye kayd ve yedlerine emr-i âlî istid'â veistirhâm eylediklerini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve ba'dehu mâ'an mürsel ümenâ-yı şer'le meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda ol bâbda emr

ve fermân re'y-i zerrîn-i âsafânelerine menûttur fî'l-yemü'l-hâmis min- Recebû'l-ferd sene-i semân ve seb'în ve mi'e ve elf.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/39

Tarih: 15 Safer 1179 (3 Ağustos 1765)

Ma'rûz-ı devlet-i aliyyeleridir ki

Selanik ve tevâbi'i Kıbtıyân Cizyesi Mukâta'asına şerîk olan Mustafa beğ ve asâleten ve şerîki Mehmed Said Beğ tarafından nâ'ibü'l-vekâle vekîli mukâta'a-yı mezbûreye kezâlik şerîk olan Elhâc İsmail Beğ asâleten ve vekâleten ve kezâlik mukâta'a-yı mezbûreye şerîk olan Sagir Mehmed Şakir Beğ'in vâlidesi ve zevcesi ma'rifetü'z-zât Fatıma Hanım vesâyeten cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi fahru'l-eşrâfû'l-kudât Esseyyid İbrahim Efendi dâ'ilerinin sarây-ı defterîde baş-bâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrda derûn-i takrîrde mezkûrû'l-ism sâbıkâ cizye-i merkûme mültezimi Halil Ağa ve kefilî Kılıç-zâde Hasan ağa mahzarlarında hâlâ baş-bâkî kulu Elhâc İzzetlü Hüseyin Beğ hâzır olduğu hâlde zikr olunan cizyeyi bin yüz yetmiş beş ve yetmiş altı ve yetmiş yedi senelerini bedel-i ma'lûm mukâbili mezbûr Halil Ağa'ya ilzâm ol dahî iltizâm edüp sinîn-i mezbûreler bedel-i iltizâmlarından bâkî mezbûr Halil Ağa'nın zimmetinde sekiz bin sekiz yüz yetmiş guruş kalmağla meblağ-ı mezbûrun altı yüz guruşuna müstakilen bâ temessük bize deyn edüp ve bin iki yüz yetmiş guruşunu Selanik'de bâ sebep-i tahrîr çuka çavuşuna yetmiş yedi senesi havâlesiçün teslîm eyledim eğer meblağ-ı mezbûr mutâlebe olunursa meblağ-ı mezbûr bin iki yüz yetmiş guruşunu bize edâ etmek üzere bir kıt'a temessük i'tâ etmeğle mâ-adâ yedi bin guruşu kezâlik bâ-temessük mezbûr Halil Ağa bize deyn edüp ve meblağ-ı mezbûr yedi bin guruşun edâsına mezbûr Kılıç-zâde Hüseyin Ağa kefil ve dâmini olmağla meblağ-ı mezbûr yedi bin guruş mültezim-i mezbûr Halil Ağa ile kefil-i merkûm Hüseyin Ağa'dan mutâlebe eylediğimizde meblağ-ı mezbûr bedel-i ilzâm olmağla talebi meşrû' olmayan makûleden olup kefâlet dahî sahîhe değildir deyü edâdan ibâ ve imtinâ' eylemeleriyle beynimizde münâza'ât-ı kesîre ve muhâsemât-ı vefîre vâkı'a olmuş idi el-hâletü-hâzihi münâza'aun-fih olan meblağ-ı mezbûr yedi bin guruş def'a li'l-nizâ' ve bâ-vesâtet-i muslihîn mezbûr Halil Ağa mâlından teberru'an virmek üzere bin guruşa inşâ-yı akd-i sulh etdiklerinde biz dahî sulh-i mezbûru kabûl ve bedel-i sulh olan meblağ-ı mezbûr bin guruşu bi-kadri'l-muhasses asâleten ve vekâleten

ve vesâyeten ahz ve kabz edüp meblağ-ı mezbûr altıyüz guruş târîh-i i'lâmdan altı ay tamâmında edâ etmek üzere ta'ahhüd edüp ve meblağ-ı mezbûr bin iki yüz yetmiş guruşu ber-minvâl-i muharrer havâle-i mezbûreye mahallinde edâ olunmadıysa bize edâya mü'teahhid olmağla biz dahî mütâlebemiz olan meblağ-ı mezbûr yedi bin guruşdan bâkî altı bin guruşa müte'allika ve sâ'ir târîh-i i'lâma gelince beynimizde bi'l-cümle husûs-ı mezbûra müte'allika âmmе-i da'vâdan mezbûr Halil Ağa'nın ve kefil-i mezbûr Hüseyin Ağa'nın zimmetlerin her birimiz ibrâ-yı âmm-ı kâti'ü'n-nizâ'yla İbrâ ve ıskât eylediğimiz mezbûrân Halil Ağa ve Hüseyin Ağa dahî kezâlik târîh-i i'lâma gelince beynimizde cârî bi'l-cümle husûs-ı mezbûre müte'allika âmmе-i da'vâdan her birimizin zimmetlerimizi ibrâ-yı âmm kâti'ü'n-nizâ'yla ibrâ ve ıskât ve her birimiz aharın ibrâsını kabûl eyledik dediklerin mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve ba'dehu ma'an mürsel ümenâ-yı şer'le meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fî 15 min-Safer sene 1179.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/46

Tarih: 28 Cemâziye'l-âhir 1180 (1 Aralık 1766)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mirî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ilerinin Sarây-ı Cedîd-i Sultânî'de Bâb-ı Hümâyûn kurbünde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde yetmiş dokuz senesine mahsûben Avlonya ve tevâbi'i cizyesi cibâyeti uhdesinde olan sâhib-i arzuhâl Abdülgani Ağa'nın cizye kefilî ve tarafından sâbitü'l-vekâle vekîlî sâbıkâ İslambol Cizyedârı Abdullah Ağa cizye-i mezbûre aklâmından İlbasan Sancağı'nda vâki' İşbat Kazâsı'nda tâbi' Grabova nâm karye mütemekkinlerinden olup karye-i mezbûre zimmîlerinin kocabaşları ve taraflarından umûrlarını rü'yete vekîlleri olan derûn-ı arzuhâlde isimleri mezkûr Popor ve Şoşeri (?) ve Gergi ve Nomi nâm zimmîler mahzarında hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Hüseyin Ağa hâzır olduğu hâlde sene-yi mezbûreye mahsûben müvekkilim mezbûr Abdülgani Ağa karye-i mezbûrenin kocabaşları ve re'âyâlarından her biri aharın zimmetinde olan meblağa kefil-bi'l-mâl ve zâmin olup karyelerine ma'lûmü'l-mikdâr verilen evrâkın cizye-i şer'iiyelerinden on bir bin beş yüz guruşu müvekkilim mezbûra deynleri olduklarını her biri ikrâr ve i'tirâf ve yedine "molay" ta'bîr olunur Rumî

ma'mûlün-bih temessük verilüp ve mûcibince Görice kâdısı efendi hüccet-i şer'iyeye i'tâ edüp ba'dehu meblağ-ı mezbûru edâ etmediklerinden bâ-fermân-ı âlî İşbat kâdısı huzûrunda hâmiş-i arzuhâlde ve der-kenâr olunduğu üzere kocabaşları ve re'âyâları ile terâfû-i şer' olundukda meblağ-ı mezbûrun iki bin beş yüz yigirmi bir guruşunu müvekkilim mezbûra teslîm mâ-adâ sekiz bin dokuz yüz yetmiş dokuz guruşu zimmetlerinde bâkî deynleri olduklarını karye-i mezbûre re'âyâlarından her biri ikrâr ve i'tirâf edüp ve İşbat kâdısı efendi dahî meblağ-ı bâkî-yi mezbûru cânib-i mîrîçün müvekkilim mezbûr Abdûlgani Ağa'ya edâ ve teslîm karye-i mezbûr re'âyâlarına hükm ve eşedd-i tenbîh birle işbu i'lâm-ı şer'iyeyi i'tâ ve mûcibince tahsîl ve edâda muhâlefet ederlerse bulundukları mahalde ahz ve habs ve mahkûmun-bih meblağ-ı mezbûru re'âyâ-yı mesfûrlar tamâmen edâ eylemedikçe ıtlâk olunmamaları bâbında müvekkilim mezbûrun yedine emr-i âlî verilmişken karye-i mezbûre re'âyâları adem-i itâ'atlerinden nâşî cizye-i şer'iyeyi edâ etmeyüp zimmetlerinde bâkî kalmağla ve meblağ-ı mezbûre mesfûrân kefil-bi'l-mâl ve zâminî olan zimmîlerden olmağla kefâletlerine binâen meblağ-ı bâkî-yi mahkûmun-bih olan meblağ-ı mezbûru taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-istintâk mesfûrân cevâblarında meblağ-ı bâkî-yi mezbûr sekiz bin dokuz yüz yetmiş dokuz guruşa kefil-bi'l-mâl ve zâmin olduklarını ve husûs-ı merkûm verkîl-i mezbûrun takrîr-i meşrûhu üzere olduğunu ikrâr ve i'tirâf edüp meblağ-ı bâkî-yi mezbûru bizler edâ etmek üzere iken karyemizde zuhûr eden ba'zı eşkiyâlar tam'a-yı hâmlarından nâşî meblağ-ı mezbûru müvekkil-i mezbûre edâ etmeden bizi men' edüp biz dahî havfımızdan meblağ-ı mezkûru müvekkil-i mezbûra edâ etmeyüp hâlâ zimmetlerimizde deynimiz olup ve edâda dahî muhâlefetimiz olmayup lakin meblağ-ı mezbûru bizim bu tarafda edâya bir dürlü iktidârımız olmayup ancak cânib-i mîrîden mübâşir ta'yîn olup mahalline bizi îsâl ve bu def'a dahî meblağ-ı bâkî-yi mezbûr tahsîl olunmayup muhâlefet olunursa ta'yîn olunan mübâşir ma'rifetiyle mukaddemâ sâdır olan fermân-ı âlîde mastûr olunduğu üzere bulunduğumuz memleketimizde ahz ve habs ve mahkûmun-bih olan meblağ-ı merkûmu edâ etmedikçe habisten ıtlâk olunmasuz dediklerinde müvekkil-i mezbûr Abdullah Ağa dahî râzı olup mahallinde mübâşir ma'rifetiyle meblağ-ı mezbûrun tahsîliçün Rumeli vâlisine ve İlbasan ve Avlonya mutasarrıflarına ve Dıraç zâbitine emr-i âlî sudûrunu tarafeyn istid'â veistirhâm eylediklerini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda mûcibince

müvekkil-i mezbûrun yedine emr-i şerîf i'tâsı bâbında emr ve fermân-ı re'y-i zerrîn-i asâfânelerine menûttur fî 28 min-Cemâziye'l-âhire Sene 1180.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/55

Tarih: 8 Safer 1181 (6 Temmuz 1767)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ileri sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer'-i şerîf etdikde Kürretü'n-nuhâs ma'aden mukâta'asına alâ-iştirâk mutasarrıflar olan sâhib-i arzuhâl Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı Âlî İbrahim Beğ ve Silâhşör-i Hazret-i Şehriyârî Ali Beğ meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda derûn-ı arzuhâlde mezkûrû'l-ism Elhâc Abdurrahman Ağa mahzarında hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Elhâc Hüseyin Ağa hâzır olduğu hâlde senevî on sekiz bin vukiyye nuhâs Tophâne-i Âmire'ye ve bin vukiyye nuhâs taraf-ı vakfa ki cem'en be-her sene on dokuz bin vukiyye nuhâs verüp ve rû'yet-i hesâb-ı mîrî edüp sûret-i muhâsebe yedlerimize i'tâ olunmak şartıyla ma'den-i mezkûru yetmiş altı ve yetmiş yedi ve yetmiş sekiz senelerini ma'lûmü'l-mikdâr fâ'iz ile merkûm Elhâc Abdurrahman Ağa'ya ilzâm ve ol dahî iltizâm edüp ve yedimize memhûr ve ma'mûlun-bih temessük i'tâ ve edâsına müte'ahhid oldukdan sonra ma'den-i mezkûru sene-i mezkûrelerde zabt ve hâsılâtını kabz edüp lakin Tophâne-i Âmire'ye teslîm edeceği nuhâsdan sekiz bin dört yüz doksan dört buçuk vukiyyesini edâ ve teslîm etmeyüp mezbûr Elhâc Abdurrahman Ağa'nın zimmetinde kalmağla zikr olunan sekiz bin dört yüz doksan dört buçuk vukiyye nuhâs mezbûr Abdurrahman Ağa cânib-i mîrîye teslîm ve mîrî ile sene-i mezkûrelerin hesâbını rû'yet ve sûret-i muhâsebesin yedimize i'tâ olunmasını taleb ederiz dediklerinde gıbbe'l-istintâk merkûm Elhâc Abdurrahman Ağa cevâbında ma'den-i mezkûru ber-minvâl-i muharrer mûmâ-ileyhimâdan sene-i mezkûrelerde ilzâm ve yedlerine ma'mûlün-bih temessük verüp be-her sene cânib-i mîrîye ve vakf tarafına on dokuz bin vukiyye nuhâs vermeğe müte'ahhid olduğunu mukarrir ve mu'terif olup lakin ma'den-i mezkûra Kastamonu sükkânından olup fevt olan Hasan Ağa nâm kimesneyi ben şerîk edüp mezbûr Hasan Ağa ma'den-i mezkûru iki buçuk sene zabt edüp rû'yet-i hesâb etmeksiniz fevt oldukda kebîr oğulları Esseyyid Mehmed ve Esseyyid Mustafa ma'den-i mezkûrun bakiyye nısf-ı senesini zabt ve şerîkim müteveffâ-yı mezbûrun cem' eylediği mîrî nuhâsı kabz etmeleriyle taraf-ı

mîrîye edâsı lâzım olan bakiyye sekiz bin dört yüz doksan dört buçuk vukiyye mîrî nuhâsı mezbûrândan mutâlebe eylediğimde dört bin iki yüz on sekiz vukiyyesi zimmetlerinde olduğunu ikrâr ve i'tirâf edüp ve ikrârları taraf-ı şer'eden i'lâm olunup mâ'adâ dört bin iki yüz yetmiş altı buçuk vukiyyesi dokuz kıt'a temessükât mantûkunca küreciyân zimmetlerinde kaldı deyü taraf-ı mîrîye edâsı iktizâ eden nuhâs tamâmen edâdan imtinâ' etmeleriyle mezbûrân Esseyid Mehmed ve Esseyid Mustafa ile üç senelik ma'den-i mezkûrun hesâbını rû'yet edinceye değin mezbûr Elhâc Abdurrahman Ağa mûmâ-ileyhimâdan mehil taleb etdikde mûmâ-ileyhimâ dahî emhâle râzı olup mezbûrân Esseyid Mehmed ve Esseyid Mustafa hâlâ Kastamonu Kazâsı'nda sâkinler olup sâ'ir ... olmağla mezbûrân zâbitler ma'rifetiyle ahz ve Kürretü'n-nuhâs Kazâsı'na ihzâr ve ma'den-i mezkûrun üç senelik hesâbını taraf-ı devlet-i aliyyeden mübâşir ta'yîniyle ma'den-i mezkûr emîni ve kâtibi ve vekîlim olup ma'den-i mezkûrda sâkin Musa-zâde Mehmed Ağa ma'rifetleriyle ve ma'rifet-i şer'le küreciyân muvâcehelerinde rû'yet olunup taraf-ı mîrîye teslîmi iktizâ eden nuhâs kangı tarafda zuhûr ederse tamâmen tahsîl ve vekîl-i mezbûra teslîm olunması bâbında merkûm Elhâc Abdurrahman Ağa emr-i âlî istid'â ve istirhâm eylediğini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda ol bâbda emr ve fermân re'y-i zerrîn-i asâfânelerine menûttur fî 8 min-Saferü'l-hayr Sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/84

Tarih: 5 Şa'bân 1182 (15 Aralık 1768)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ileri sarây-ı hazret-i şehriyârîde Bâb-ı Hümâyûn kurbünde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'de hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Ahmed Ağa hâzır olduğu hâlde İznik Menzilcisi Mustafa Ağa b. Mehmed bundan akdem Sayda cânibine taraf-ı devlet-i aliyyeden me'mûr olup hidmet-i me'mûresin edâ hilâlinde fevt olan başkapu kethüdâsı dimeğle ma'rûf ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî Ahmed Ağa b. Ebubekir'in vârisi sulbü sagîr oğlu Esseyid İsmail ve sagîre kızı Ümmü Gülsüm'ün vasîsi müteveffâ-yı mezbûrun zevce-i menkûhe-i metrûkesi Sarâyılı Nefise Kadın bnt. Abdullah ile müteveffâ-yı mûmâ-ileyhin kebîre kızı olup müteveffânın sagîr oğlu E's-

eyd Mustafa'nın vasîsi Hasibe Hanım taraflarından Esseyid Osman Efendi b. Mahmud ve Hafız Mustafa b. Osman şehâdetleriyle sâbitü'l-vekâle vekîli olan Şekib Hüseyin Efendi b. Hasan muvâcehesinde da'vâ eder ki müteveffâ-yı merkûm Ahmed Ağa berât-ı âlî ile mutasarrıf olduğu Bilecik kazâsına tâbî' Küplü ve tevâbî'i mukâta'asını bin yüz seksen senesi martı ibtidâsından şubatı gâyesine değin ağalık ta'bîr olunan tahsîlât müdâhale etmeyüp ancak mâ'adâ hâsılât-ı mukâ'ta'a ve rûsûmât mizânını cem' ve tahsîl ve ahz ve kabz etmek üzere iki bin guruş bedel-i iltizâm ve yüz yigirmi bir guruş kapu harcı ile kabûl ve meblağ-ı mezbûr iki bin guruşu zevce-i mezkûresi Nefise kadına ve yüz yigirmi bir guruşu etbâ'ına ba'de'd-def' ve teslim mukâta'a-yı merkûmenin zamân-ı zabtı geldikde üç ay mikdârı ben ve dört ay mikdârı Burusalı Hafız nâm kimesne benim tarafımdan iltizâmen zabt üzere iken müteveffâ-yı mûmâ-ileyh Ahmed Ağa savb-ı me'mûresine giderken mukâta'a-yı mezbûreye gelüp benim ve merkûm Burusalı Hafız'ın iltizâmın fesh edüp zabtımız müddetinden sene-i merkûme şubatı gâyesine varınca iktizâ eden hâsılât ve rûsûmâtını Elhâc Ahmed nâm kimesneye ihâle ve tefvîz edüp medfû'um olan bedel-i iltizâmı zamân-ı zabtımda istifâ edemediğim hasebiyle işbu Hüseyin Efendi'nin müvekkilesinden taleb ve da'vâ ederim dedikde gıbbe'l-istintâk vekîl-i merkûm Hüseyin Efendi müdde'î-i mezbûr Mustafa Ağa'nın takrîr-i meşrûhu üzere ikrâr eyledikde müteveffâ-yı mûmâ-ileyh Ahmed Ağa seksen senesi Receb-i şerîfinden şubât gâyesine varınca mukâta'a ve mizânı Elhâc Ahmed'e tafvîz etmezden mukaddem mezbûr Mustafa Ağa ve merkûm Burusalı Hafız ile hesâb görüp hesâbların kat' edüp ve merkûmân-ı müteveffâ-yı mûmâ-ileyhimin mukâta'a ve mizâna müte'allik da'vâdan zimmetini ibrâ etmişlerdir deyü cevâb verdikde ba'de'l-inkâr ibrâ-yı mezkûru isbât hilâlinde beyinlerine muslihûn tavassut edüp merkûm Elhâc Ahmed'in târîh-i mezkûrda mukâta'a mizânından makbûzu olan hâsılât ve rûsûmâtına ber-vech-i âdet vereseye def' ve teslîmi iktizâ ederdi kalîl ve kesîr her neye bâliğ olursa ahâlî ma'rifetleriyle ve ma'rifet-i şer'le merkûm Mustafa Ağa mezbûr Hacı Ahmed'den ahz ve kabz etmek üzere ve eğer merkûm Elhâc Ahmed târîh-i mezkûrda olan makbûzâtını müteveffâ-yı mûmâ-ileyhe yahûd verese taraflarına yahûd mukâta'a ve mizâna mahsûben ahar bir kimesneye verdüm deyü iddi'â ederse ba'de's-sübût yine bana redd ve teslîm olunmak üzere verese râzı olurlar ise iddi'â eylediğim meblağlardan sâlifü'z-zikr Nefise kadının vesâ'ir veresenin zimmetlerini ibrâ-yı amm kat'-ı nizâ'la ibrâ ve iskât ederim dedikde vekîl-i merkûm Hüseyin Efendi ber-minvâl-i meşrûh bi'l-vekâle

râzı olup ve takrîr-i mezkûru üzere ibrâsını tasdîk eyledikde merkûm Mustafa Ağa verese-i mezbûreden mukâta‘a-yı mezkûre ve mizân-ı mersûmeye müte‘allik da‘vâ ve nizâ‘ım yokdur lakin ber-minvâl-i muharrer bir kıt‘a emr-i âlî ısdârın istirhâm ederim deyü istid‘âsını mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer‘e gelüp alâ-vukû‘ihi inhâ ve takrîr eylediği ma‘lûm-ı devletleri buyuruldukda ol bâbda emr ve fermân hazret-i men-lehü’l-emrindir hurrire fî 5 Şa‘bân Sene (1)182.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/89

Tarih: 6 Receb 1184 (26 Ekim 1770)

Ma‘rûz-ı dâ‘i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şer‘at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi Esseyyid İbrahim Efendi dâ‘ileri sarây-ı cedîd-i sultânîde Bâb-ı Hümâyûn kurbünde başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-i meclis-i şer‘-i şerîf etdikde hâlâ devlet-i aliyye dâme-fî-himâyeti’r-rabbâniyede bi’l-fi‘il rikâb-ı müstetâb defterdârı sa‘âdetli Elhâc Ömer Vahid Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü’ş-şereflerinden müseccel vekîl-i şer‘îleri rikâb-ı kâm-yâb Başbâkî Kulu izzetli İbrahim Ağa meclis-i ma‘kûd-i mezkûrda Haremeyn-i Şerîfeyn Evkâfi’ndan Atina ve tevâbi‘i mukâta‘ası bâ-berât-ı âlî-şân ber-vech-i mâlikâne mevâlî-i izâmdan Mehmed Said Efendi ve Ali Efendi ve Esseyyid Ahmed Efendi ve İsmail Ağa ve Abdalbaki Ağa’nın alâ-iştirâk uhdelerinde olmağla mûmâ-ileyh Mehmed Said Efendi’nin şerîfi ve tarafından sâbitü’l-vekâle vekîli mûmâ-ileyh Ali Efendi ve mûmâ-ileyhimâ Esseyyid Ahmed Efendi ve İsmail Ağa mahzarlarında seksen iki senesi mukâta‘a-yı mezkûre mâlından merkûmûn Mehmed Said Efendi ve Ali Efendi ve İsmail Ağa taraf-ı mîrîye olan deynlerini edâ ile ve mûmâ-ileyh Esseyyid Ahmed Efendi ile gâ‘ib-ani’l-meclis mûmâ-ileyh Abdûlbaki hisselerinden dokuz bin dört yüz yigirmi dokuz buçuk gurus ve seksen üç senesi mâlından ashâb-ı mâlikâne mûmâ-ileyhimin keزالik deynleri olan otuz yedi bin yedi yüz on dokuz gurus ki cem‘en kırk yedi bin yüz kırk sekiz buçuk gurus haremeyn-i şerîfeyn muhâsebesi defterlerinde mukayyed olup bu makûle mukâta‘âtın mâlî senesi zarfında üç taksît ile taraf-ı mîrîye teslim olunması mâlikâne şurûtundan iken meblağ-ı mezbûr mûmâ-ileyhimden mutâlebe olundukda her biri ahara tahmîl ile arada muhâlefet etdiklerine binâen meblağ-ı mezbûr birkaç gün zarfında alâ-eyyi-hâl tahsîl ve eğer bundan sonra dahî edâda muhâlefet ederler ise şurût-ı mer‘iyye mûcibince mâlikâneleri üzerlerinden ref‘ olunmak bâbında emr-i hümâyûn

ma‘delet-makrûn şeref-yâfte-i sudûr olmağla meblağ-ı mezbûr ashâb-ı mâlikâne mûmâ-ileyhim ve mültezimleri Elhâc Hasan ve kefilî olan Françe bâzârgânlarından Andria Mosigrak (Monsieur Chirac?) bâzârgânda mıdır yohsa mûmâ-ileyhim taraflarından zabtına adem-i i‘tibâr ile re‘âyâ zimmetlerinde mi kalmışdır bir şekk ve iştibâh olunmaya hakk vechile tashîh ve meblağ-ı mezbûr kangı taraftan iktizâ ederse tahsîl olunmasına emr-i âlî sâdır oldu dedikde gibbe‘l-istintâk mûmâ-ileyhim cevâblarında seksen iki senesi mâlından on dokuz bin gurus ve seksen üç senesi mâlından elli iki bin dokuz yüz yigirmi dört gurus ki cem‘an yetmiş bir bin dokuz yüz yigirmi dört gurus hâlâ zikr olunan Atina‘da sâkin mültezimimiz olan Elhâc Hasan Ağa ile işbu yedimizde olan dört kıt‘a hüccet ve i‘lâm ve beşer kıt‘a kâ‘imeve bir kıt‘a temessük ve iki kıt‘a mektûb mantûklarınca zikr olunan Atina‘da mütemekkin mesfûr Andriya Mosigrak nâm bâzârgân zimmetlerinde olup bundan akdem meblağ-ı mezbûrun yigirmi beş bin gurusunu bâzârgân-ı mesfûr Galata mütemekkinlerinden Françelü Roland Kirays ? nâm bâzârgâna poliçe edüp lakin mesfûr poliçeyi kabûl etmemeğle temessüğü redd olunup meblağ-ı mezbûr bizim zimmetimizde değildir mültezim-i merkûm ile kefil-i mesfûr Andriya Mosigrak zimmetlerindedir deyü takrîr-i meşrûhların musaddak zikr olunan hüccet ve i‘lâm ve temessük ve kâ‘imleri ibrâz eylediklerinden sonra meblağ-ı mezbûr mübâşir ma‘rifetiyle mahallinde mukâta‘a-yı mezbûre hâsılâtından der-anbar olan hubûbât ve revgan-ı zeyt ve sâ‘ir mevcûde olanları semen-i misilleriyle furûht olunup semenleri meblağ-ı mezbûra vefâ etmezse mâ‘adâsını mültezim-i merkûm Hasan Ağa ile kefilî olan mesfûr Andriya Mosigrak bâzârgândan bi-eyyi-vechin-kân tahsîl ve mâlikâne ashâbına teslîm ve mâlikâne ashâbı taraflarından dahî darb-hâne-i âmireye teslîm ve eğer mültezim-i merkûmun ve kefil-i mesfûrun iflâsı zuhûr ederse meblağ-ı mezbûr der-akab mâlikâne mutasarrıfları taraflarından her biri hisselerin darb-hâne-i âmireye edâ ve teslîm olunmak üzere emr-i âlî sudûrunu ashâb-ı mâlikâne mûmâ-ileyhim Mehmed Said Efendi ve Ali Efendi ve Esseyid Ahmed Efendi ve İsmail Ağa‘dan her biri istid‘â ve istirhâm eylediklerin mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer‘e gelüp alâ-vukû‘ihi inhâ ve takrîr eylediği ma‘lûm-ı devletleri buyuruldukda ol bâbda emr ve fermân re‘y-zerrîn-âsafânelerine menûtdur fî 6 Receb 1184.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/44

Tarih: 22 Receb 1196 (3 Temmuz 1782)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâdır olan fermân-ı âlîlerine imtisâlen işbu arzuhâl hâmişinde tastîr ve beyân kılınan Malatya Voyvodalığından müfrez Keferdiz ma'a Boyahâne Mukâta'asına ber-vech-i mâlikâne mutasarrıf olan Tablakâr Mustafa târîh-i i'lâmdan sekiz ay mukaddem zikr olan Keferdiz Karyesi'nde fevt olduğunu mevsûkû'l-hükm sâbıkâ kazâ-yı mezbûr nâ'ibi Esseyyid Mehmed Emin Efendi b. Mehmed Reşid ve Diyarbekir Eyâleti'nden Veli Kethüdâ-zâde Müderrisi Esseyyid Ahmed Efendi b. Osman Efendi ve Süleyman Ağa b. İbrahim nâm kimesneler kıbel-i şer'eden meb'ûs Mîrî Kâtibi fahrû'l-müderrisînü'l-kirâm Ahmed Şemseddin Efendi'nin sarây-ı hümayûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Ahmed Ağa hâzır olduğu hâlde akd eylediği meclis-i şer'e her biri tarîkû's-şehâde haber verüp ol vechile müteveffâ-yı mezbûrun mahlûlünden mukâta'a-yı mezkûreye ber-vech-i mâlikâne mutasarrıf olan Silâhdâr-ı Hazret-i Şehriyârî Kapu Çukadârı Mustafa Ağa'nın istid'âsı vâkı'aya mutâbık olduğunu mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e i'lâm olundu el-emru li-men-lehü'l-emr fi'l-yevmü's-sâni ve'l-ısrîn min-Recebü'l-ferd sene-i sitte ve tis'in ve mi'e ve elf.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/45

Tarih: 21 Rebî'ü'l-evvel 1197 (24 Şubat 1783)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Derûn-ı arzuhâlde mezkûr Bozkır Kazâsı'na tâbî Mire Karyesi'nin nısfına ber-vech-i mâlikâne mutasarrıf olan Esseyyid Mehmed Memiş Ağa cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi eşrâf-ı kudâtdan Elhâc Mehmed Efendi'nin bâb-ı hümayûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i hatîrde mâlikâne-i mezbûrenin nısf-ı aharına mutasarrıf olan Elhâc Ali Ağa muvâcehesinde hâlâ Başbâkî Kulu ElhâcOsman Ağa hâzır olduğu hâlde zikr olunan mâlikânenin re'âyâsı Elhâc Ali Ağa'dan hoşnûd ve râzı olduklarına binâen mâlikâne-i mezbûrede olan nısf-ı hissesi işbu doksan yedi senesi martı ibtidâsından şubatı gâyetine varınca zabt etmek üzere işbu Elhâc Ali Ağa'ya dört yüz guruşa ilzâm eylediğimde ol dahî ilzâm ve kabûl eyledi dediğini mezbûr Elhâc Ali Ağa tasdik eylediğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men lehü'l-emr fi 21 Rebî'ü'l-evvel sene 1197.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/46

Tarih: 11 Rebî'ü'l-âhir 1197 (16 Mart 1783)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Köprü ahâlîsinden Elhâc Mehmed b. Halil ve Gedegra ahâlîsinden Elhâc Sadeddin Efendi b. Mehmed ve Mehmed Çelebi b. Mahmud ve Esseyyid Elhâc Zekeriya b. Elhâc Hüseyin ve Mehmed b. Mehmed ve sâ'ir cerîdede mazbûtü'l-esâmî kimesneler cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi eşrâfû'l-kudâtdan Elhâc Mehmed Efendi'nin sarây-ı hümayûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde derûn-ı berât-ı âlî-şânda mezkûr Şerif Ali muvâcehesinde hâlâ Başbâkî Kulu Elhâc Osman Ağa hâzır olduğu hâlde işbu derûn-ı berât-ı âlî-şânda mezkûr Amasya Sancağı'nda Gedegra Nahiyesi'nde bedel-i cebelü-i Karye-i Enarlu ve gayruhu mukâta'asının rub' hissesini ber-vech-i mâlikâne mutasarrıf olan işbu Şerif Ali'dir deyü haber verdiklerin sâdır olan fermân-ı âlîlerine imtisâlen mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde zabt ve tahrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî'l-yevmü'l-hâdî-aşer min- R sene seb'a ve tis'în ve mi'e ve elf.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/59

Tarih: 7 Muharrem 1198 (2 Aralık 1783)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Derûn-ı arzuhâlde mezkûr resm-i mîrî-i şem -i asel mukâta'ası ashâbından Enderûn-ı Hümayûn ağavâtından Abdullah Ağa kendü tarafından asâleten ve müşterikleri serkahveci-i şehriyârî Mustafa Ağa ve Süleyman Ağa taraflarından vekîlleri olmağla vekâleten cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi müderrisîn-i kirâmdan Esseyyid Mehmed Murad Efendi'nin sarây-ı hümayûnda Hastalar Odası nâm mahallde akd eylediği meclis-i şer'de Taşözü Mukâta'ası uhdelerinde olan Mustafa Ağa ve Derviş Ali Ağa ve Esseyyid Ali Ağa muvâcehelerinde hâlâ Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî umdetü'l-e-âlî izzetli İbrahim Ağa hâzır olduğu hâlde işbu yedimizde bâlâsı hatt-ı hümayûnla mu'anven fermân-ı âlî derûnunda zikr ve beyân olunduğu vech üzere İzmir ve tevâbi'i ve zikr olunan Taşözü Cezîresi'nden harbî kefereye bey' olunan şem'-i aselin resm-i mîrîsi ber-vech-i mâlikâne uhdemizde olup ecânibden ta'arruz olunmak îcâb etmez iken mârû'z-zikr Taşözü mukâta'ası ashâbı mezbûrdan Mustafa Ağa ve

Derviş Ali ve Esseyid Ali Ağa zabtımıza mâni' olmalarıyla hilâf-ı emr-i âlî ta'arruzları men' olunmak matlûbumdur dedikde mezbûrdan Mustafa Ağa ve Derviş Ali Ağa cevâblarında mûmâ-ileyhim Abdullah Ağa ve Mustafa Ağa ve Za'im Süleyman Ağa'nın uhdelerinde olan ancak İzmir ve tevâbi'inden bey' olunan şem'-i aselin resm-i mîrîsi olup zikr olunan Taşözü cezîresi dâhil değildir deyü cevâba tasaddî etdiklerinden mûmâ-ileyhim Süleyman Ağa ve Mustafa Ağa ve diğer Süleyman Ağa'nın yedlerinde olan hatt-ı hümayûn ile mu'anven fermân-ı âlîde Taşözü cezîresinden dahî harbî kefereye bey' olunan şem'-i aselden iştirâ edenlerden be-her vukiyyesinden üçer para resm-i mîrî mûmâ-ileyhim Abdullah Ağa ve ser-kahveci-i şehriyârî Mustafa Ağa ve Za'im Süleyman Ağa'nın uhdelerinde olduğu mezkûr musarraha olmağla resm-i mîrî-yi şem'-i asel mukâta'asına Taşözü mukâta'ası ashâbı mezbûrûn Mustafa Ağa ve Derviş Ali Ağa ve Esseyid Ali Ağa'nın dahl ve ta'arruzları hilâf-ı emr-i âlî olduğu zâhir olmağla ba'de'l-yevm resm-i mîrî-yi şem'-i asel mukâta'asına Taşözü cezîresi mukâta'ası ashâbından ve sâ'ir bir ferd ta'arruz etmeyüp şurûtu mûcibince mûmâ-ileyhim Abdullah Ağa ve ser-kahveci-i şehriyârî Mustafa Ağa ve Za'im Süleyman Ağa taraflarından zabt olunmak üzere yedlerine tuğralı emr-i âlî istid'âsında olduklarını mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve ba'dehu ma'an meb'ûs ümenâ-yı şer'le meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği hazret-i âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fi 7 min-Muharremü'l-haram sene 1198.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/62

Tarih: 2 Zî'l-ka'ade 1199 (6 Eylül 1785)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâhib-i arzuhâl Bostanî Abdülkadir Ağa b. Muhiyiddin cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi eşrâfû'l-kudât-ı kirâmdan Elhâc Abdullah Efendi'nin sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde derûn-ı arzuhâlde mezkûr mültezim İbrahim Ağa b. Elhâc Süleyman muvâcehesinde mezbûr İbrahim Ağa ile sekiz yüz guruş ücret kavliyle nüzul ve avârız mâlî tahsîliçün Tırhala cânibine gidüp ba'de'r-rü'yetü'l-maslaha meblağ-ı mezbûrun dört yüz guruşunu bana edâ ve dört yüz guruşu zimmetinde kalmağla taleb ederüm deyü da'vâya tasaddî ettiğimde mezbûr İbrahim Ağa cevâbında ber-minvâl-i muharrer müdde'âmı inkârından mâ-adâ makbûzum olan meblağ-ı mezbûr dört yüz guruşun yüz guruşunu cihet-i karzdan üç yüz

guruşunu emvâl-i mîrîden kabz eyledi deyü Medîne-i Ebu Eyüb El-ensârî mahkemesinde benden taleb ve da'vâyı ben dahî ücret-i mezkûreden olmak üzere rızâsıyla vermişdi deyü ba'de'd-def' ve'l-inkâr ber-minvâl-i muharrer def'imi isbât etmek üzere iken beynimiz(d)e muslihîn tavassutuyla merkûm İbrahim Ağa ber-vech-i muharrer dört yüz guruş mutâlebesinden ben dahî ziyâde müdde'âm olan dört yüz guruş mutâlebesinden fârig ve husûs-ı merkûme müte'allaka-yı âmme-i de'âvî ve mütâlebâtıdan birbirlerimizin zimmetlerin ibrâ ve her birimiz aharın ibrâsını kabûl eyledik dediğini merkûm İbrahim Ağa tasdik ve bu vechile külliyyen kat'-ı nizâ' eylediklerini mevlânâ-yı merkûm mahallinde tahrîr ve ba'dehu meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî 2 Zi'l-ka'detü's-şerîfe sene 1199.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/65

Tarih: 1 Rebî'ü'l-âhir 1200 (1 Şubat 1786)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Derûn-ı arzuhâlde mezkûr âdet-i ağnâm-ı Görice mukâta'ası re'âyâsından Kosta veled-i Panayo ve Tanaş veled-i Kiryako ve Yorgi veled-i Dimitri ve Yani veled-i Kosta nâm zimmîler cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi eşrâfû'l-kudâtü'l-kirâm-ı zevî'l-ihtirâmdan Elhâc Abdullah Efendi'nin sarây-ı hümayûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde mukâta'a-yı mezkûre ashâbından Hâcegân-ı dîvân-ı hümayûndan Abdullah Şefîk Efendi tarafından vekîli Elhâc Ahmed Ağa b. Abdullah muvâcehesinde hâlâ Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî umdetü'l-e'âlî izzetli Halil Ağa hâzır olduğu hâlde bundan akdem mukâta'a-yı mezbûrenin ilzâm ve iltizâmı kâ'ide-yi mer'iyye-yi mîrîye mugâyir ashâb-ı ağnâmdan ve re'âyâ-yı sâ'ireden ziyâde rüsûm mutâlebesiyle müte'allaka bi'd-def'ât der-i devlet-medâra iştikâlarımıza binâen işbu yedlerimizde mevcûd ve der-kenârlar nâtık olduğu üzere evâmir-i müte'addide ısdâr ve el-hâletü-hâzihi mukâta'a-yı mezbûrenin rüsûm-ı mîrîyelerine külli noksân tertîb etmekle ba'de'l-yevm mukâta'a-yı mezbûre mutasarrıfı tarafından hilâf-ı emr ve fermân-ı kadîme mugâyir re'âyâyâ zulm ve te'addî etmeyerek rüsûm-ı mîrîlerin tahsîl(i) mu'temedun-aleyh re'âyâ-perver bir âdemlerin ta'yîn ve bu vechile emvâl-i mîrî öteden beri ne vechile tahsîl olunageldi ise bizler de muhâlefet etmemek üzere her birimiz ba'de'r-rızâ mukâta'a-yı mezbûrenin irâdına kesr ve noksân tertîb

etmemek üzere sıyâneten li'l-mîrî mukaddem ısdâr etdirdiğimiz evâmîr-i aliyyelerin kaydların terkîn ve ber-minvâl-i muharrer i'lâm-ı hâli mübeyyin tuğralı emr-i âlî sudûrun tarafeyn istid'â veistirhâm eylediklerin mevlânâ-yı merkûm mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî gurre-i R sene 1200.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/82

Tarih: 25 Cemâziye'l-âhir 1201 (1 Mart 1791)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Terkos Nâhiyesi ahâlîsinden matlûb işbu sene-i mübârekede İsmail ordusuna müretteb olan yüz kırk aded müheyyâ şütürân sârbânbaşı nasb ve ta'yîn olunan Ali Beğ oğlu Osman nâm kimesne cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi eşrâf-ı kudâtdan Şeyh-zâde Mehmed Emin Efendi'nin sarây-ı hümayûnda başbâkîkulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde hâlâ Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî izzetli İbrahim Ağa ile husûs-ı merkûma bâ-fermân-ı âlî mübâşir ta'yîn buyurulan ağayân-ı hazret-i sadâret-penâhîden Esseyyid Mehmed Emin Ağa hâzırlar oldukları hâlde sene-i mezkûreye mahsûben nâhiye-i mezkûreden müretteb ve matlûb yüz kırk aded müheyyâ şütürânı yerlû yerinden cem' ve tahsîl ve mahallinde vakt-i mev'ûduna değin hidemât-ı me'mûresini kemâ-hüve-hakkuhu idâre ve rû'yetine ta'ahhüd eyledim dedikten sonra ahâli-yi mezkûreden Şâtır Mehmed b. Abdullah ve Kalyoncuoğlu Ali Beşe b. Hüseyin ve ... oğlu Abdullah b. Ali ve Mü'ezzinoğlu Halil b. Mustafa nâm kimesnelerden her biri dahî mezbûr Osman ol mikdâr şütürânı tamâmen ve kâmilten yerlû yerinden cem' ve tahsîl ve hidemât-ı lâzimesini vakt-i mev'ûduna değin idâre ve rû'yetine muktedir olup itmâm-ı hıdmet-i me'mûre edeceklerine kefil oldukları tescîl ve nizâm-ı kaviyyeye rabt olunmağla sûret-i ta'ahhüdleri mahalline ba'de'l-kayd işbu sa'âdetlû defterdâr efendi dâ'ilerinin takrîrinden zikr ve beyân olunduğu üzere doksan yedi senesi şütürân bedelinden nâhiye-i merkûme ahâlîsinden matlûb buyurulan yedi bin yüz kırk gurus işbu tertîb-i cedîde mahsûb buyurulup zimmetleri kaydı mahallinden ref' ve terkîn olunmak bâbında istid'â-yı inâyet eylediklerini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde ketb ve tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî 25 Cemâziye'l-ahîre sene 1201.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 4/42

Tarih: 23 Zî'l-ka'ade 1204 (4 Ağustos 1790)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Hâcegân-ı dîvân-ı hümayûndan hâlâ ordu-yı hümayûnda yeniçeri kâtibi İsmail İsmetî Efendi tarafından vekîl-i sâbitü'l-vekâlesi hâlâ İslambol Cizyedârı Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî Elhâc Ali Ağa cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi umdetü'l-müderrişînü'l-kirâm Esseyyid Ahmed Efendi'nin sarây-ı hümayûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde hâcegân-ı dîvân-ı hümayûndan Tahir Ağa-zâde Mehmed Emin Efendi muvâcehesinde hâlâ rikâb-ı hümayûnda Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî izzetli Süfyan Ağa ve hâlâ Matbah-ı Âmire Emîni İbrahim Ağa ve Gümrük Emîni Hasan Ağa ve zikr-i âtî Berkofça Mukâta'asını idâreye me'mûrlar Abdülhalim Efendi ve Mustafa Ağa hâzırlar oldukları hâlde mârû'z-zikr Berkofça Mukâta'ası'nın nısf hissesi müvekkilim mûmâ-ileyh İsmail İsmetî Efendi'nin ve rub' hissesi mûmâ-ileyh Mehmed Emin Efendi'nin ve rub' hissesi gâ'ib ani'l-meclis Süleyman Ağa'nın uhdelerinde olup mukâta'a-yı mezkûreyi ma'a cizye iki yüz bir senesinden ve mûmâ-ileyh Mehmed Emin Efendi idâre ve rû'yet etmeğle üç sene mukâta'a ve iki sene cizyeden makbûz ve masrafının hesâbı me'mûrîn-i mûmâ-ileyhim ma'rifetleriyle rû'yet olundukda ba'de't-teslîmât bâ-hüccet-i şer'iyye kalan otuz bin guruş bekâyâdan mâ'adâ iki bin guruş mûmâ-ileyh Mehmed Emin Efendi'nin zimmetinde zuhûr etdikde meblağ-ı mezbûru vekîl-i mûmâ-ileyhe tamâmen ve kâmilen ba'de'l-edâ ve'l-kabz bekâyâ-yı mezkûreden mâ'adâemvâl-i mukâta'a ve emvâl-i cizyeden işbu târîh-i i'lâma gelince mûmâ-ileyh Mehmed Emin Efendi'nin bi'l-cümle ahz ve i'tâ ve makbûz ve masrûfuna ve sâ'ire muta'allaka âmme-i de'âvî ve mutâlebât ve kâffe-i muhâsamâtdan mûmâ-ileyh Mehmed Emin Efendi'nin zimmetini bi'l-vekâle ibrâ ve ıskât etdikde ol dahî ibrâ-yı mezkûru ba'de'l-kabûl medfû' olan meblağ-ı mezbûr iki bin guruşa ve mukâta'a-yı mezkûreye dâ'ir masrûfâtına ve ikrâmiye mutâlebesine ve sâ'ire mûta'allaka âmme-yi de'âvîden mûmâ-ileyhimâ İsmail İsmetî Efendi ve Elhâc Ali Ağa'nın zimmetlerini ibrâ ve ıskât etdikde vekîl-i mûmâ-ileyh dahî ibrâ-yı mezkûru ba'de'l-kabûl marû'z-zikr mahallinde bekâyâ olan otuz bin guruş tahsîl ve mûmâ-ileyh İsmail İsmetî Efendi'nin hissesine isâbet eden on beş bin guruş mûmâ-ileyh İsmail İsmetî Efendi tarafına teslîm ve nısfı olan on beş bin guruş

dahî mûmâ-ileyh Mehmed Emin Efendi ile müşterek mûmâ-ileyh Süleyman Ağa taraflarına teslîm olunmak bâbında tuğralı emr ve fermân-ı âlî niyâzında istid'â ve istirhâm eylediklerin mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emrindir fî 23 Zi'l-ka'adetü'ş-şerîfe.

III. III. Mîrî Kâtibi Mahkemesine Yansıyan Müteferrik Mesele Örnekleri

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 1/108

Tarih: 20 Ramazân 1170 (8 Haziran 1757)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâdır olan fermân-ı âlîlerine imtisâlen bundan akdem defterdâr kapusunda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd olunan meclis-i şer'-i şerîfde işbu arzuhâlin sâhibi Enderûn-ı Hümâyûn Kürkcübaşı Mustafa Ağa ibn Abdullah Başbâkî Kulu Süleyman Ağa mahzarında sadr-ı esbak maktûl Ali Paşa'ya hâl-i hayâtında verdiği eşyâ-yı mütenevvi'a bahâsından iki bin beş yüz doksan iki buçuk guruş alacak hakkını taleb ve da'vâ ve lede't-tezkîye adâletleri zâhire Ahmed Ağa b. Ali ve Mehmed Ağa b. Mustafa şehâdetleriyle müdde'âsını isbât edüp mezbûr Mustafa Ağa tahlîf olunduktan sonra mûcibiyle ba'de'l-hükm tereke-i müteveffâ-yı mûmâ-ileyhden mezbûr Kürkcübaşı Mustafa Ağa'ya edâ ve teslîm müşârun-ileyh Süleyman Ağa'ya tenbîh olunduğunu müş'ir sâhib-i arzuhâlin yedine i'lâm-ı şer'î olunduğu cerîdemizde mastûrdur bâkî fermân sultânım hazretlerininindir fî 20 Ramazân 1170. ²⁷¹

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/14

Tarih: 4 Şa'bân 1177 (7 Şubat 1764)

ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

İskenderiye Sancağı'nda Ülgün Kal'ası'nın mustahfizân-ı atîk ve topçuyân-ı atîk cemâ'atlerinin ashâb-ı arzuhâl yerlû neferâtı taraflarından arz ve mahzar ile irsâl eyledikleri Ali Ağa nâm kimesne cânib-i şer'at-ı garrâdan mürselmüderrisîn-i kirâmdan mevlânâ Ali-zâde İsmail Efendi dâ'ilerinin Bâb-ı Hümâyûn kurbünde başbâkî kulu

²⁷¹ Zayi olan ödeme ilâminin yeniden talep edilmesi sebebiyle ele aldığımız ilâm kaydı çıkartılmıştır.

ağalara mahsûs odada akd eylediği meclisde derûn-ı arzuhâlde mezkûrû'l-ism kal'a-yı mezbûrenin topcuyân-ı atîk ağası Hasan nâm kimesne ile hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Yakub Ağa hâzır olduğu hâlde terâfû'lerinde mezbûr Hasan salyânecilik tarîkiyle âsitâne-i aliyyeye gelüp cemâ'atân-ı merkûmetân neferâtının müstehak oldukları bin yüz yetmiş beş senesi mevâcibi iki bin üç yüz altmış altı guruşun sebep-i tahrîr ahkâmını kaleminden ihrâc ve meblağ-ı mezbûru mahallerinden ahz ve kendi ulûfesi olan kırk sekiz guruş ile karındaşı İsmail'in ulûfesi olan elli yedi buçuk guruşu istifâ ve mâ-adâ cemâ'atân-ı merkûmetânın ulûfeleri olan iki bin iki yüz altmış buçuk guruşu kendü umûruna sarfla istihlâk ve neferât-ı merkûmeye bu vechile gadr etdiğinden mâ-adâ yetmiş altı senesi mevâcibinin dahî sebep-i tahrîr ahkâmını kaleminden ihrâc ve ahz ve yetmiş yedi senesi mevâcibinin dahî sebep-i tahrîr ahkâmını kaleminden ihrâca tasaddî etmeğle meblağ-ı mezbûr ikibin iki yüz altmış buçuk guruş ile yetmiş altı senesi ahkâmı mezbûr Hasan'dan tahsîl ve bu kullarına neferât-ı merkûmeye îsâl için bâ-kefil teslim olunsun dedikde ba'de'l-istintâk mezbûr Hasan cevâbında fî'l-hakîka neferât-ı mezbûrenin müstehak oldukları yetmiş beş senesi mevâcibinden iki bin iki yüz altmış buçuk guruşu kabz ve kendi umûruna sarfla istihlâk eylediğini târîh-i i'lâmdan on beş gün mukaddem ikrâr ve i'tirâf ve nefesine hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan Şehrî Osman Efendi kefil oldukdan sonra mezbûr Hasan gaybet etmeğle neferât-ı mezbûre taraflarından mürsel mezbûr Ali Ağa gâ'ib-i mezbûr Hasan kefilî mûmâ-ileyh ma'rifetiyle tafahhus olunup bulunduğu mahalde ahz ve mukarrer olduğu meblağ-ı mezbûr iki bin iki yüz altmış buçuk guruş ile ahkâm-ı mezbûre ahz ve bâ-kefil neferât-ı mezbûreye îsâl için kendüye teslim ve fî-mâ-ba'd neferât-ı mezbûre taraflarından kâdî i'lâmıyla bir mu'temed kimesne gelmedikçe sebep-i tahrîr ahkâmı kaleminden ihrâc ve teslim olunmamak bâbında emr-i âlî istid'â veistirhâm eylediğini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ba'dehu meclis-i şer'egelüp inhâ eylediği ma'lûm-ı devlet-i aliyyeleri buyuruldukda ol bâbda emr ve fermân re'y-i zerrîn-i âsafânelerine menûttur fî'l-yevmü'r-râbi' min-şehr-i Şa'bân sene-i seb'a ve seb'în ve mi'e ve elf.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/31

Tarih: 22 Cumâde'l-ulâ 1178 (17 Kasım 1764)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sayıcı tâ'ifesinden hâmil-i arzuhâl Yanaki veled-i Dodri ve Nikola veled-i Macoli nâm

şerîkler cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel fahrü'l-eşrâfû'l-kudât Mîrî Kâtibi Esseyid İbrahim Efendi dâ'îlerinin sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalar hazrâtına mahsûs odada akd-i meclis-i şer'-i hatîr-i lâzîmü't-tevkîrde derûn-ı arzuhâlde mezkûrû'l-ism sabîkâ Kassâbbaşı izzetli Halil Ağa b. Elhâc Ahmed Ağa mahzarında mûmâ-ileyh Halil Ağa bundan akdem bizden iştirâ ve kabz eylediği ağnâm ve keçi ve kuzu semenlerinin hesâb-ı kat'î ile hesâbı beynimizde rû'yet olundukda ba'de-küllî'l-hesâb ağa-yı mûmâ-ileyhin zimmetinde on üç bin yüz elli yedi buçuk guruş yigirmi altı akçe zuhûr etdikde meblağ-ı mezbûr bize vâcibü'l-edâ deyni ikrâr ve i'tirâf ve işbu yedimizde olan bin yüz yetmiş sekiz senesi rebî'ü'l-evvelînin yigirmi ikinci günü târîhiyle müverrah temessüğü yedimize i'tâ etmeğle meblağ-ı mezbûru taleb ederiz deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-istintâk mûmâ-ileyh Halil Ağa cevâbında ber-minvâl-i muharrer meblağ-ı mezbûr on üç bin yüz elli yedi buçuk guruş yigirmi altı akçe cihet-i mezbûreden mesfûrâna vâcibü'l-edâ deyni olduğunu bi-tav'a ikrâr ve i'tirâf etmeğle alâ-mûcib-i ikrârûhu meblağ-ı mezbûru mesfûrân Yanaki ve Nikolaki zimmîlere edâ ve teslîme mûmâ-ileyh Halil Ağa'ya tenbîh eylediğini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir fî'l-yevmü's-sâni ve işrîn min-şehr-i Cumâde'l-ulâ sene-i semân ve seb'în ve mi'e ve elf.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/36

Tarih: 25 Zî'l-hicce 1178 (15 Haziran 1765)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâhib-i arzuhâl Mustafa Ağa b. Mehmed nâm kimesne cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi fahrü'l-eşrâfû'l-kudât Esseyid İbrahim Efendi dâ'îlerinin sarây-ı cedîd-i sultânîde Bâb-ı Hümâyûn kurbünde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîr-i lâzîmü't-tevkîrde sâbîkâ İsakçı Anbarı Emîni olup bundan akdem katîlen fevt olan Abdi Ağa'nın terekesini bâ-fermân-ı âlî kabza me'mûr ve kıbel-i şer'den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme-fî-himâyeti'r-rabbâniyede bi'l-fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli Esseyid Mehmed Avnullah Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü'ş-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'îleri hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Elhâc Hüseyin Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Abdi Ağa yedinde abd-i memlûku olmak üzere orta boylu kara gözlü kara kaşlı Müslimetü'l-mille Fatıma bnt. Abdullah'ı bundan akdem üç yüz seksen guruş semen-i medfû' ve makbûziyye müteveffâ-yı

mezbûr bana bey' ben dahî ba'de'l-iştirâ mevsûfe-i mezbûre ben Vilâyet-i Anadolu'da Ahîsha Kazâsı'nda Rabât Mahallesi ahâlisinden hürrü'l-asl olan Mehmed b. Abdurrahman'ın hürr eşinden hâsıla ve zevce-i menkûhesi hürrü'l-asl Zeliha bnt. Ömer nâm Hatun'dan mütevellide bana ve ebeveynime kat'an ...târî olmamış hürrü'l-aslım deyü târîh-i kitâb senesi Muharremü'l-harâmın yigirmi üçüncü günü huzûr-ı hâkimü's-şer'de da'vâ ve ben dahî ba'de'l-inkâr mezbûre Fatîma ber-vech-i muharrer müdde'âsını İbrahim Beşe b. Mustafa ve Molla Ebubekir b. Hüseyin nâm kimesneler şehâdetleriyle isbât ve hürriyetine ba'de'l-hükm kasr-ı yedime kibel-i şer'den tenbîh olunmağla semeni olmak üzere müteveffâ-yı mezbûra medfû'um olan meblağ-ı mezbûr üç yüz seksen guruş bi'l-mürâca'a müteveffâ-yı mezbûrun terekesinden taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr ber-vech-i muharrer müdde'âsını lede't-tezkîye adâletleri zâhire İmam Mustafa Efendi b. İbrahim ve Elhâc Mehmed Ağa b. Elhâc Ali şehâdetleriyle mûmâ-ileyh Elhâc Hüseyin Beğ muvâcehesinde vech-i şer'î üzere ba'de'l-isbât ve'l-halef mûcibiyle ba'de'l-hükm meblağ-ı mezbûr üç yüz seksen guruşu müteveffâ-yı mezbûrun terekesinden şer'en edâ etdirilmesi lâzım geldiğini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkî emr hazret-i men-lehü'l-emrindir Fî 25 Zî'l-hiccetü's-şerîfe sene 1178.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB 4/48

Tarih: 19 Zî'l-hicce 1179 (29 Mayıs 1766)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Selanîk mübâya'asına me'mûr olan derûn-ı arzuhâlde mezkûrû'l-ism zü'emâdan Elhâc Mustafa Ağa b. Abdullah tarafından vekîli olduğu Ali Ağa b. Mehmed ve Mustafa Ağa b. Mehmed şehâdetleriyle sâbit olan İsmail Efendi b. Mehmed nâm kimesne cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ilerinin Sarây-ı DeFTERî'de başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hafîrde hâmil-i arzuhâl Re'îs Todori veled-i Gamranos (?) zımmî mahzarında hâlâ Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ hâzır olduğu hâlde müvekkilim mezbûr taraf-ı mîrîçün iştirâ eylediği hintadan yigirmi üç bin keyl hintayı re'îs-i mesfûrun râkib olduğu üç direkli sefînesine tahmîl ve re'îs-i mesfûra teslîm edüp re'îs-i mesfûr dahî hamûlesi olan hintadan on sekiz bin on sekiz keyl hintasını taraf-ı mîrîye teslîm ve altı

yüz beş keyl hintası çürük zuhûr edüp mâ'adâdört bin üç yüz yetmiş yedi keyl hintayı ahara bey'le istihlâk etmeğle müvekkilim mezbûrun yedinde olan emr-i âlîde mastûr olduğu üzere be-her keyl ellişer akçe hesâbıyla re'îs-i mesfûrdan semenini bi'l-vekâle taleb-i da'vâ eylediğimde re'îs-i mesfûr cevâbında işbu yedimde olan i'lâm-ı şer'î mantûkunca İşkolos Cezîresi kurbünde şiddet-i temevvüc -i deryâdan sefinenin sütunları şikest ve garka karîb oldukda sefinem tahfif olunmak için noksân-ı mezbûr bahre ilkâ olundu deyü bi'l-küllîye bey'ini inkâr ben dahî bi'l-vekâle ber-vech-i muharrer re'îs-i mesfûrun bi't-te'addî bey'ini bir vechile isbâta kâdir olmayup ref'en-li'l-nizâ' ve nef'en li'l-mîrî müvekkilim mezbûrun sefine-i merkûmeye tahmîl eylediği hintadan noksân olan dört bin üç yüz yetmiş yedi keyl hintayı her keyli ellişer akçeye olmak üzere nısfını müvekkilim mezbûr ve nısf-ı aharını re'îs-i mesfûr taraf-ı mîrîye edâ etmek üzere bi't-terâzî musâlaha olduğumuzda re'îs-i mesfûr dahî sulh-i mezbûru kabûl ve ber-minvâl-i muharrer nısfını edâya ta'ahhüd edüp ve husûs-ı mezbûre müte'allaka âmme da'vâdan re'îs-i mesfûrun zimmetini ibrâ-yı âmm ile bi'l-vekâle ibrâ ve ıskât eylediğimde ol dahî kezâlik müvekkilim mezbûrun zimmetini ibrâ-yı âmm ile ile ibrâ ve ıskât ve her birimiz aharın ibrâsını kabûl eyledik dedikde re'îs-i mesfûr dahî tasdik ve bu vechile beynleri tevfiğ ve ıslâh ve kat'-ı nizâ olunduktan sonra re'îs-i mezbûrun ber-minvâl-i muharrer taraf-ı mîrîye edâ edeceği nısf-ı hinta-yı mezkûre semenini def'aten edâya iktidârı olmadığından nâşî kefil-i melî ile te'cilen edâsını istirhâm eylediğini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ eylediği ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda ol bâbda emr ve fermân re'y-i zerrîn-i âsafânelerine menûtdur fî 19 Zî'l-hicce sene 1179.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 2/66

Tarih: 3 Zî'l-hicce 1181 (21 Nisan 1768)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Cânib-i şerî'at-ı garrâdan mürsel müderrisîn-i kirâmdan Mîrî Kâtibi Ali Sedid Efendi dâ'ileri sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odaya varup akd-ı meclis-i şer'-i şerîf etdikde İslambol gümrük emîni iken bundan akdem vefât eden Mehmed Ağa'nın dâyinlerinden sâhib-i arzuhâl Gedüsî Eyüb Beşe b. Hüseyin meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda müteveffâ-yı mezbûrun terekesini bâ-emr-i âlî kabza me'mûr ve kibel-i şer'den husûmeti re'y olunan hâlâ devlet-i aliyye dâme fî-himâyeti'r-rabbânîyede bi'l-

fi'il Defterdâr-ı şikk-ı evvel sa'âdetli İbrahim Efendi hazretlerinin taraf-ı bâhirü's-şereflerinden müseccel vekîl-i şer'ileri Başbâkî Kulu izzetli Mustafa Beğ mahzarında müteveffâ-yı mezbûr Gümrükçü Mehmed Ağa b. İbrahim zimmetinde yedimden müşterâ ve makbûz elli top Gedüs bezi semeninden elli guruş hakkım olup hattâ merhûm-ı mezbûr hayâtında meblağ-ı mezbûr cihet-i merkûmeden zimmetinde bana vâcibü'l-edâ deyni olduğunu huzûr-ı Müslimîn'de ikrâr ve işhâd edüp kable'l-edâ fevt olmağla terekesinden taleb ederüm deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-inkâr müdde'î-i mezbûr ber-vech-i muharrer müdde'âsın lede't-tezkiye adâletleri zâhire Yahya Ağa b. Ahmed ve Mustafa Ağa b. Salih şehâdetleriyle vekîl-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde vech-i şer'î üzere isbât edüp şer'an dahî tahlîf olunmağın mûcibiyle ba'de'l-hükm vâki'-i hâlî mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu deyü işbu târih-i i'lâm senesi şehr-i Ramazânü'l-mübârekin on dokuzuncu günü târihiyle verilen i'lâm kaydı kısmet-i askeriyye mahkemesi sicillâtında mestûr ve mukayyedir bâkî emr li-men-lehü'l-emrindir fi 3 Zi'l-hicce sene 1181.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 3/38

Tarih: 7 Rebî'ü'l-âhir 1195 (2 Nisan 1781)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâdır olan fermân-ı âlîlerine imtisâlen sâhib-i arzuhâl Mehmed Emin Ağa b. Ali Diyarbakır Voyvodalığı Aklâmı'ndan Mezra'-yı Altunviranı ve Mezra'a-yı Arslanoğlu mâlikânesinin bâ-berât-ı âlî-şân nısf hissesini mutasarrıf olup lakin mezbûr Mehmed Emin Ağa'nın fevti şâyi' olduğuna binâen mukâta'a-yı mezkûreden hisse-i mezkûresi mahlûl olmak mülâhazasıyla cânib-i mîrîden tâlibine arz olunmuşdu el-hâletü-hâzihi mezbûr Mehmed Emin Ağa'nın fevti gayr-ı vâki' ve hâlen hayâtında olup hisse-i mezkûreye doksan bir seneden beri mutasarrıf olduğunu mevsûkü'l-hükm Yusuf Ağa b. Abdullah ve Esseyyid Elhâc Talha ve Selim b. Abdullah ve Esseyyid Mustafa Ağa b. Abdullatif nâm kimesneler kıbel-i şer'-i enverden meb'ûs Mîrî Kâtibi fahrü'l-müderrişinü'l-kirâm mevlânâ Ahmed Şemseddin Efendi'nin sarây-ı hümayûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada Başbâkî Kulu izzetli İbrahim Ağa hâzır olduğu hâlde akd' eylediği meclis-i şer'-i enverde bi'l-muvâcehe her biri alâ-tarîkü's-şehâdet haber verdiklerinden sonra mezâd kâ'imesi sâhib-i arzuhâl mezbûr Mehmed Emin Ağa yedine i'tâ buyurulmak ricâsında olduğunu mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve

meclis-i şer‘e gelüp alâ-vukû‘ihi inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i‘lâm olundu el-emru hazret-i men-lehü’l-emrindir fî 7 min-Rebîyü’l-âhir sene (1)195.

Yer Bilgisi: BOA, C. ML., 473/19288

Tarih: 22 Şevvâl 1198 (8 Eylül 1784)

Ma‘rûz-ı dâ‘i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâhib-i arzuhâl Osman Efendi b. Ali cânib-i şerî‘at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi eşrâf-ı kudât-ı kirâmdan Elhâc Abdullah Efendi’nin sarây-ı defterîde başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer‘-i münîrde hâlâ Başbâkî Kulu Ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî umdetü’l-e‘âlî izzetli Ebubekir Ağa muvâcehesinde bâlâ-yı arzuhâlde mezkûr derkenârda mastûr Tamga-yı Akmişe-i İslambol Mukâta‘ası’ndan bâ-berât-ı âlî-şân mutasarrıf olduğum sümün hissem sâhibi vefât eyledi deyü mezâda verilmeğle vukûfu olan kimesnelerden su‘âl olunup mezâdı men‘ buyurulmak niyâzıyla i‘lâm olunmak matlûbundur dedikde udûlden meclis-i ma‘kûd-ı mezkûra hâzırân Süleyman Efendi b. Ahmed ve Ebubekir Ağa b. Ali nâm kimesnelerden istihbâr olundukda fi’l-hakîka hisse-i mezkûreye mutasarrıf olan işbu sâhib-i arzuhâl Osman Efendi’dır ve fevti haberi gayr-ı vâki‘dir deyü alâ-tarîkü’ş-şehâde haberlerin sâdır olan fermân-ı âlîlerine imtisâlen mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer‘e gelüp alâ-vukû‘ihi inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i‘lâm olundu bâkîyü’l-emr li-men-lehü’l-emr fî 22 Şevvâl sene 1198.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 4/26

Tarih: 16 Cumâde’l-ulâ 1204 (1 Şubat 1790)

ma‘rûz-ı dâ‘i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Hâlâ Kulle-i zemîn mukâta‘ası emîni Bostanî Hüseyin Ağa b. Abdullah cânib-i şerî‘at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi umdetü’l-müderresînü’l-kirâm Muhiyiddin Efendi-zâde Esseyyid Mehmed Esad Efendi’nin sarây-ı hümayûnda başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer‘-i hatîrde zâtları ma‘rûfe Fatıma ve Naile nâm hatunlar muvâcehelerinde Kulle-i zemîn mukâta‘ası mülhakâtından derûn-ı arzuhâlde mezkûr İslambol’da Çatladıkapu hâricinde kâ’in ma‘lûmü’l-hudûdü’l-müştemilât be-her sene seksen akçe icâre-i müe’eccele bir bâb ahura mutasarrıf olan Fatıma nâm hatun bilâ-veled fevt olup zikr olunan ahur-ı mezbûra Fatıma’nın mahlûlünden mukâta‘a-yı

mezbûreye â'id ve râci' iken mezbûretân Fatıma ve Naile bi-gayr-i hakkın vaz'-ı yed ederler su'âl olunup keff-i yedlerine tenbîh olunmak matlûbumdur dedikde mezbûretân Fatıma ve Naile cevâblarında zikr olunan ahurun arsası işbu arzuhâle merbût diğer arzuhâlde der-kenâr olunduğu vech üzere ve yedimde olan sûret mantûkunca mukâta'a-yı mezkûre emîni tarafından mezbûre Fatıma Hatun'un mahlûlünden bin yüz kırk iki târîhinde babamız müteveffâ Mustafa Efendi b. Mehmed'e bi'r-re'yü'l-emîn mu'accele-i ma'lûme ve mü'eccele-i mezkûre ile tefvîz olunup ba'de'l-vefât bize intikâl-i âdî ile intikâl etmiştir deyü ba'de'd-def' ve'l-inkâr mezbûretân Fatıma ve Naile Hatunlar ber-minvâl-i muharrer def'lerini udûlden Mehmed Ağa b. Abdullah ve Elhâc Halil b. Yusuf ve Salih Ağa b. Abdullah ve Esseyyid Elhâc Mehmed b. İsmail ve Bostanî İbrahim b. Mehmed şehâdetleriyle emîn-i merkûm muvâcehesinde ber-nehc-i şer'î isbât etmeğin mûcibiyle emîn-i merkûm Hüseyin Ağa'yı da'vâ-yı mezkûresiyle mezbûretân Fatıma ve Naile Hatunlar bi-vech-i şer'î mu'ârazadan men' eylediğini mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve meclis-i şer'e gelüp alâ-vukû'ihî inhâ ve takrîr eylediği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu bâkîyü'l-emr li-men-lehü'l-emr fî yevmü's-sâdis ısrîn min-i Cumâde'l-ulâ sene-i erba'a ve mi'eteyn ve elf.

Yer Bilgisi: BOA, D., BŞB, 4/79

Tarih: 22 Muharrem 1207 (9 Eylül 1792)

Ma'rûz-ı dâ'i-i devlet-i aliyyeleridir ki

Sâhib-i arzuhâl Ahmed b. İbrahim cânib-i şer'at-ı garrâdan mürsel Mîrî Kâtibi umdetü'l-müderrisinü'l-kirâm Samakovîzâde Ahmed Necib Efendi'nin Saray-ı Defterî'de başbâkî kulu ağalara mahsûs odada akd eylediği meclis-i şer'-i hatîrde sâbıkâ Silistre Nüzul Emîni Feyzullah Ağa b. Abbas muvâcehesinde mezbûr Feyzullah Ağa zimmetinde iki kıt'a temessük mantûklarınca ma'lûmü'l-keyl dakîk ve şa'îr semeninden bin yüz yetmiş bir guruş alacak hakkım olmağla meblağ-ı mezbûru taleb ederim deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-istintâk mezbûr Feyzullah Ağa müdde'î-i mezbûrun ber-minvâl-i muharrer müdde'âsını ikrâr ve i'tirâf etdikden sonra müdde'î-i mezbûr Ahmed rızâsıyla meblağ-ı mezbûrdan üç yüz yigirmi bir guruş kıst ve tenzîl eyleyüp mutâlebesine müte'allika âmme de'âvîden mezbûr Feyzullah Ağa'nın zimmetini ba'de'l-ibrâ ve'l-kabûl meblağ-ı mezbûrdan bâkî kalan sekiz yüz elli guruşun edâsıyla mezbûr Feyzullah Ağa ilzâm olunduğunu mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve alâ-vukû'ihî

meclis-i şer‘e inhâ eylediği huzûr-ı âlîlerine i‘lâm olundu bâkīyyü’l-emr li-men-lehü’l-emr fî 22 Muharremü’l-haram sene 1207.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Deniz		VATANSEVER
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce		İyi
	Farsça		İyi
	İtalyanca		Orta
	Fransızca		Başlangıç
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2010	2014	Esenyurt Kırâç Lisesi
Lisans	2014	2018	İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü
Lisans	2015	2019	İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü (Çift Anadal)
Yüksek Lisans	2019	2022	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Tarih Bölümü
Doktora			
Çalıştığı Kurum/lar	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2021	...	Hacettepe Üniversitesi
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	TÜBİTAK		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	219K148: Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarımın Ticarileşmesi Tartışmasına Bir Katkı:1840-1860 Döneminde Biga Sancağı'nda Tarımsal Üretim		
Yayınlar:	Deniz VATANSEVER, “Bâyezıd Yangın Kulesi”, <i>Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi</i> , 10 (2017): 143-159.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
		Tarih İmza Adı Soyadı	21.04.2022 Deniz VATANSEVER

